

Část 5

Doplňující informace o obecných tématech

Obsah této části

Děti	317
Občanství	322
Demokracie	326
Diskriminace a xenofobie	331
Vzdělání	345
Životní prostředí	350
Rovnost mužů a žen	354
Globalizace.....	358
Zdraví	362
Bezpečnost.....	367
Média	372
Mír a násilí	376
Chudoba	382
Sociální práva	386
Sport	391
Poznámky	396

Děti

Podle hrubých odhadů žijí dnes na světě dvě miliardy dětí, z toho 104 milionů v zemích Evropské unie.

V roce 1989 přijaly Spojené národy Úmluvu o právech dítěte, kterou ratifikovaly všechny země s výjimkou Spojených států a Somálska. Tato úmluva je mezníkem v historii dětských práv, neboť je to první závazný mezinárodní nástroj v této oblasti.

Proč je Úmluva o právech dítěte tak významná?

Úmluva přinesla do oblasti ochrany dětských práv mnoho změn.

1. Je to nástroj na ochranu lidských práv ratifikovaný největším počtem států.
2. Úmluva prosazuje tři principy. Za prvé princip aktivní účasti dětí – v závislosti na jejich věku a zralosti – v záležitostech, které ovlivňují jejich život (například v soudních procesech nebo v řízení o adopci) s přihlédnutím k jejich rodině a společnosti jako celku. Dále vyhláší práva na ochranu dětí před všemi formami zneužívání, násilí a všemi praktikami porušujícími jejich práva. A konečně – podobně jako jakákoli jiná úmluva – poskytuje práva, která slouží jako záruka proti potenciálnímu porušování.
3. Považuje děti za subjekty práva, a nikoli za jeho objekty. V minulosti byla naprostá většina dospělých vychována tak, že vnímala děti jako objekty, které musejí dospělé – učitele, kněze, rodiče, lékaře atd. – bezpodmínečně ve všem poslouchat. Úmluva v protikladu k tomu prosazuje pojetí dětí jako lidí obdařených právy, které je třeba respektovat. Respektovat je musejí nejen dospělí, ale také společnost a všechny instituce, jež mají s dětmi něco do činění. Děti mají právo na to, aby se s nimi zacházelo s respektem a důstojností čistě proto, že jsou – bez ohledu na svůj věk – lidskými bytostmi.
4. Všechna rozhodnutí (soudní, správní atd.) týkající se dětí se mají řídit zájmem dítěte. Zájem dítěte se těžko definuje a přesný význam tohoto pojmu je předmětem četných sporů. V praxi to znamená, že například soudce rozhodující o tom, komu připadne dítě po rozvodu rodičů do péče, musí vzít v úvahu různé aspekty života dítěte i „jeho“ dospělých. Ve všech případech by měl být zájem dítěte důležitější než zájmy dospělých.

„Vaše děti nejsou vašimi dětmi. Jsou syny a dcerami Života, toužícího po sobě samém... Můžete dát domov jejich tělům, ne však jejich duším, neboť jejich duše přebývají v domově zítřka, který vy nemůžete navštívit dokonce ani ve svých snech.“

Chalíl Džibrán

Související aktivity

- š Ashikův příběh, str. 91
- š Bingo lidských práv, str. 206
- š Dětská práva, str. 103
- š Máme na výběr?, str. 111
- š Naše možné budoucnosti, str. 182
- š Nechte zaznít každý hlas, str. 153
- š Zahraj to, str. 86

Aktivní účast dítěte

1. „Aktivní účast je nezbytná, má-li být Úmluva OSN o právech dítěte životaschopná;
2. je rozhodujícím faktorem pro zajištění sociální soudržnosti a pro život v demokracii;
3. je nezbytným procesem ve vývoji dítěte...“⁴

5. Úmluva o právech dítěte se svým obsahem vztahuje k nejrůznějším oblastem – správní, soudní, vzdělávací, právní atd., v nichž mají být dětská práva respektována. Například dítě, které nebylo při narození patřičně zaregistrováno, z pohledu práva neexistuje. Neexistuje ani z pohledu školských úřadů, které takové dítě odmítají zapsat jako žáka, a ono v důsledku toho nemůže navštěvovat školu. Jedná se o běžný problém, který se týká tisíců dětí v mnoha zemích. Pokud školské úřady nechtějí dítě přijmout do školy, protože „z hlediska úřadů ani práva neexistuje“, jednoznačně tím porušují jeho právo na vzdělání.

Úmluva měla praktický dopad v mnoha zemích, které musely změnit nebo zreformovat svoji legislativu, protože je k tomu zavazovala její ratifikace.

? Myslíte si, že by děti měly pro své vlastní dobro vždy bezpodmínečně poslouchat dospělé?

Situace dětí: fakta a čísla

Ačkoli je Úmluva o právech dítěte obrovským krokem vpřed ve prospěch dětí, fakta dokazují, že dětská práva jsou ve většině světových regionů nadále porušována.

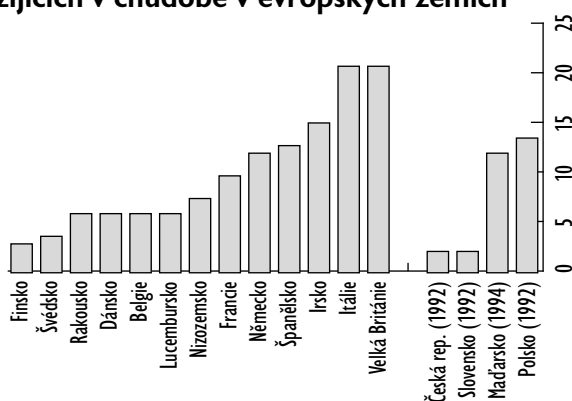
Děti v Evropě...

- š: Dramaticky vzrůstá počet dětí a žen, které jsou obětí obchodu s lidmi. Podle odhadů je do západní Evropy každoročně prodáno až 120 000 žen a dětí ze zemí střední a východní Evropy.
- š: Zprávy z Bulharska uvádějí, že pro značný počet tamějších čtrnácti až osmnáctiletých dívek je hlavním zdrojem příjmů prostituce, která je velmi často součástí organizované sítě. Znepokojivý je také rostoucí počet mladých prostitutů.
- š: V Estonsku byla zaznamenána prostituce velmi mladých dívek, provozovaná v širším kontextu rozvíjejícího se mezinárodního trhu se sexuální turistikou. Prostituce velmi mladých (osmi až desetiletých) dívek byla zjištěna také v Lotyšsku.
- š: Výzkumy naznačují, že ve Velké Británii žije mnoho tisíc dětí na ulici, a to zejména – třebaže ne výlučně – ve velkých městech. Mezi těmito dětmi ulice jsou zhruba stejnou měrou zastoupeni chlapci i dívky. Podle odhadů odejde z domova každý rok přibližně 40 000 dětí.
- š: Ve Francii se fenomén dětí žijících na ulici stal závažným problémem už v 80. letech 20. století. Některé úřady uvádějí, že na ulici žije asi 10 000 dětí, ačkoli podle jiných odhadů je jejich počet mnohem nižší.
- š: Počet mladých lidí bez domova roste také ve východní a střední Evropě. Jenom v Bukurešti žije podle odhadů na ulici 1500 dětí a mladých lidí.
- š: V Polsku a Maďarsku žije více než třetina dětí do patnácti let v chudobě. Nedávný výzkum provedený v Polsku (UNDP, 1999) došel k závěru, že 60 % dětí trpí nějakou formou podvýživy a 10 % stálou podvýživou. V Ruské federaci se mezi lety 1992 a 1994 zvýšil počet dětí do dvou let, které zaostávají v růstu, z 9,4 % na 15,2 %.

Kdo je dítětem?

Podle článku 1 Úmluvy „se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jež se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve“. To znamená, že Úmluva se vztahuje na všechny osoby mladší osmnácti let včetně dospívajících.

Procento dětí žijících v chudobě v evropských zemích⁵

Děti ve světě...

- š. Každoročně umírá více než 10 milionů dětí mladších pěti let z příčin, kterým by se dalo zabránit.
- š. Více než 100 milionů dětí stále nechodí do základní školy, většina z nich jsou dívky.
- š. Podle odhadů se 300 000 dětí účastní bojů.
- š. 149 milionů dětí trpí podvýživou, dvě třetiny z nich žijí v Asii.
- š. Jen v roce 2001 bylo zhruba 31 milionů uprchlíků a vnitřních uprchlíků, většinou žen a dětí, nuceno opustit své domovy, aby uniklo ozbrojeným konfliktům.

Porušování práv dětí a dospívajících v Evropě

V souvislosti s právy dětí bylo identifikováno několik problémů, které znepokojují jak evropské instituce, tak vlády evropských států. Panuje však jasná vůle prosazovat opatření, jejichž cílem je ochrana dětí před praktikami a jevy porušujícími jejich práva.

Ve světle výše citovaných statistik o *obchodování s lidmi, prostituci a pornografii* v Evropě se tímto problémem začala hlouběji zabývat Rada Evropy a její členské státy, které vyslovily několik doporučení, mimo jiné:

- š. Doporučení 1065 (1987) o obchodování s dětmi a o jiných formách zneužívání dětí;
- š. Doporučení č. R (91) 11 o sexuálním zneužívání dětí, dětské pornografii, prostituci a o obchodování s dětmi a mladými lidmi;
- š. Rezoluci 1099 (1996) o sexuálním zneužívání dětí.

Po přijetí těchto doporučení musejí státy zavést konkrétní opatření zajišťující jejich zavedení do praxe. Příklady takových opatření jsou:⁶

1. Z iniciativy belgického ministra vnitra byla 23. listopadu 1992 v rámci ústřední policejní kanceláře pro pohřešované osoby zřízena jednotka specializující se na potírání obchodu s dětmi. 11. září 1995 nařídil ministr spravedlnosti vytvořit v rámci téže kanceláře jednotku pro pohřešované děti. Tato jednotka zodpovídá za koordinaci, podporu a poskytování odborných posudků v případech zmizení nezletilých osob za podezřelých okolností.
2. V Lucembursku byl založen zvláštní policejní útvar na ochranu mladistvých. Na policejním velitelství města Lucemburk pracuje útvar na ochranu mladistvých v rámci oddělení výzkumu. Zde byla také zřízena krizová telefonní linka pro děti (Kanner Jugendtelefon).

? Proč je vymýcení obchodu s dětmi tak obtížné?

Klíčová data

4. červen

Mezinárodní den nevinných dětských obětí agrese

12. srpen

Mezinárodní den mládeže

20. listopad

Světový den dětí

„Při pobývání s dětmi se duše uzdravuje.“

Fjodor Michajlovič Dostojevskij

Dětská práce je...

... práce na plný úvazek vykonávaná dětmi mladšími patnácti let.

... práce, která dětem znemožňuje chodit do školy.

... práce, která je pro děti nebezpečná a ohrožuje jejich tělesné, duševní nebo citové zdraví.

Důvody, proč děti musejí pracovat, bývají velmi složité a ovlivňuje je řada faktorů od kulturních zvyklostí až po situace, kdy je rodina žijící v chudobě závislá na platu dětí.

Kromě toho, že dětská práce znemožňuje dětem dosáhnout přiměřeného vzdělání a narušuje jejich tělesný a duševní vývoj, může způsobit také vážné zdravotní problémy – jako svalové a kosterní deformace, chemické otravy, řezné rány a jiná zranění, respirační choroby, těžké popáleniny apod.

Děti vyrábějí například koberce, cihly, zápalky, cukr, oblečení, boty, cigarety (tzv. eukalyptky – beedis), zábavní pyrotechniku, domy a jiné stavby, tužky nebo kožené zboží. Také jsou využívány při sklizni zemědělských plodin, pro práci v továrnách, k nošení těžkých břemen, rybolovu a poskytování základních služeb pro domácnost.

Internet a pornografie

Při brouzdání po internetu jsou děti vystaveny všemožným rizikům. Mimo jiné mohou narazit na nevhodné materiály (fotografie zobrazující násilí, propagaci rasismu a xenofobie apod.) nebo mohou být obtěžovány různými pedofilními aktivitami. Mnozí se svědectví, že existují celé sítě lidí vyměňujících si informace (jména, fotografie apod.) o dětské pornografii. V posledních letech bylo v Evropě i na jiných kontinentech zatčeno několik osob, které byly zapleteny do těchto nemorálních a nelegálních aktivit nebo tyto aktivity podporovaly.

Pro osoby pracující s dětmi (jako jsou například sociální pracovníci, učitelé nebo psychologové) a pro rodiče platí následující doporučení:

- š: podniknout *konkrétní činy* (například podat zprávu, stěžovat si nebo se zeptat), jakmile se dozvědí, že je dítě vystaveno těmto rizikům, nebo když se na internetu objeví nelegální či nebezpečné materiály;
- š: *posílit děti* tím, že je budou o existujících rizicích informovat a diskutovat s nimi o tom, jak se jim mohou bránit;
- š: *informovat rodiče*, kteří si musejí uvědomit rizika spojená s používáním internetu.

Světový summit o dětech

V září 1990 přijal Světový summit o dětech Deklaraci o přežití, ochraně a vývoji dětí společně s Akčním plánem na implementaci této deklarace. Byla vytyčena řada cílů týkajících se dětské úmrtnosti, podvýživy, přístupu dětí na celém světě k základnímu vzdělání atd., které měly být splněny do roku 2000.

? Žádného ze stanovených cílů nebylo dosaženo. Znamená to, že byl summit zbytečný?

Mnohé nevládní organizace jsou strukturovány jako sítě zainteresovaných jednotlivců, kteří sledují webové stránky s nelegálními materiály a podávají o nich zprávy.⁷

8. listopadu 2001 byla přijata Úmluva Rady Evropy o počítačové trestné činnosti. Až vstoupí v platnost, bude první mezinárodní smlouvou o trestných činech spáchaných prostřednictvím internetu a jiných počítačových sítí. Jejím hlavním cílem je zavedení společného způsobu boje proti kriminalitě zaměřeného na ochranu společnosti před trestnými činy spáchanými pomocí počítačů nebo internetu. K hlavním prostředkům pro dosažení tohoto cíle patří přijetí vhodné legislativy a podpora mezinárodní spolupráce. Článek 9 zmíněné úmluvy se týká boje proti *pedofilii a dětské pornografii* na internetu.

? Můžeme kontrolovat, jak děti využívají internet, aniž bychom zároveň porušovali jejich svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu (článek 13 Úmluvy o právech dítěte)?

Ombudsman pro děti

Slovo „ombudsman“ pochází se skandinávského „ombud“, což znamená velvyslanec, zplnomocněnec nebo posel. Vžilo se pro označení osoby, která se zabývá stížnostmi vznášenými určitou skupinou (v tomto případě dětmi), vystupuje ve jménu této skupiny a snaží se zlepšit podmínky jejich jednotlivých členů i skupiny jako celku.

První ombudsman pro děti byl zřízen v Norsku roku 1981. Ombudsman je nezávislý, nestranný činitel, mluvčí, arbitr nebo odborný znalec, který se stará o to, aby ministerstva a jiné orgány plnily své legislativní povinnosti, a navrhuje různá zlepšení ve prospěch dětí. Chrání potřeby, práva a zájmy nezletilých, prosazuje praktické uplatňování Úmluvy o právech dítěte a podporuje její rozšiřování. Má pravomoc prověřovat, kritizovat a zveřejňovat administrativní rozhodnutí, ale nemůže je odvolat ani zrušit. Zasahuje nezávisle na právních zástupcích, rodičích nebo opatrovnících a zastupuje práva dětí ve všech typech občanských nebo trestních případech, do nichž jsou přímo nebo nepřímo zapojeny.

V některých zemích je ombudsman zodpovědný za zavedení hodnotících metod, používaných k vyhodnocování a zjišťování důsledků různých legislativních návrhů, předpisů a dalších opatření na děti. Podle švédské nevládní organizace *Radda Barnen* má v současné době ombudsmana pro děti dvacet zemí.

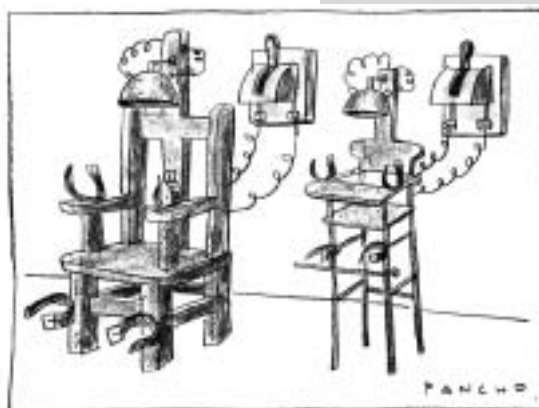
V Evropě byla v roce 1997 založena *Evropská síť ombudsmanů pro děti* (ENOC). Jejími členy jsou zástupci z Belgie, Dánska, Finska, Francie, Islandu, Litvy, Maďarska, Makedonie, Norska, Portugalska, Rakouska, Ruské federace, Španělska, Švédska a Walesu. Ruské ministerstvo práce a sociálního rozvoje zahájilo pilotní projekt, v jehož rámci byli v pěti oblastech ustaveni komisaři, jejichž úkolem je poskytovat pomoc dětem. Všichni komisaři byli jmenováni na základě úředního dekretu a mají pověření zlepšovat ochranu a podporu dětských práv.

Mezinárodní a regionální nástroje na ochranu dětských práv

1. Úmluva o právech dítěte, 1989
2. Světová deklarace o přežití, ochraně a vývoji dětí, 1990
3. Akční plán pro implementaci Světové deklarace, 1990
4. Doporučení Parlamentního shromáždění 1460 (2000) o zřízení evropského ombudsmana pro děti, Rada Evropy, Štrasburk 2001
5. Doporučení Parlamentního shromáždění Rady Evropy 1286 (1996) o evropské strategii vůči dětem
6. Evropská úmluva o výkonu práv dětí, Rada Evropy, Štrasburk 1996

Literatura

- Asquith, S., *Juvenile Justice and Juvenile Delinquency in Central and Eastern Europe – A Review*, Centre for the Child and Society, University of Glasgow.
- Flekkoy, M., *A Voice for Children – Speaking as their Ombudsman*, UNICEF, 1991.
- The Global Movement for Children*, www.gmfc.org.
- Human Rights Education Newsletter*, No. 29, Centre for Global Education, University of York, UK, 2001.
- Setting up a European Ombudsman for Children*, doc. 8552, Parlamentní shromáždění Rady Evropy, 1999.
- The State of the World's Children*, UNICEF, 2000.
- „Trafficking in women, a comprehensive European strategy“, informační listy, Evropská komise.
- Závěrečná zpráva studijní skupiny o dětech ulice*, Rada Evropy, Štrasburk, duben 1994.

Občanství

Jednoduchý pohled...

Většina lidí je občany konkrétního státu. To je opravňuje k určitým výsadám nebo právům, ale také jim to ukládá povinnosti, které stát očekává od občanů žijících na jeho území. Občané tedy vůči svému státu plní jisté závazky a na oplátku mohou požadovat ochranu svých důležitých zájmů. Nebo by tak alespoň mělo být.

Komplikace...

Tuto jednoduchou rovnici komplikují dvě velké otázky:

1. Jaká práva jsou státy povinny svým občanům garantovat a za jakých podmínek?
2. Jak to vypadá s lidmi, kterým není z nějakého důvodu poskytnuta ochrana státu, na jehož území žijí?

Odpověď na první otázku vyžaduje vytvořit si jasnější představu o přesném významu pojmu *občanství*. Odpověď na druhou otázku předpokládá vědět, proč někteří lidé nemají občanství státu, v němž žijí, a co by se s tím dalo učinit. Tato diskuse stojí teprve na začátku a v naší kapitole se podíváme jen na některé aspekty celé problematiky.

Co je to občanství?

Diskuse o občanství se vedou už tisíce let a dodnes neexistuje úplná shoda v tom, co občanství přesně znamená. Poměrně jasný se zdá být koncept *státního občanství*: státní občanství se zpravidla pojí s konkrétním národním státem a je definováno zákony tohoto státu. Možná proto si mnozí lidé spojují občanství s vlastenectvím: „dobrý občan“ je v jejich očích „dobrým vlastencem“.

Jak ale uvidíme v následující části věnované historickému vývoji, občanství má mnohem více významových vrstev než jen pouhé vlastenectví. V každém případě je však třeba rozlišovat mezi občanem a poddaným.

? Měli by občané vždy dodržovat zákony?

Související aktivity

- š Bojovníci za lidská práva,
str. 130
- š Dejte si pozor, sledujeme vás,
str. 5
- š Elektrárna,
str. 198
- š Hra na kreslení slov,
str. 20
- š Hra o dvou městech,
str. 71
- š Hrdinky a hrdinové,
str. 142
- š Jednání s odbory,
str. 244
- š Kde stojíš?,
str. 254
- š Kdo jsme já?,
str. 257
- š Nechte zaznít každý hlas,
str. 153
- š Získávání hlasů,
str. 127
- š Volit, či nevolit?,
str. 238
- š Vzdělání pro všechny?,
str. 122
- š Zahradka přes noc,
str. 139
- š Zahraj to,
str. 86

Historický vývoj pojmu občanství

Pohled na některé důležité etapy ve vývoji pojmu občanství je užitečný proto, že může objasnit jeho různé významové linie, které jsou dodnes předmětem diskusí.

- Š Původ pojmu občanství sahá do starověkého Řecka, kde byli „občany“ označováni lidé, kteří měli právo zasahovat do státních záležitostí. Občanem ale nebyl každý: ženy a otroci byli pouhými poddanými. Nositelé privilegovaného postavení občanů pokládali za důležité být „dobrymi občany“, jimž jsou vlastní „občanské ctnosti“. Tato tradice klade důraz na *povinnosti*, které by měli občané vykonávat.
- Š Spojení občanství s národní identitou, a tedy s vlastenectvím, bylo přirozeným důsledkem vazby právního statusu „občana“ na určitý národní stát.
- Š Liberální pojetí občanství, rozvinuté v 19. století, zdůraznilo význam *práv* pro všechny občany. S postupným rozšiřováním volebního práva se spravedlnost a politická práva stávala skutečností pro stále větší část obyvatelstva.
- Š Ve 20. století vystoupili stoupenci „sociálního občanství“ s požadavkem, aby stát poskytoval občanům více než jen občanská a politická práva. Rozvoj sociálního státu v minulém století vděčí za mnohé právě těmto myslitelům, kteří argumentovali tím, že práva občanů by se měla týkat nejen jejich účasti ve „vysoké“ politice, ale také jejich každodenních životních a pracovních podmínek.
- Š Delší dobu již také platí princip „několikanásobného občanství“, který jednotlivcům umožňuje být současně občany více než jednoho státu nebo organizační jednotky. Například s postupující integrací Evropské unie mají občané členských států nejen práva a povinnosti vůči svému vlastnímu státu, ale také stále více práv a povinností vůči Unii.
- Š Poslední linie občanství, která dnes nabývá na významu, spojuje občanství s *výchovou*. Jestliže občanství v tradičním smyslu zahrnuje *užívání* práv, ale také *vykonávání* povinností, pak lze říci, že lidé se jako občané *nerodí, ale musejí se jimi teprve stát*. Například loajalita a zodpovědnost jsou vlastnosti, které si musí člověk osvojit a dále rozvíjet. A pokud tyto vlastnosti považujeme za podstatné pro občanství v plném významu tohoto pojmu, dojdeme snadno k závěru, že „skutečné“ občany je třeba (v nejširším smyslu slova) vychovat.

Představy většiny lidí o občanství budou dnes pravděpodobně obsahovat prvky všech šesti uvedených koncepcí, i když v různém poměru. Někteří zdůrazní „povinnosti“, zatímco jiní přiloží větší význam „právům“, „vlastenectví“ nebo vlastnostem „dobrého občana“.

Občanství a lidská práva

Viděli jsme, že od počátku jsou důležitými prvky občanství práva i povinnosti. Očekává se, že občané mají určitá základní práva, a zároveň se po nich požaduje plnění jistých povinností. Právě tyto povinnosti či zodpovědnosti mají lidé na mysli, když mluví o tom, *jací by občané měli být a jak by se měli chovat*.

I kdyby někdo toto pojetí občanství považoval za příliš direktivní nebo omezující lidskou svobodu a důstojnost jednotlivých občanů, je třeba si uvědomit, že tato ohraničení přímo vyplývají z teorie lidských práv. Uvedené povinnosti nám ukládá právě a pouze touha vytvořit společnost, která bude respektovat lidská práva všech občanů.

„Občanství je složitou a mnohvrstevnou skutečností, kterou je třeba vnímat v jejím politickém a historickém kontextu. Nelze mluvit o abstraktním občanství vytrženém ze souvislostí, neboť tato idea má význam pouze ve vztahu ke skutečným potřebám společnosti nebo politického systému. V demokratickém systému znamená občanství aktivní účast jednotlivců v systému práv a povinností, která je údělem všech občanů demokratických společností.“²⁶

„Každý je takový, jakého jej stvořil Bůh, a často ještě mnohem horší.“

Miguel de Cervantes

„Jednoduše řečeno, poddaný se řídí zákony a občan se podílí na jejich tvorbě a úpravách.“

B. Crick

Mezi povinnostmi občanů a teorií lidských práv existují dvě přímé vazby:

1. To, že má každý člověk základní lidská práva, nikoho neopravňuje k tomu, aby se choval čistě podle svých přání. Znamená to pouze, že se každý může chovat podle svých přání, pokud tím neohrožuje lidská práva jiných lidí. První věcí, kterou lze s jistotou říci o dobrém občanství, je tedy to, že *dobří občané respektují lidská práva ostatních lidí*.
2. Druhá souvislost s lidskými právy se týká toho, že koncept občanství je nevyhnutelně spojen s *členstvím ve společnosti*. Nemluví se například o občanech opuštěných ostrovů, protože občan je více než jen *obyvatelem* určité země nebo oblasti. Občan je především členem společnosti obývající tuto oblast. Pokud usilujeme o vytvoření společnosti, která bude brát ohled na lidská práva, musejí lidé patřící do této společnosti omezit své chování i v tomto smyslu.

Další věcí, kterou lze říci o dobrém občanství, je tedy to, že *dobří občané přispívají svým chováním k tvorbě společnosti, která bude brát větší ohled na lidská práva*.

? Co by měl dělat dobrý občan, když společnost nerespektuje práva určitých sociálních skupin?

Problémy s občanstvím

Většina současných diskusí o občanství se zaměřuje na to, jak posílit aktivní zapojení občanů do rozhodovacích procesů v demokratické společnosti. Stále více se ukazuje, že pravidelné volby nejsou dostatečnou formou občanské účasti. Za prvé proto, že vládní politici se v období mezi volbami nemusejí plně zodpovídat ze svých činů, a za druhé proto, že řadové občané nechápou volby jako možnost něco svým jednáním ovlivnit. Kromě toho údaje o volební účasti naznačují takovou míru nezájmu občanů o politiku, jaká vážně ohrožuje efektivní fungování demokracie. Tyto a podobné problémy byly podnětem k zahájení programů, jako je projekt Rady Evropy *Výchova k demokratickému občanství*.

? Jaké jiné formy aktivního zapojení či účasti kromě voleb se nabízejí řadovým občanům?

Další problémová oblast, již dosud nebylo věnováno příliš mnoho pozornosti, ale postupně nabývá na významu, se týká osob, které z nějakého důvodu nemohou využívat všechny výhody občanství. Jedním aspektem tohoto problému je přetrvávající diskriminace: příslušníci menšinových skupin často sice mají formální občanství země, v níž žijí, ale přesto se nemohou plně účastnit života společnosti.

Jiný aspekt souvisí s globalizací, jejímž důsledkem jsou mimo jiné nové formy práce a migrace. Ty vedou k tomu, že značné množství lidí z celého světa žije v zahraničí, ale kvůli stávající legislativě nemohou ve své hostitelské zemi požádat o formální občanství. K takovým lidem patří osoby, které do zahraničí přijely za prací, uprchlíci, lidé pobývající v zahraničí na přechodnou dobu, ale také ti, kdo se rozhodli k trvalému pobytu v cizí zemi.

? Jaká by měla být kritéria pro udělování občanství v dnešním multikulturním světě? Měli by mít lidé, kteří přišli do zahraničí za prací, právo využívat některých výhod občanství, nebo dokonce právo na získání formálního občanství?

Výchova k demokratickému občanství: Rada Evropy a mládež

Pod tímto názvem se skrývá program Rady Evropy zaměřený na vytvoření evropského rámce pro podporu výchovy k demokratickému občanství. Rada Evropy vyzvala členské státy, aby programy podporující občanství zařadily do své vzdělávací, školicí, kulturní a mládežnické politiky a praxe, a sama aktivně přispěla tím, že navrhla nové strategie a přístupy a dala je členským státům k dispozici.

Podle návrhu Deklarace a programu výchovy k demokratickému občanství z dubna 1999 má výchova k demokratickému občanství tyto základní znaky:

- Š´ je založena na celoživotním učení a na aktivní účasti rozvíjené v různých kontextech;
- Š´ vybavuje muže i ženy dovednostmi, které jim umožňují aktivně se účastnit veřejného života a zodpovědně utvářet vlastní budoucnost i budoucnost celé společnosti;
- Š´ usiluje o rozvoj kultury lidských práv, charakterizované plným respektováním těchto práv a porozuměním pro povinnosti z nich vyplývající;
- Š´ připravuje lidi na život v multikulturní společnosti a učí je vědomě, citlivě, tolerantně a morálně zacházet s jinakostí;
- Š´ posiluje sociální soudržnost, vzájemné porozumění a solidaritu;
- Š´ musí zasáhnout všechny věkové skupiny i všechny části společnosti.

Jedním z důležitých aspektů programu Výchova k demokratickému občanství je snaha posílit zapojení mladých lidí do občanské společnosti, a proto podporuje různé mládežnické sítě, partnerství, modelové iniciativy apod. Mladí lidé jsou významnou cílovou skupinou tohoto programu.

„Překvapilo mě, kolik se zde sešlo mladých aktivistů za lidská práva. Jejich znalosti a zkušenosti mi dodávají odvalu pokračovat v našem vzdělávacím programu o lidských právech ve školách a pořádat více mimoškolních aktivit zaměřených na rozvoj občanství.“²⁷

Marina Kovinena, Fórum mládeže o výchově k lidským právům, 2000

Literatura

- Crick, B., *Essays on citizenship*, Continuum, 2000.
Journal of Citizenship Studies, www.tandf.co.uk/journals/titles/13621025.asp.
 Kennedy, K. (ed.), *Citizenship education and the modern state*, Falmer Press, 1997.
 Oliver, D., Heater, D., *The foundations of citizenship*, Harvester Wheatsheaf, 1994.
 Program Výchova k demokratickému občanství (Rada Evropy), www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/education/E.D.C.

Demokracie

„Nikdo se nerodí jako dobrý občan, žádný národ se nerodí jako demokracie. Spíše se občan i stát vytvářejí v procesech probíhajících po celý život. Mladí lidé se do nich musejí zapojit od narození.“³

Kofi Annan

Demokracie je systém tvorby pravidel pro soužití skupiny lidí. Slovo demokracie pochází z řeckých slov *demos* (lid) a *kratos* (moc). Proto se demokracie často definuje jako „vláda lidu“ čili jako systém, v němž pravidla vytvářejí ti, kteří se jimi mají řídit.

Může takový systém existovat a představuje dobrý způsob rozhodování? Jak idea demokracie původně vznikla a proč je dnes považována, přinejmenším většinou lidí ve většině zemí, za jediný systém, který si zaslouží naši pozornost? Má smysl, aby se na vládě podílel opravdu každý?

Proč demokracie?

Idea demokracie je založena na dvou základních principech, které mohou vysvětlit její přitažlivost:

1. princip *individuální autonomie*: nikdo není podřízen pravidlům, která stanovil někdo jiný;
2. princip *rovnosti*: všichni mají stejné příležitosti ovlivňovat rozhodnutí, která se dotýkají lidí ve společnosti.

Oba principy jsou intuitivně přitažlivé pro každého a demokracie je jediným systémem, který je – alespoň teoreticky – na nich postaven. Jiné systémy, například oligarchie, plutokracie nebo diktatura, tyto principy naopak popírají: dávají moc určité (neměnné) části společnosti a ta pak rozhoduje za všechny obyvatele. V takových případech není respektována ani rovnost, ani individuální autonomie.

Dva výše uvedené principy poskytují demokracii morální zdůvodnění, neboť oba dva jsou ve skutečnosti základními principy lidských práv. Demokratický systém vlády je však často zdůvodňován také svými praktickými výhodami:

1. Často se uvádí, že demokratický systém představuje efektivnější formu vlády, neboť lidé budou s větší pravděpodobností respektovat přijatá politická rozhodnutí. Lidé obvykle svá „vlastní“ pravidla neporušují.

Související aktivity

- š Jednání s odbory, str. 244
- š Získávání hlasů, str. 127
- š Volit, či nevolit?, str. 238
- š Vzájemné vazby, str. 173

2. Respektování vlády obyvatelstvem je pravděpodobněji také proto, že přijatá politická rozhodnutí jsou výsledkem procesu hledání vzájemné shody mezi různými politickými stranami. Prakticky tedy není reálné zavést pravidla, která by nebyla přijatelná pro velkou část obyvatelstva. Přijímané zákony takto podléhají určité vnitřní kontrole, kterou musí brát demokraticky zvolená vláda v úvahu.
3. Demokratický systém rovněž podporuje iniciativu obyvatel, a proto může lépe reagovat na měnící se podmínky podle principu „dvě hlavy vědí víc než jedna“.

? Považujete pravidla své země za „svá vlastní“? Proč?

Dobrá teorie...

V praxi se samozřejmě nedá očekávat, že k tvorbě pravidel bude přispívat každý člen společnosti ani že se všichni budou chtít podílet na vládě. V mnoha zemích proto existuje místo *přímé* demokracie systém demokracie *zastupitelské*. Občané si v něm vybírají zástupce, kteří mají rozhodovat jejich jménem. Teoreticky mají všichni občané stejnou možnost zvolit si osobu, o níž se domnívají, že bude nejlépe zastupovat jejich zájmy. Tímto způsobem se zde uplatňuje princip rovnosti.

V praxi to ale vždy neplatilo. V kolébce demokracie, ve starověkém Řecku, nemohli volit otroci a ženy, a samozřejmě ani děti. Dnes mají ženy ve většině zemí volební právo, ale získaly ho poměrně nedávno.

Stále však existují části obyvatelstva – obvykle mezi ně patří přistěhovalci, vězni a děti – které nemají právo volit, ačkoli musejí dodržovat zákony země.

? Lze vyloučení určitých částí společnosti z demokratického procesu něčím ospravedlnit?

Kontrola nad tvorbou zákonů

Je-li dnes princip *rovnosti* víceméně respektován, alespoň co se týče volebního práva, jak je v současných demokraciích uplatňován první princip, princip *autonomie*? Do jaké míry považují jednotliví členové dnešních demokratických společností zákony vytvářené jejich zástupci za „své vlastní“? Odpověď na tuto otázku je mnohem méně povzbudivá. Ve skutečnosti by totiž většina lidí ve většině demokratických zemí řekla, že zákony jsou jim „vnuceny“ politiky a nevyjadřují jejich zájmy. Znamená to, že se první princip někam vytratil?

? Mohou lidé v zastupitelské demokracii skutečně ovlivňovat rozhodnutí, která politici činí jejich jménem?

V zastupitelské demokracii mohou lidé ovlivňovat proces tvorby zákonů několika způsoby. Opět se budeme zabývat ideálním modelem, ačkoli nejspíše neodpovídá skutečné politické situaci v mnoha zemích. Přinejmenším nám však může pomoci rozpoznat problémové oblasti a navrhnout způsoby, jak by se daly stávající nedostatky překonat.

1. Občané ovlivňují proces tvorby zákonů tím, že si vybírají lidi, kteří budou zákony přijímat. Teoreticky se občané ve volbách rozhodují mezi několika možnými zástupci svých zájmů. Mohou si tedy zvolit toho, jehož program se nejvíce blíží jejich vlastním představám.
2. Politici mají zájem na svém znovuzvolení. V období mezi volbami si jsou zákonodárci vědomi, že při příštích volbách budou občané posuzovat výsledky jejich práce,

„Hlasovací lístek je silnější než kulka.“

Abraham Lincoln

„Demokracii dvakrát sláva: jednou proto, že připouští rozmanitost, a podruhé proto, že dovoluje kritiku. Dvakrát sláva stačí: pro třetí provolání není žádný důvod.“

Edward Morgan Forster

- a proto by neměli nechat projít zákony, které jsou pro obyvatelstvo zjevně nepřijatelné. To je jistá „tichá“ forma kontroly.
3. V principu mají občané rozsáhlé možnosti, jak aktivně vyjádřit svůj nesouhlas s určitým politickým rozhodnutím nebo zákonem, a upozornit tak své zástupce na to, že svým rozhodnutím občany znepokojili.
 4. Teoreticky mohou občané ovlivňovat legislativní proces také aktivním jednáním s politickými představiteli, buď prostřednictvím nevládních organizací, nebo jiných nátlakových skupin a poradních orgánů.
 5. A nakonec může každý jednotlivec kandidovat ve volbách, pokud se domnívá, že žádný z kandidátů není schopen zastupovat jeho zájmy.

Svobodné a spravedlivé volby – prostředek k dosažení cíle

Volby jsou jednou z metod kontroly nad zákonodárci, která spočívá v tom, že politici alespoň teoreticky ve všem, co dělají, chtějí – nebo musejí – brát ohled na své voliče. Nezbytným předpokladem účinnosti této metody jsou svobodné a spravedlivé volby. Je však zapotřebí také něco, co je možná ještě podstatnější: politici *musejí být přesvědčeni*, že se budou svým voličům zodpovídat, pokud jejich zájmy nebudou dostatečně dobře zastupovat. Žádný politik nemá důvod sledovat jiné než své vlastní zájmy, jestliže nemá *strach*, že bude svými voliči „potrestán“. Fungování demokratického systému závisí na tomto přesvědčení, a tedy v konečném důsledku na tom, zda voliči čas od času politiky „potrestají“, nebo v nich alespoň vzbudí pocit, že jsou připraveni to udělat.

Je velmi snadné začlenit do politického systému „volby“, aniž by se tím systém skutečně demokratizoval. Formální volby přispívají k demokracii pouze tam, kde je voliči využívají jako příležitost, při níž jsou jejich zástupci povoláni k zodpovědnosti. Rostoucí nezájem voličů v mnoha demokratických zemích na prahu 21. století ohrožuje účinnost tohoto kontrolního mechanismu.

Nezájem voličů kromě toho zpochybňuje i legitimitu tzv. demokraticky zvolených vlád, které jsou – v některých případech – ve skutečnosti zvoleny pouze *menšinou* z celkového počtu oprávněných voličů.

„Základem vládní moci budiž vůle lidu; tato vůle má být vyjádřena pravidelně konanými a správně prováděnými volbami na základě všeobecného a rovného hlasovacího práva tajným hlasováním nebo jiným rovnocenným postupem, zabezpečujícím svobodu hlasování.“

Všeobecná deklarace lidských práv, článek 21, odstavec 3

Volby a nezájem voličů

„Stockholm, 17. května (IPS) – Nezájem voličů vrhl stín na oslavy prvních voleb do národního parlamentu pro Saamy, švédský domorodý národ pastevců sobů... Účast v úvodních nedělních volbách byla nízká, k volebním urnám přišlo méně než 50 % z 12 000 oprávněných voličů.“ *InterPress Third World News Agency (IPS), 1993*

„Volby do vladivostocké městské dumy plánované na 17. prosince se potýkají s vážnými problémy poté, co dvanáct kandidátů stáhlo své nominace kvůli neúčasti voličů v předchozích volbách.“ *Vladivostok Daily, 29. listopadu 2000*

„Ačkoli volební výsledky naznačují posun doleva, politickou atmosféru v Rumunsku mnohem více charakterizuje počet voličů, kteří k volbám nepřišli. Byla zaznamenána vůbec nejnižší volební účast 44,5 %, zatímco v roce 1996 se k volbám dostavilo 56,4 % voličů.“ *Central Europe Review, 12. června 2000*

„Účast ve všeobecných volbách ve Velké Británii byla nejnižší za posledních osmdesát let. Odevzdat svůj hlas se obtěžovalo jen zhruba 60 % voličů. K okrskům s nejnižší účastí patřil Liverpool Riverside s 34,1 %. Podle informací z volebních místností projevíli v celé zemi největší nezájem mladí lidé ve věku 18–25 let.“ *BBC, 9. června 2001*

„Ačkoli voličská účast při slovenských parlamentních volbách v roce 1994 přesáhla celkově 70 %, odhaduje se, že mezi voliči ve věku osmnáct až dvacet pět let byla účast pouze 20 %.“ *Rock volieb, 1998*

Skutečná podoba demokracie

Existuje tolik různých forem demokracie, kolik je na světě demokratických zemí. Žádné dva systémy nejsou úplně stejné a žádný nemůže být považován za „modelovou“ demokracii. Jsou prezidentské a parlamentní demokracie, federativní, spolkové a jednotné demokracie, demokracie pravidelně využívající referenda, demokracie, které se více (nebo méně) opírají o konzultace s organizacemi z vnějšku, demokracie s poměrným hlasovacím systémem a demokracie s většinovým systémem – nebo takové, které využívají kombinaci obou...

Všechny tyto systémy mohou být považovány za demokratické, protože jsou – přinejmenším formálně – založeny na dvou výše zmíněných principech: rovnosti všech občanů a právu každého jednotlivce na určitou míru osobní autonomie. Není samozřejmě reálné chápat „autonomii“ tak, že si každý bude *dělat, co chce*. Systém však přinejmenším tím, že všem občanům uděluje stejné hlasovací právo, uznává, že každý jednotlivec je schopen samostatně volit a má nárok na to, aby byla jeho volba vzata v úvahu. Co následuje potom, závisí už na jednotlivých občanech.

Avšak přestože o sobě většina zemí světa prohlašuje, že jsou „demokratické“, mohly by být všechny současné demokratické systémy bezpochyby ještě *demokratičtější*, než jsou nyní.

Problémy s demokracií

Prakticky všude vzbuzuje stav demokracie na počátku 21. století důvody k obavám. Mnohé z nich souvisejí s nízkou volební účastí, která je na jedné straně projevem malého zájmu a nedostatečné angažovanosti občanů a na straně druhé podryvá vlastní demokratický proces, jak již bylo popsáno výše.

Ačkoli to je bezesporu problém, další studie naopak naznačují, že jiné formy účasti jsou ve skutečnosti na vzestupu – například nátlakové skupiny, občanské iniciativy, poradní orgány atd. Ty jsou pro efektivní fungování demokracie stejně podstatné jako účast občanů ve volbách, možná dokonce ještě důležitější. Volby jsou koneckonců jen hrubou metodou, jak zajistit, aby byly zájmy lidí správně zastoupeny. A čtyři nebo pět let, které obvykle uplynou mezi volbami, je dlouhá doba na to, aby mohl být vládě vystaven účet. Lidé mají příliš krátkou paměť!

S koncepcí zastupitelské demokracie se pojí další dva spletené problémy, které se týkají zájmů menšin. První z nich spočívá v tom, že zájmy menšin často nejsou volebním systémem vůbec reprezentovány. To se může stát v případě, když je menšina tak málo početná, že nedosáhne minimální hranice nezbytné pro jakékoli zastoupení. Častěji k tomu však dochází proto, že volební systém funguje na principu „vítěz bere vše“. Druhý problém spočívá v tom, že i když jsou menšiny v zákonodárných orgánech zastoupeny, jsou jejich zástupci stejně v menšině a nejsou schopni shromáždit dostatek hlasů na přehlasování zástupců, kteří mají většinu. Z těchto důvodů se o demokracii často hovoří jako o „vládě většiny“.

Posledně jmenovaný problém nemůže demokracie sama o sobě vyřešit. Lze si docela dobře představit – a mnohokrát se tak skutečně stalo – že většina schválí rozhodnutí, která menšinu poškozují. Takováto rozhodnutí však nelze v žádném případě ospravedlnit tím, že to byla „vůle lidu“. Základní zájmy menšin, stejně jako zájmy většiny, může zaručit pouze oddanost principům lidských práv podpořená účinnými právními mechanismy – bez ohledu na to, jaká je vůle většiny.

Klíčové datum

10. prosinec

Den lidských práv

„V Severním Irsku právě diskutujeme o nové listině práv. Chtěla bych propojit práva v této listině s životem mladých lidí v našem klubu mládeže.“

Tara Kinney, Fórum mládeže Severního Irsku, účastnice Fóra o výchově k lidským právům, 2000

„Demokracie je teorie, že obyčejní lidé vědí, co chtějí, a nic lepšího si nezaslouží.“

Henry Louis Mencken

Bojujeme za:

svobodu a lidská práva, aby měli všichni lidé, muži i ženy, všechna politická práva a nebyli diskriminováni na základě sociální třídy, kasty, pohlaví, náboženství nebo rasy;

rovnost, proti všem formám diskriminace, za sociální spravedlnost, za rovnost mezi muži a ženami, za rovné příležitosti a rovný přístup k vědění;

demokracii založenou na principech svobody a rovnosti a proti autoritářství, populismu a diktatuře, za právo na sebeurčení, za svobodu a za právo na svobodu projevu pro všechny národy;

všeobecnou solidaritu, neboť věříme v možnost kolektivního jednání usilujícího o osvobození jednotlivců;

politická řešení problémů, neboť doufáme, že lidé dokáží měnit svět.

Literatura

Beetham, D., *Democracy and human rights*, Polity Press, 1999.

International Institute for Democracy, www.iidemocracy.coe.int.

Inter-Parliamentary Union, www.ipu.org.

Lijphart, A., *Patterns of Democracy*, Yale University Press, 1999.

Politeia, síť pro občanství a demokracii v Evropě, www.politeia.net.

Diskriminace a xenofobie

„Civilizace by měla být posuzována podle toho, jak zachází s menšinami.“

Máhatmá Gándhí

Co je to diskriminace?

Všeobecná deklarace lidských práv ani jiné mezinárodní dohody obecnou definici diskriminace neobsahují, třebaže se na ni několikrát odvolávají. Mezinárodní a regionální dokumenty, které se zabývají specifickými formami diskriminace, předkládají různé definice podle toho, o jaký typ diskriminace se konkrétně jedná.

Rasová diskriminace je v Mezinárodní úmluvě o odstranění všech forem rasové diskriminace definována jako „jakékoli rozlišování, vylučování, omezování nebo zvýhodňování založené na rase, barvě pleti, rodovém nebo národnostním či etnickém původu, jehož cílem nebo důsledkem je znemožnění nebo omezení uznání, užívání nebo uskutečňování lidských práv a základních svobod na základě rovnosti v politické, hospodářské, sociální, kulturní nebo v kterékoli jiné oblasti veřejného života“.

Diskriminace žen je v Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen definována jako „jakékoli rozlišování, vylučování nebo omezování provedené na základě pohlaví, jehož důsledkem nebo cílem je narušit či zrušit uznání, užívání nebo uskutečňování lidských práv a základních svobod ze strany žen bez ohledu na jejich rodinný stav na základě rovnoprávnosti mužů a žen v politické, hospodářské, sociální, kulturní, občanské nebo jiné oblasti“.

V obou definicích nacházíme tyto společné prvky:

Za prvé je to *příčina* diskriminace. Tou jsou charakteristiky diskriminované osoby či skupiny určující její jinakost – například „rasa“, pohlaví nebo etnický původ (je to černocho, žena, Rom...). Dále jsou to *činy*, které lze kvalifikovat jako diskriminaci. Patří k nim odmítání (třeba když někdo nechce mít za kamaráda černocho), omezování (např. zákaz vstupu na diskotéku pro gaye a lesbičky), vylučování (např. nepřijímání žen na určité pracovní místo) apod. Tyto činy mají konkrétní *důsledky*, které mohou být rovněž *cílem* diskriminačního

Související aktivity

- š Cesta do Země rovnosti, str. 185
- š Dívej se na to, co dovedu, str. 209
- š Dostupnost léků, str. 80
- š Hrdinky a hrdinové, str. 142
- š Hry s obrázky, str. 188
- š Jazyková bariéra, str. 228
- š Každý jsme jiný – všichni rovnoprávní, str. 88
- š Kdo jsme já?, str. 257
- š Krok vpřed, str. 217
- š Máme na výběr?, str. 111
- š Mohu vstoupit?, str. 98
- š Pojďme si promluvit o sexu, str. 156
- š Práce a děti, str. 260
- š Reagujeme na rasismus, str. 201
- š Různé platy, str. 107
- š Sport pro všechny, str. 214
- š Zahraj to, str. 86

„Celý svůj život jsem zasvětil tomuto boji afrického lidu, bojoval jsem proti nadvládě bílých i proti nadvládě černých.“

Choval jsem v sobě ideál demokratické a svobodné společnosti, v níž žijí všichni lidé ve vzájemné shodě a mají rovné příležitosti. Je to ideál, pro který stojí za to žít a který stojí za to uskutečnit. A pokud to bude potřeba, je to ideál, pro který jsem připraven zemřít.“

Nelson Mandela

jednání. To všechno může oběti diskriminace zabránit v uskutečňování nebo užívání jejich lidských práv a základních svobod.

Diskriminace může být přímá nebo nepřímá. *Přímá* diskriminace v sobě obsahuje *záměr* diskriminovat určitou osobu nebo skupinu, například když osobní oddělení odmítne romského žadatele o místo nebo když společnost vlastníci byty je nepronajímá přistěhovalcům. „O přímé diskriminaci lze hovořit tehdy, je-li s nějakou osobou na základě jejího rasového nebo etnického původu zacházeno méně příznivě, než je, bylo nebo by bylo zacházeno s jinou osobou ve srovnatelné situaci.“⁸

O *nepřímé* diskriminaci se hovoří v souvislosti s *důsledky* politických rozhodnutí nebo opatření. Dochází k ní tehdy, když zdánlivě neutrální předpis, kritérium nebo postup *de facto* znevýhodňuje příslušníka nebo příslušníky menšiny. Nepřímou diskriminaci představuje například kritérium stanovující minimální výšku pro hasiče (které vylučuje mnohem více žen než mužů), přístup obchodního domu, který odmítá zaměstnat osoby s dlouhými sukněmi, nebo vládní úřad či školní nařízení zakazující vstup osobám s pokrývkou hlavy. Poslední dvě jmenovaná pravidla jsou na první pohled neutrální s ohledem na etnický původ nebo náboženství, ve skutečnosti však nepoměrně více znevýhodňují příslušníky určitých menšin nebo náboženských skupin, kteří nosí dlouhé sukně nebo šátky.

? Cítíte se někdy nespravedlivě diskriminováni?

Diskriminaci osob nebo skupin na základě rasy, náboženství, pohlaví, etnického nebo rodového původu, národnosti nebo sexuální orientace zakazuje mnoho mezinárodních nástrojů na ochranu lidských práv a také zákony ve většině zemí.

Přesto jsou menšiny i nadále diskriminovány, ať už se jedná o národnostní, náboženské, kulturní, etnické nebo sociální menšiny.

Diskriminace na pracovišti

„Zaměstnankyně francouzské pobočky nábytkářské společnosti Ikea byla odsouzena k peněžní pokutě 4572 Euro za to, že dala manažerům společnosti pokyn, aby nepřijímali ‚barevné‘. Odsouzená žena i Ikea Francie budou muset zaplatit kompenzace v celkové výši 15 240 Euro v důsledku stížnosti vznesené čtyřmi odborovými svazy společně s organizacemi SOS Racisme a Mouvement contre le Racisme et pour l’Amitié entre les Peuples. Uvedená zaměstnankyně napsala a odeslala e-mail, v němž doporučovala nepřijímat ‚barevné‘ na místa kontrolorů distribuce reklamního katalogu.“ *Tisková zpráva EFE, duben 2001*

Negativní důsledky všeobecně rozšířené otevřené či skryté diskriminace vedly některé země k přijetí opatření označovaných *pozitivní diskriminace*. Pozitivní diskriminace, známá též pod názvem *afirmativní akce*, záměrně zvýhodňuje určitou skupinu nebo skupiny, například ženy, lidi s postižením nebo specifické etnické skupiny. Hlavním cílem těchto opatření je překonat stávající strukturální formy diskriminace určitých sociálních skupin, zpravidla menšin, a nastolit rovnováhu v zastoupení těchto skupin ve veřejném životě.

Zákaz diskriminace v Evropské úmluvě o lidských právech

V červnu 2000 přijal Výbor ministrů Rady Evropy Protokol č. 12 k Evropské úmluvě o lidských právech, jímž se rozšiřuje rozsah ochrany před diskriminací. Dosud byl zákaz diskriminace upraven článkem 14, který zakazuje pouze diskriminaci týkající se užívání práv obsažených v Úmluvě. Dodatkový protokol č. 12 o všeobecném zákazu diskriminace je vý-

znamným posunem vpřed, protože rozšiřuje možnosti jednání v boji proti rasismu a diskriminaci. Tento protokol vstoupí v platnost po ratifikaci deseti státy.

Xenofobie

Akademický slovník cizích slov definuje xenofobii jako „odpor, nepřátelství, nedůvěru ke všemu cizímu; strach z cizinců a nenávisť k nim“. Jinými slovy lze říci, že to je odmítání neznámého.

Xenofobie je pocit nebo způsob vnímání založený na sociálně vytvořených představách a myšlenkách, a nikoli na racionálních úvahách či objektivních faktech.

Xenofobní vnímání světa redukuje složité sociální a kulturní jevy na zjednodušená schémata dobrý – špatný.

Xenofobie stojí na protikladu „my“ (místní), neboli vzoroví, dobří a normální lidé, kteří jsme předobrazem toho, jak by měli vypadat, cítit či myslet všichni, a „oni“ (cizinci), neboli zločinci, hrozba, narušení, pobudové, násilníci, lupiči, útočníci atd. „My“ (místní) jsme dobří a „oni“ (ti druzí) jsou zlí. Je zřejmé, že ke svým představám o druhých i o sobě připojujeme určité hodnoty, například:

„My“ = kladný a „oni“ = záporný.

Pro vytvoření vlastní identity jakožto jednotlivce i jakožto příslušníka určité sociální či etnické skupiny, národa apod. je zapotřebí, aby si člověk uvědomil sociální různorodost i svoji odlišnost od ostatních. Toto uvědomění není samo o sobě negativní, pokud není rozmanitost vnímána jako ohrožující a jinakost není využívána k politické manipulaci. Druhé bychom měli vnímat především jako své bližní, jako „bratry a sestry“, a nikoli jako cizince, nepřátele nebo soupeře.

Stojí za povšimnutí, že zatímco ve východní Evropě se xenofobie zaměřuje především na příslušníky menšin, v západní Evropě jsou jejichmi oběťmi spíše přistěhovalci a uprchlíci včetně těch, kteří přicházejí ze zemí východní Evropy.

? Vzpomenete si na nějaké nedávné příklady xenofobie ve vaší zemi?

Přestože je strach z cizinců – xenofobie – považován za morálně nepřijatelný a přičítá se všem hodnotám, na nichž by měla být postavena kultura lidských práv, není jako takový protizákonný, a proto nemůže být legálně potrestán. Potrestány mohou být pouze projevy xenofobie, pokud existují zákony, které je kvalifikují jako trestné činy. Projevy xenofobie vycházejí z xenofobního vnímání světa a odrážejí se v postojích, ale také na sebe berou formu fyzického násilí, například rasistických útoků, diskriminace na pracovišti, slovních útoků nebo urážek, etnických čistek, genocidy atd.

Rasismus

Rasismus lze definovat mnoha způsoby. Podle jedné definice je vědomým nebo nevědomým předsvědčením o přirozené nadřazenosti jedné rasy nad druhou. Z této definice vyplývá za prvé to, že „nadřazená“ rasa má právo ovládat jedince považované za „méněcenné“, a za druhé to, že rasismus zahrnuje jak postoje, tak chování jednotlivců i skupin. Problém této definice však spočívá v tom, že předpokládá existenci různých „ras“. V posledních letech bylo doloženo, že „rasa“ je ve skutečnosti sociálním konstruktem (sociálně vytvořenou kategorií) a že lidi nelze klasifikovat podle jiných kritérií než podle toho, zda jsou „lidskými bytostmi“. Rasismus však existuje i přesto, že nejsou žádné „rasy“.

Diskriminace, xenofobie a rasismus jsou rozšířeny i v jiných částech světa. V Indii je přibližně 160 milionů páriů (nedotknutelných). Výzkumy z USA dokazují, že rasa hraje podstatnou roli při rozhodování, kdo bude odsouzen k smrti. Ve Rwandě byl roku 1994 během tří měsíců zavražděn téměř milion lidí, především Tutsiů.

Klíčové datum**23. srpen**

Mezinárodní den na připomenutí obchodu s otroky a jeho zrušení

V Evropě má rasismus dlouhou historii. Existence „nadřazených“ a „méněcenných ras“ byla v minulosti zdůvodňována biologickými rozdíly v rámci tzv. sociálního darwinismu, který aplikoval Darwinovu evoluční teorii na lidi a rozdělil je do různých „ras“. Kolonialismus, kdy si evropské národy podmanily a vykořisťovaly jiné, byl možný právě díky všeobecně rozšířenému přijímání sociálního darwinismu a podobných „rasistických“ teorií. „Břemeno bílého muže“ znamenalo zároveň „povinnost“ evropských kolonialistů „civilizovat“ jiné národy. Rovněž otroctví, další běžná praxe využívaná evropskými podnikateli i vládami až do 19. století, bylo založeno na přesvědčení, že otroci patří k „méněcenným rasám“.

V současné době již rasisté nezdůrazňují biologickou „méněcennost“, ale kulturní odlišnosti. *Kulturní rasismus* vychází z přesvědčení, že existuje hierarchie kultur nebo že určité kultury, tradice, zvyky a dějiny jsou vzájemně neslučitelné. Vylučování a diskriminace cizinců nebo příslušníků menšin jsou zdůvodňovány údajně „neslučitelnými“ kulturami, náboženstvími nebo „civilizacemi“.

S rasismem se pevně pojí moc, její využívání a zneužívání. Rasistické pojetí světa je prosazováno těmi, kteří mají moc, a zároveň vymezuje mocenské vztahy mezi původci a oběťmi rasismu. Jeho oběti se v důsledku toho nacházejí ve zcela bezmocné situaci. S rasismem dále souvisejí předsudky, čili negativní soudy o jiných osobách či skupinách pronášené bez větších znalostí nebo zkušeností s nimi. V tomto kontextu lze rasismus chápat jako praktickou proměnu předsudků v činy uskutečněnou těmi, kteří mají moc a nacházejí se v takovém postavení, jež jim umožňuje tyto činy realizovat.

S rasismem se lze setkat na různých úrovních:

- š na *osobní úrovni*, kde se projevuje jako osobní postoje, hodnoty a přesvědčení o nadřazenosti vlastní „rasy“ a méněcennosti jiných „ras“;
- š na *interpersonální úrovni*, kde se projevuje jako chování vůči druhým, v němž se odráží přesvědčení o nadřazenosti vlastní „rasy“;
- š na *institucionální úrovni*, kde se projevuje v zákonech, zvycích, tradicích a praktických, které systematicky ústí v rasové nerovnosti a rasovou diskriminaci ve společnosti, organizacích a institucích;
- š na *kulturní úrovni*, kde se projevuje v hodnotách a normách sociálního chování povyšujících vlastní kulturní zvyklosti na normu, s níž se mají jiné kultury poměřovat, a hodnotících jiné kulturní praktiky jako méněcenné.

Jednotlivé úrovně, na nichž se rasismus projevuje, jsou na sobě závislé a vzájemně se podmiňují. Rasismus se kromě toho vyjadřuje otevřeným i skrytým způsobem. Jeho sotva patrné nejskrytější formy jsou stejně nebezpečné jako otevřené projevy.

Důsledky rasismu jsou, nyní stejně jako v minulosti, ničivé, a to jak pro jeho oběti, tak pro společnost, v nichž k takovéto nespravedlnosti dochází. Rasismus byl příčinou masového vyvražďování, genocidy a utiskování. Způsobil, že se většiny dostaly do područí nepočtených menšin, které si přisvojily bohatství i moc. Ačkoli bylo při odstraňování rasových nerovností dosaženo obrovského pokroku, skryté i méně skryté formy izolace, diskriminace a segregace přetrvávají dodnes. Ti, kteří jsou vnímáni jako jiní nebo cizí, se stále setkávají s omezováním své svobody pohybu, s otevřenou agresí, ponižováním nebo sociálním vylučováním.

Rasismus a násilí páchané mladými lidmi

Rasisticky motivované násilí páchané mladými lidmi je realitou ve většině evropských zemí. Je zaznamenáno mnoho případů, kdy byli mladí lidé nebo dospělí napadeni, zbiti, kdy jim

Odhaduje se, že mezi lety 1600 a 1850 bylo v Severní Americe vyvražďeno téměř 12 milionů původních obyvatel (indiánů). Následkem mezinárodního obchodu s otroky trvajících 200 let zemřelo 10 až 20 milionů černých Afričanů.

bylo vyhrožováno nebo – v těch nejextrémnějších případech – byli zabiti kvůli své národnosti, vzhledu, náboženství, barvě pleti, vlasům, nebo dokonce vousům.

Méně zjevné, ale mnohem rozšířenější projevy rasisticky motivovaného násilí zahrnují různé formy pranýřování, segregace a diskriminace. Běžnou formou utlačování je také praxe, kdy si policisté vybírají a kontrolují osoby odlišující se zjevem, například tmavou pletí nebo tmavými vlasy.

Světová konference OSN proti rasismu, rasové diskriminaci, xenofobii a s tím související nesnášenlivosti (WCAR)

Třetí světová konference proti rasismu se konala 31. srpna až 7. září 2001 v jihoafrickém Durbanu. Vedla ke vzniku důležitého mezinárodního hnutí a přinesla velká očekávání. Zúčastnilo se jí téměř sto šedesát států a více než 1500 účastníků z nevládních organizací. Dominovala jí dvě témata: kritická situace Palestinců (včetně pokusů redefinovat sionismus jako rasistické hnutí) a uznání otroctví za zločin proti lidskosti, jehož oběti by měly mít právo na odškodnění. V závěrečném prohlášení byla tato dvě témata uzavřena ve znění přijatelném pro většinu účastníků:

„Jsme znepokojeni kritickou situací Palestinců pod cizí okupací. Uznáváme jejich nezczitelné právo na sebeurčení a na vytvoření samostatného státu. Rovněž uznáváme právo všech zemí v regionu, včetně Izraele, na bezpečnost a vyzýváme všechny státy, aby podpořily mírový proces a dovedly jej k brzkému konci.“

Byla připojena také omluva za otroctví, text však nešel tak daleko, aby nabídl odškodnění. Uznání obchodu s otroky a otroctví za zločiny proti lidskosti bylo pro mnohé historickým okamžikem, kdy byla velké části lidstva navracena důstojnost.

? Myslíte si, že vlády zemí, které v minulosti těžily z otroctví, by měly nyní platit odškodné?

Vedle oficiální konference se ve dnech, které jí předcházely, konalo fórum nevládních organizací a mezinárodní fórum mládeže. Byly na ně pozvány mládežnické organizace, zástupci mládeže a mladí členové vládních delegací. K diskusi o klíčových otázkách boje proti rasismu a xenofobii se sešlo zhruba dvě stě mladých účastníků ze všech zeměpisných oblastí.

? Proč by měla být kontrolována nebo zakázána propagace rasismu na internetu?

Přistěhovalci, uprchlíci a žadatelé o azyl

Mnozí přistěhovalci, žadatelé o azyl a uprchlíci se dnes v Evropě nacházejí ve velice obtížné situaci. Jejich základní práva a lidská důstojnost jsou porušovány téměř každodenně. Uprchlíci a žadatelé o azyl byli často nuceni opustit své domovy, země a rodiny, aby se zachránili před válkou, pronásledováním nebo jiným nebezpečím. Přestože naprostá většina z nich nehledá azyl v Evropě, někteří lidé a skupiny ano. Přetrvávající či rostoucí postoje nacionalismu a xenofobie nebo prostě jen obavy xenofobních politiků vedly mnohé vlády k přijetí velice přísných opatření namířených proti žadatelům o azyl. Jejich cílem je většinou snaha zamezit těmto lidem vstoupit na území daného státu.

Klíčové datum

21. březen

Mezinárodní den za odstranění rasové diskriminace

Ve Frankfurtu nad Odrou, ležícím na polsko-německé hranici, dochází k častým hrozbám a útokům mladých německých skinheadů na zahraniční univerzitní studenty a zahraniční pracovníky. Na polské straně leží město Slubice, kde další skupina mladých neonacistů pronásleduje cizince. Byl ohlášen případ, že začali bít jednoho studenta, ale když zjistili, že je Španěl, omluvili se mu. Mysleli si totiž, že je Němec.⁹

Klíčová data**20. červen**

Světový den uprchlíků

18. prosinec

Mezinárodní den migrujícího obyvatelstva

Žadatelé o azyl a uprchlíci jsou zvláště zranitelnou skupinou, jejíž postavení je definováno a chráněno Ženevskou úmluvou o uprchlících z roku 1951. Většina evropských zemí má dnes zákony umožňující jejich zadržení na letištích a hraničních přechodech, často bez ohledu na jejich práva. Běžnou praxí, kterou lze někdy klasifikovat jako ponižující zacházení, jsou deportace ilegálních přistěhovalců a zamítnutých žadatelů o azyl.

? Co se stane, když uprchlík požádá o azyl ve vaší zemi? Víte, co musí udělat?

Schengenské dohody (1990) umožňují volný pohyb a neomezené cestování přes hranice čtrnácti členských států Evropské unie. Zrušení dřívějších hranic však zároveň přineslo vytvoření přísněji střežené „hranice“ kolem jednotného evropského prostoru.

Vývoj společné evropské politiky vůči uprchlíkům a migrantům je často označován termínem „politika evropské pevnosti“. Tato politika, která klade důraz na vylučování a zastrahování uprchlíků, je příkladem toho, jak může strach z ekonomických migrantů zcela zastínit ohledy na situaci a potřeby žadatelů o azyl.

? Odkud přicházejí uprchlíci do vaší země? Proč se stali uprchlíky?

Velmi restriktivní a xenofobní politika mnoha evropských zemí nutí uprchlíky k tomu, že k proniknutí do Evropy volí nezákonné způsoby. Často přitom padnou do sítí organizovaného obchodu s lidmi. Většina z nich se do Evropy nikdy nedostane, a někteří dokonce cestou zemřou: na moři a na pobřeží Španělska, na opuštěných lodích a člunech ve Středozemním moři nebo se udusí ve vlacích a nákladních automobilech.

Nelegální přistěhovalci rovněž představují levnou pracovní sílu pro průmysl a podnikatele. Chudoba v zemích jako Moldavsko nebo Ukrajina způsobila, že mnoho tamních mužů hledá práci v západní Evropě. Jelikož v hostitelské zemi pobývají nelegálně, jsou nuceni pracovat ve velmi špatných podmínkách a za velice nízké platy. Často jsou vydírání tím, že jsou jim zabaveny pasy a je jim vyhrožováno udáním na policii. Také mladé ženy zažívají podobné situace. Často jsou prodávány jako služby pro domácí práce nebo nuceny k prostituci.

Ve většině zemí převažuje *utilitární* pohled na přistěhovalce. Přistěhovalci nejsou vnímáni jako lidé, kteří svými osobními hodnotami mohou přispět k rozvoji společnosti, ale jsou vítáni a přijímáni pouze tehdy, když země potřebuje jejich pracovní sílu.

? Myslíte si, že by vstup do vaší země měl být povolen pouze lidem, kteří mají peníze?

Také mladí lidé s cizím původem, tzv. přistěhovalci druhé nebo třetí generace, zažívají každodenně různé formy diskriminace, která někdy ústí v násilí, sociální vyloučení a kriminalizaci. Jedním z nejčastějších projevů skryté rasové diskriminace je donucování mladých lidí, aby se rozhodli mezi kulturou svých rodičů a své „hostitelské“ země. Stejná nedůvěra ohledně identity, loajality a vlastenectví panuje ve vztahu k jiným sociálním a etnickým menšinám.

Antisemitismus a nenávisť k Romům

Židé a Romové jsou menšinami, které byli v celé Evropě v minulosti nejvíce diskriminováni na základě své údajné „méněcennosti“ a negativních stereotypů, navazujících na představy o domnělé méněcennosti.

„V centru mé práce s přistěhovalci je hodnota lidské důstojnosti. Povzbuzujeme mladé přistěhovalce, kteří k nám přicházejí, aby se se svými vrstevníky podělili o životní příběhy.“

Giulia Sanolla, italská dobrovolnice v organizaci Sud

Obě tyto menšiny pocházejí z mimoevropského prostoru, Židé z oblasti, kde dnes leží Izrael a Palestina, a z jižního pobřeží Černého moře, a Romové z Indie. Obě migrovaly, protože byly pronásledovány, a obě v Evropě mnoho let trpěly v područí většiny. Obě byly považovány za méněcenné a mnoho příslušníků obou skupin bylo během druhé světové války vyvražděno nacisty. Obě trpěly pod komunistickými režimy a obě i dnes narážejí na diskriminaci, nenávist a předsudky, ačkoli se jejich sociální situace od sebe velmi liší.

? Co se stalo s Židy ve vaší zemi během druhé světové války?

Antisemitismus

Antisemitismus lze definovat jako „nenávist vůči Židům jakožto náboženské či menšinové skupině, často doprovázená sociální, ekonomickou a politickou diskriminací“¹⁰. Prochází evropskými dějinami až do současnosti. Antisemité vymýšleli historky o židovském spiknutí, které jen živily protižidovské postoje ostatních obyvatel. Nejznámější jsou neblaze proslulé „Protokoly sionských mudrců“ (smyšlený pomlouvačný pamflet podněcující násilí vůči Židům, který v některých evropských zemích koluje dodnes).

Na konci 19. století se židovské komunity v Rusku stávaly obětí pravidelných *pogromů* (ruské slovo, které znamená zničení), systematických diskriminačních aktů násilí namířených proti židovským komunitám, které organizovalo místní obyvatelstvo, často s pasivním souhlasem nebo aktivní účastí policie a podporou protižidovské vládní politiky. Útoky na židovské komunity byly běžné i v jiných evropských zemích, například ve Francii nebo v Rakousku.

Nástup fašismu v první polovině 20. století přinesl Židům v Evropě další utrpení, neboť antisemitismus se stal vládnoucí ideologií. Fašistické režimy a strany rovněž přímo nebo nepřímo spolupracovaly během holocaustu s německým nacistickým režimem.

Během holocaustu spáchaného nacistickým Německem a jeho spojenci za druhé světové války, známého též pod názvem šoa (hebrejsky zničení), bylo systematicky vyvražděno přibližně 6 milionů Židů pouze z toho důvodu, že to byli Židé. Holocaust byl vyvrcholením rasistické a antisemitské politiky Hitlerovy vlády, jejíž barbarství začalo „Křišťálovou nocí“, rozsáhlým pogromem konaným na území celého Německa 9. listopadu 1938.

Pogromy v Sovětském svazu po vítězství bolševické revoluce ustaly, ale antisemitismus přežíval dál v jiných podobách. Patřilo k nim i nucené vysídlování Židů, zabavování jejich majetku a zinscenované procesy. V komunistických režimech se antisemitismus často skrýval pod rouškou oficiální antisionistické politiky.

Dnes je antisemitismus stejně živý jako dříve, i když mnohdy vystupuje ve skryté podobě. Skupiny přesvědčené o své nadřazenosti ničí židovské hřbitovy, sítě neonacistických skupin, jejichž členy jsou často mladí lidé, otevřeně hlásají antisemitismus; existuje též velké množství internetových stránek a knih oslavujících nacistickou ideologii.

Nenávist k Romům

Romové (spolu se Sinty nesprávně nazývaní Cikáni) byli ostatními Evropany vždy považováni za „jiné“. V minulosti žili dlouho jako kočovní dráteníci, řemeslníci, hudebníci a obchodníci; stěhovali se z místa na místo. Po celé své dějiny však byli nuceni k asimilaci. Někde byla zakázána romština a děti byly násilně odebírány svým rodičům. V mnoha zemích byli Romové zotročeni. Poslední z nich bylo Rumunsko, kde bylo otroctví Romů zrušeno v roce 1856. Romové nikdy neměli vlastní stát a nikdy nebojovali proti jiným lidem. Ve 20. století byli považováni za *tuláky* a v mnoha zemích byly schváleny zákony, které je nutily usadit se.

Klíčová data

9. listopad

Výročí Křišťálové noci
Mezinárodní den boje proti fašismu a antisemitismu

30. duben

Den památky obětí holocaustu
(Jom Ha'Soa)

Klíčové datum**8. duben**

Světový den Romů

I dnes jsou romské komunity ve všech evropských zemích diskriminovány, pronásledovány a považovány za nechtěné sousedy.

? Jak velká je romská komunita ve vaší zemi?

Slovem *porajmos* se označuje genocida evropských Romů a Sintů spáchaná německými nacisty a jejich spojenci mezi lety 1933 a 1945. Odhady počtu obětí se v různých zdrojích liší a pohybují se od 500 000 do 2 milionů. Následkem *porajmos* se romská populace v Evropě zmenšila na 30 % své předválečné velikosti.

Komunistické režimy ve východní Evropě rozbily pod heslem „emancipace Romů“ jejich tradiční způsob života. S příchodem kapitalismu se pak romské rodiny ještě více rozložily. Romové zpravidla nejsou dostatečně vzděláni k výkonu kvalifikovaných profesí a jsou odsouzeni k manuální práci, nezaměstnanosti a sociálnímu vyloučení.

Velikost současné romské populace v Evropě je odhadována na 8 až 12 milionů lidí žijících doslova ve všech evropských státech. Naprostá většina jich žije usedle, v některých západoevropských zemích je však stále praktikováno částečné nebo úplné kočovnictví. Zatímco ve Španělsku a v Portugalsku Romové prakticky ztratili svůj jazyk (protože byl zakázán a potlačován), v jiných evropských zemích je romština stále jednotícím kulturním faktorem romských komunit.

Diskriminace Romů a nenávisť vůči nim je rozšířena v celé Evropě. Romové bývají rovněž jedni z prvních, kdo trpí v ozbrojených konfliktech. To se týkalo i války v bývalé Jugoslávii, kde byla katastrofální situace Romů, kteří se dostali do křížové palby, dalekosáhle ignorována. Jiným příkladem z poslední doby je případ z Portugalska, kde bylo romským rodinám de facto nezákonně odňato právo na vlastnictví, údajně z důvodu „potírání zločinnosti“. Dalším příkladem je diskriminace romských dětí v souvislosti s dostupností vzdělání a základních veřejných služeb (např. ve Velké Británii a Francii pro kočovné komunity) nebo prosté nerespektování uznaných práv. V mnoha zemích se Romové stávají obětí násilných útoků fašistických a rasistických skupin, které nezřídka končí vraždou. Romské děti jsou někdy umisťovány do zvláštních škol. Romské osady jsou často segregovány a izolovány.

? Co se dozvídáte o Romech z domácího zpravodajství?

Mnoho romských dětí a mladých lidí vyrůstá v nepřátelském sociálním prostředí a podpory či uznání se jim dostává pouze ve vlastní rodině nebo komunitě. Jsou jim upírána některá základní práva, například právo na vzdělání nebo na zdravotní péči, nebo k nim mají jen omezený přístup.

Postupně se však zvyšuje povědomí o skutečné situaci Romů a roste též zájem o její zlepšování. Na mezinárodní úrovni je nejreprezentativnější romskou politickou organizací Mezinárodní romská unie, která má poradní status v různých orgánech OSN. Nejvýznamnější mezinárodní romskou organizací na ochranu lidských práv je Evropské středisko pro práva Romů se sídlem v Budapešti, zaměřené na zvyšování veřejného povědomí, sledování a obranu lidských práv Romů.

Lidé s postižením

Postižení je definováno jako stav omezených schopností v důsledku nemoci, zranění nebo tělesné vady.

Výraz *postižení* se vztahuje na velké množství nejrůznějších funkčních omezení, která se vyskytují v každé populaci a v každé zemi na světě. Lidé mohou být postiženi tělesnými,

„Cikáni by se měli honit ohněm a mečem.“

španělský zákon, 18. století

„Zdravotně postižené osoby mají právo na nezávislost, sociální integraci a účast v životě společnosti.“

Revidovaná Evropská sociální charta, článek 15

duševními či smyslovými vadami, somatickým onemocněním nebo duševní chorobou. Tyto vady, onemocnění a choroby mohou být svou povahou trvalé nebo dočasné.

Výraz *handicap* znamená ztrátu nebo omezení možností účastnit se života společnosti stejnou měrou jako ostatní. Označuje střet osoby s postižením a jejího životního prostředí. Oba výrazy si samozřejmě vzájemně odpovídají. Mírně, ale významně se však liší v tom, na co každý z nich klade důraz.

? Jak se mohou lidé s postižením účastnit aktivit pořádaných vaší organizací?

Podle odhadů trpí postižením v průměru 10 % celosvětové populace. Při zhruba 800 milionech obyvatel ve čtyřiceti šesti členských státech Rady Evropy by to znamenalo přibližně 80 milionů osob s postižením. Navzdory pokroku, dosaženému v posledních letech v mnoha oblastech, narážejí lidé s postižením v Evropě stále na překážky, které jim brání získat rovné příležitosti a plnou účast v životě společnosti. K těmto překážkám patří nízká úroveň vzdělání a profesní přípravy, vysoká míra nezaměstnanosti, nízký příjem, fyzické bariéry, sociální vyloučení, intolerance, klíše a stereotypy, přímá či nepřímá diskriminace, násilí, špatné zacházení a zneužívání.¹¹ Podle výzkumu Eurobarometr z roku 2001 si 97 % dotázaných myslí, že by se měla podpořit větší integrace osob s postižením do společnosti.¹²

Klíčová data

10. říjen

Světový den duševního zdraví

3. prosinec

Mezinárodní den osob s postižením

V rámci Evropské unie je většina organizací podporujících práva lidí s postižením součástí Evropského fóra zdravotně postižených. V rámci Rady Evropy jsou příslušné činnosti a politické postupy koordinovány Generálním ředitelstvím pro sociální otázky.

Evropská unie vyhlásila rok 2003 Evropským rokem osob s postižením.

Co lidé s postižením chtějí?

„Nic zvláštního, nic neobvyklého. Chceme navštěvovat školy v našem bezprostředním okolí, využívat veřejné knihovny, chodit do kina, cestovat autobusem za nákupy do centra města nebo na návštěvu za přáteli ve městě i v celé zemi. Chceme se dostat do volební místnosti a v den voleb hlasovat tak jako ostatní. Chceme se vdávat a ženit. Chceme pracovat. Chceme se starat o děti. Chceme kvalitní a dostupnou zdravotní péči. Chceme být považováni za skutečné lidi, za součást společnosti, a ne za někoho, kdo musí být skrýván, litován a odkázán na charitu.“ Adrienne Rubin Barhydt, 10. dubna 1996.¹³

Zdroj: www.disrights.org

Homofobie a diskriminace na základě sexuální orientace

Homofobii lze definovat jako odpor nebo nenávisť ke gayům a lesbičkám a k jejich životnímu stylu či kultuře nebo zcela obecně k lidem s odlišnou sexuální orientací.

Klíčové datum**7. srpen**Mezinárodní den boje
za práva translidí

Podle zprávy o sexuální diskriminaci v Polsku, předložené Evropskému parlamentu v červnu 2001, mělo 22 % LGBT osob zkušenost s tělesným zneužíváním a 77 % z nich tyto případy neohlásilo na policii ze strachu před reakcí své rodiny a policie.¹⁴

V mnoha částech světa jsou lidé s odlišnou sexuální orientací (jinou, než má většina) vystaveni diskriminaci, která sahá od urážek až po vraždy. V řadě zemí je homosexualita stále ještě trestným činem, a v některých se dokonce trestá smrtí. V Evropě už sice gayové a lesbičky nejsou stíhány zákonem, ale mnoho lidí stále považuje homosexualitu za nemoc, psychickou poruchu nebo za něco nepřirozeného.

Lidé vnímají homosexualitu různě. Nabízíme několik základních definic:

- š: *Bisexuál* je člověk, kterého přitahují osoby stejného i opačného pohlaví.
- š: *Gay* je výraz používaný k označení homosexuálních mužů. V některých kruzích se vztahuje také na homosexuální ženy (lesbičky).
- š: *Homosexuál* je člověk, kterého přitahují pouze osoby stejného pohlaví.
- š: *Heterosexuál* je člověk, kterého přitahují pouze osoby opačného pohlaví.
- š: *Lesbička* je homosexuální žena, tj. žena, kterou přitahují jiné ženy.
- š: *Transgender (translidé)* je výraz používaný k označení osob, které mají jinou pohlavní identitu (gender), než by odpovídalo jejich biologickému pohlaví (tj. muži v ženském těle nebo ženy v mužském těle).
- š: *LGBT* je zkratka označující lesbičky, gaye, bisexuály a translidí.

Život LGBT osob v Evropě může být velmi snadný (ve větších západoevropských městech s dobře rozvinutou subkulturou, bary, kluby a organizacemi), ale také poměrně obtížný (v malých západoevropských městech a v mnoha oblastech střední Evropy, kde se ovšem názory na homosexualitu mění pomalu), či dokonce přímo nebezpečný (v některých východoevropských zemích, například v Bulharsku, Albánii, Rumunsku nebo Moldavsku; zde jsou tito lidé pronásledováni policií, „normálními“ lidmi i diskriminačními zákony a trestné činy motivované ideovou nenávisí – tzv. hate crimes – jsou na denním pořádku).

Zákony diskriminující páry lesbiček a gayů jsou však realitou v celé Evropě, konkrétně v oblasti práva na uzavření sňatku, na založení rodiny a na adopci dětí, kde homosexuálním párům není přiznán stejný status jako párům heterosexuálním.

? Znáte významnou osobnost z vaší země, která je gay nebo lesbička?**Růžový trojúhelník**

Desítky tisíc homosexuálů zemřely v nacistických koncentračních táborech. Růžový trojúhelník a růžová barva obecně, spojené s homosexuálním hnutím a kulturou, jsou odvozeny od růžového odznaku, který museli homosexuálové kvůli své „sexuální úchylce“ v těchto koncentračních táborech nosit.

„V případě homosexuálů nás historie i zkušenosti učí, že traumata nepocházejí z chudoby nebo bezmoci, ale z nutnosti se skrývat. Je to poskvrněná touha a pocit zvrácenosti a stud před spontánními tělesnými city, je to zákaz vyjadřovat svoji lásku, je to odepření morálně plnohodnotného občanství ve společnosti, protože jste tím, kým jste...“

Soudce Albie Sachs, Ústavní soud Jihoafrické republiky, 1998⁵

Mladí LGBT lidé se na jedné straně setkávají s diskriminací ze strany cizích lidí, která se projevuje formou násilí, obtěžováním nebo odepíráním služeb (vyhazovy z restaurací jsou běžnou záležitostí). Na straně druhé se často dostávají do konfliktu i s rodinou a přáteli, když jim odhalí svoji pravou sexuální identitu. Pro mnoho LGBT lidí to představuje skutečně vážný problém a ze strachu, že budou svými blízkými zavrženi, svůj tzv. coming out (odhalení vlastní identity) odkládají. Také tlak spolužáků může být velmi silný a může LGBT studentům ztěžovat život.

? Měly by se povolit sňatky homosexuálních párů?

Mladí lidé jsou také zvláště zranitelným terčem homofobního násilí a diskriminace. Často řeší závažné otázky vlastní sexuální identity a musí se vyrovnávat s pocitem viny a se stra-

chem ze zavržení a z neporozumění. Negativní reakce okolí je vrhají do sporu se sebou samými a se společností. Násilí a zneužívání nadto u mnohých vyvolávají depresi a někdy vedou až k sebevraždě.

Náboženská diskriminace

Pravděpodobně nejviditelnější formou sociální rozmanitosti v Evropě jsou odlišnosti v oblasti náboženské. Převážná část Evropanů jsou křesťané, i když mnozí své náboženství „nepraktikují“. Ovšem i tato většina v sobě skrývá velkou různorodost. Evropou v minulosti zmítaly války mezi katolíky a protestanty a ještě dříve mezi katolíky a pravoslavnými křesťany. V rámci každé denominace existuje mnoho směrů lišících se v detailech, které laik často ani nerozezná, ale pro věřící jsou naprosto zásadní.

Přestože křesťanské náboženské menšiny existují v celé Evropě, v minulosti byly (a v některých zemích stále jsou) diskriminovány. Jejich církve nebyly „uznávány“ nebo neměly stejné postavení či práva (například ve školství) jako „oficiální“ nebo převládající církev.

V oblasti sociální politiky nepanují dnes příliš významné rozdíly mezi jednotlivými křesťanskými denominacemi. K tomuto vývoji přispěl mimo jiné proces evropské integrace a spolupráce. Někteří myslitelé a politici se domnívají, že křesťanství by mělo být základem evropské identity. To je ovšem nebezpečný tah. Nebere totiž ohled na miliony Evropanů, jež nejsou věřící nebo nejsou křesťané.

? Jaké náboženské menšiny existují ve vašem městě nebo obci? Kde se scházejí k bohoslužbám?

Z jiných než křesťanských náboženství byli v minulosti na celém kontinentu patrně nejvíce pronásledováni Židé. Například po vyhnání Židů ze Španělska a Portugalska v 15. století byli ti, kteří zde zůstali, násilně konvertováni nebo museli své náboženství praktikovat tajně a přitom riskovat, že přijdou o život. Předsudky a mylné představy o židovské víře bezpochyby přispěly k rozdmýchání protižidovských postojů. V minulosti rovněž sloužily k ospravedlnění diskriminace a segregace Židů a pravděpodobně přispěly i k pasivnímu tolerování holocaustu v některých převážně křesťanských zemích.

Dalšími významnými náboženskými menšinami v Evropě jsou hindové, buddhisté, baháiové, rastafariáni a sikhové. Míra a konkrétní projevy jejich diskriminace závisí na tom, v jaké zemi žijí. Náboženská diskriminace se často pojí s rasismem.

Islamofobie

Islám je po křesťanství druhým nejrozšířenějším náboženstvím v Evropě. Je většinovým náboženstvím v některých zemích a regionech Balkánu a na Kavkaze a druhým nejsilnějším náboženstvím ve Francii, Německu a mnoha dalších západo i východoevropských zemích.

Pozornost zaměřená na muslimy v celém světě po útocích na Spojené státy v roce 2001 ukazuje, jak křehké jsou ve skutečnosti vztahy mezi různými komunitami a jak subtilní je lidský smysl pro toleranci. Muslimové žijící na Západě s překvapením zjistili, že lidé, jež považovali za své přátele, sousedy a spoluobčany, se od nich najednou odvrátili a začali je vinít z útoků na Světové obchodní centrum, a dokonce ze msty útočit na nevinné muže, ženy i děti. Zvláště znepokojivé je to, že ve Spojených státech i v Evropě bylo spácháno několik útoků na ženy, které měly na hlavě šátek.

Za druhé světové války byli Svědkové Jehovovi posíláni do koncentračních táborů, protože odmítali sloužit v německé armádě.

„Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevovat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám či společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů.“

Evropská úmluva o lidských právech, článek 9, odst. 1

? Jaké jsou vaše představy o islámu?

Islamofobie, doslova strach z islámu, muslimů a všeho, co s nimi souvisí, není novým jevem. Ve skutečnosti to je velmi starý předsudek, který se dnes stal aktuální. Na život muslimů, zejména těch, kteří žijí v menšině, má ničivé dopady.

Současná situace v mnoha evropských zemích je živena silnými a hluboce zakořeněnými předsudky o islámu. K nejběžnějším projevům islamofobie patří oficiální neuznávání islámu jako náboženství, neudělování povolení ke stavbě mešit nebo neposkytování zařízení či podpory muslimským náboženským skupinám či komunitám.

Hlavní příčinou islamofobie je neznalost islámu. Islám je často spojován pouze s terorismem a extremismem. Ve skutečnosti ale islám, podobně jako jiná náboženství, hlásá toleranci, solidaritu a lásku k bližnímu.

? Co by se dalo ve vaší organizaci nebo škole udělat pro rozvoj porozumění a rozšíření znalostí o jiných náboženstvích?

Jedním z nejběžnějších předsudků o islámu je tzv. „neslučitelnost“ s lidskými právy. Tento předsudek vychází ze skutečného stavu lidských práv v některých, většinou arabských, zemích, v nichž je islám hlavním náboženstvím. Jako důkaz této „neslučitelnosti“ je uváděna jejich nedemokratičnost a porušování lidských práv. Předsudek spočívá v tom, že za jedinou příčinu tohoto stavu je považován právě islám, ačkoli ve většině zmíněných režimů je problémem prostě to, že jsou nedemokratické. Kdybychom stejný pohled aplikovali na křesťanské země, museli bychom křesťanství učinit zodpovědné například i za bývalé diktátorské režimy v Portugalsku, Španělsku nebo Řecku a poté dojít k závěru, že je neslučitelné s lidskými právy a demokracií.

Mladí lidé, kteří dávají najevo svoji příslušnost k islámu, bývají často obtěžováni. V některých zemích nesmějí muslimské dívky nosit ve škole šátky.

Právní rámec

Diskriminací obecně nebo některými jejími konkrétními formami se zabývá řada mezinárodních i regionálních nástrojů. Na úrovni OSN to jsou například:

- š: Všeobecná deklarace lidských práv (1948)
- š: Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (1965)
- š: Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (1979)
- š: Deklarace práv zdravotně postižených osob (1975)
- š: Úmluva Mezinárodní organizace práce (č. 169) o původních a kmenových národech v nezávislých zemích (1989)

V rámci Rady Evropy bylo vedle Evropské úmluvy o lidských právech v posledních letech přijato několik důležitých dohod, zejména:

- š: Evropská charta regionálních či menšinových jazyků (1992)
- š: Úmluva o účasti cizinců ve veřejném životě na místní úrovni (1992)
- š: Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin (1995)

Další informace

O rasismu a diskriminaci

- š. Evropská komise proti rasismu a intoleranci (ECRI), Rada Evropy, www.coe.int/ecri
- š. La Ligue Internationale contre le Racisme et l'Antisemitisme (LICRA), Francie, www.licra.org
- š. SOS Racisme, Francie, www.sos-racisme.org
- š. UNITED for Intercultural Action – evropská síť proti nacionalismu, rasismu, fašismu a na podporu migrantů a uprchlíků, www.xs4all.nl/~united
- š. Evropská síť proti rasismu (The European network against racism – ENAR), www.enar-eu.org
- š. Internetové centrum proti rasismu v Evropě (The Internet Anti-racism Centre in Europe), www.icare.to
- š. Evropské centrum pro sledování rasismu a xenofobie (The European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia – EUMC), www.eumc.eu.int
- š. Minorities of Europe (MoE), www.moe-online.com
- š. Young Women from Minorities (WFM), www.wfmonline.org

O Romech

- š. Mezinárodní romská unie
- š. Evropské středisko pro práva Romů (The European Roma Rights Centre – ERRC), www.errc.org
- š. Union Romani, Španělsko, www.unionromani.org
- š. Patrin Web Journal, www.geocities.com/Paris/5121/patrin.htm

O lidech s postižením

- š. Světový institut pro postižení (The World Institute on Disability – WID), www.wid.org
- š. Evropské fórum zdravotně postižených (The European Disability Forum – EDF), www.edf-feph.org

O přistěhovalcích a uprchlících

- š. Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky, www.unhcr.org, www.unhcr.cz
- š. Portál na podporu a ochranu práv migrantů, www.december18.net
- š. Association des Travailleurs Magrébins en France, www.atmf.org
- š. SOLIDAR, www.solidar.org
- š. Evropská rada pro uprchlíky a exulanty (The European Council on Refugees and Exiles), www.ecre.org

O náboženství

- š. The United Religions Initiative, www.uri.org
- š. Baháismus (stránky Bahá'í World), www.bahai.org
- š. Islám (stránky Islam 21 Project), www.islam21.net
- š. The Forum against Islamophobia and Racism, Velká Británie, www.fairuk.org
- š. Domovská stránka Sikhů, www.sikhs.org
- š. Hinduismus, www.hindu.org
- š. Světová rada církví, www.wcc-coe.org
- š. Ekumenická rada církví, www.ekumenickarada.cz

- š: Katolická církev – webové stránky Vatikánu, www.vatican.va, www.cirkev.cz
- š: Pravoslaví, www.orthodoxinfo.com, www.pravoslavnacirkev.cz, www.orthodoxia.cz
- š: Ruská pravoslavná církev, www.russian-orthodox-church.org.ru
- š: Rozcestník českého buddhismu, www.buddhismus.cz, www.buddha.cz
- š: Křesťanství, www.krestanstvi.cz
- š: Shamash – Židovská informační síť a diskusní fórum na internetu, <http://shamash.org/about.shtml>

O antisemitismu

- š: Antisemitism and Xenophobia Today, www.axt.org.uk
- š: Liga proti hanobení (Anti-Defamation League), www.adl.org
- š: Světový židovský kongres, www.wjc.org.il

O hnutí gayů a lesbiček

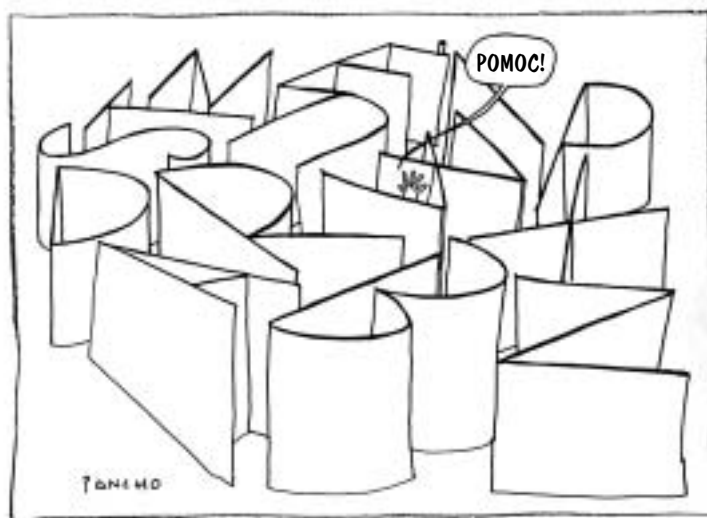
- š: Mezinárodní asociace lesbiček a gayů, www.ilga.org
- š: Institute for Gay and Lesbian Strategic Studies, www.iglss.org
- š: “Fakta o sexuální orientaci a sexuálních předsudcích”, <http://psychology.ucdavis.edu/rainbow>
- š: Mezinárodní gay a lesbická organizace mládeže (IGLYO), www.iglyo.net

Literatura

- Alaux, J. P., Bach, J., Benot, Y. et al., *Égalité sans frontière: les immigrés ne sont pas une marchandise*, Les notes de la Fondation Copernic, Haut Conseil de la Coopération Internationale, Éditions Sylleps, Paříž, 2001.
- Brander, P., Cardenas, C., Gomes, R., Vicente Abad, J., Taylor, M., *Education pack “all different – all equal”*, Evropské centrum mládeže Rady Evropy, Štrasburk, 1995.
- Crimes of Hate, Conspiracy of Silence*, Amnesty International, Londýn, 2001.
- Liègeois, J.-P., *Roma, Gypsies, travellers*, Council of Europe Press, Štrasburk, 1994.
- Ohana, Y. (ed.), *Participation and citizenship – Training for minority youth projects in Europe*, Council of Europe Publishing, 1998.
- Patrin Web Journal* (www.geocities.com/Paris/5121/patrin.htm).
- Symonides, J. (ed.), *“The struggle against discrimination”, A collection of international instruments adopted by the United Nations System*, UNESCO, Paříž, 1996.
- Taguieff, P.-A., *La force du préjugé*, Gallimard, Paříž, 1987.
- „Xenophobia in a European context“, *Mind and human interaction*, Vol. 9, No. 1, University of Virginia, 2001.

Vzdělání

Právo na vzdělání jako lidské právo

Evropský soud pro lidská práva definoval v jednom projednávaném případě právo na vzdělání jako „právo na přístup ke vzdělávacím institucím, existujícím v danou dobu, a právo mít ze získaného vzdělání užitek, neboli právo na oficiální uznání dokončeného studia“⁴⁵.

„Vzdělání není jen prostředkem k vydělávání si na živobytí nebo nástrojem k získání bohatství. Je uvedením do duchovního života, cvičením lidské duše na cestě za pravdou a praktikováním ctnosti.“

Vidžaja Lakšmi Pandit

Vzdělání

„... je jednak lidským právem samo o sobě, jednak nezbytným prostředkem k uskutečňování dalších lidských práv. Vzdělání je primárním prostředkem umožňujícím posílit postavení ekonomicky a sociálně znevýhodněných dětí i dospělých, kteří se díky němu mohou vymanit z chudoby a plně se zapojit do života společnosti. Vzdělání má zásadní význam pro posílení postavení žen, ochranu dětí před vykořisťovatelskou a nebezpečnou prací a sexuálním zneužíváním, pro podporu lidských práv a demokracie, ochranu životního prostředí a kontrolu populačního růstu. Vzdělání je stále více považováno za nejlepší finanční investici každého státu. Ale význam vzdělání není jen praktický: vzdělaná, informovaná a aktivní duše, která může svobodně putovat do všech dálek, je jednou z největších radostí a odměn lidské existence.“⁴⁶

Právo na vzdělání je obsaženo v těchto nástrojích na ochranu lidských práv:

- š Všeobecná deklarace lidských práv (čl. 26);
- š Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (čl. 2 protokolu č. 1);
- š Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (čl. 10);
- š Úmluva o právech dítěte (čl. 28 a 29);
- š Africká charta o lidských právech a právech národů (čl. 17);
- š Sansalvadorský protokol Americké úmluvy o lidských právech (čl. 13);
- š Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (čl. 13 a 14).
Stojí za zmínku, že článek 13 je nejdelším ustanovením Paktu a nejrozsáhlejším a nejobsažnějším článkem o právu na vzdělání ze všech mezinárodních dokumentů na ochranu lidských práv.

Související aktivity

- š Cesta do Země rovnosti, str. 185
- š Dětská práva, str. 103
- š Jazyková bariéra, str. 228
- š Nechte zaznít každý hlas, str. 153
- š Reagujeme na rasismus, str. 201
- š Slovníček globalizace, str. 69
- š Vzdělání pro všechny?, str. 122

Klíčová data

8. září
Mezinárodní den gramotnosti

5. říjen
Světový den učitelů

K jakým cílům by mělo vzdělání směřovat?

V roce 1996 stanovilo UNESCO sedm zdrojů napětí celosvětového dosahu se vztahem ke vzdělání:

1. napětí mezi globálním a lokálním;
2. napětí mezi všeobecným a individuálním;
3. napětí mezi tradicí a modernitou;
4. napětí mezi duchovním a materiálním;
5. napětí mezi dlouhodobým a krátkodobým uvažováním;
6. napětí mezi soutěží a rovností příležitostí;
7. napětí mezi mimořádným rozvojem vědění a omezenou lidskou schopností zpracovávat nové informace.

Strategie, jejíž pomocí by bylo možné tato napětí překonat, se podle UNESCO zakládá na čtyřech „pilířích“:

1. *Učit se žít spolu*: vzdělání by mělo u žáků a studentů rozvíjet schopnosti a dovednosti nezbytné k přijetí jejich vzájemné závislosti na jiných lidech, ke zvládnutí konfliktů, ke spolupráci při plánování společných cílů a společné budoucnosti, k respektování pluralismu a odlišnosti (např. v souvislosti s pohlavními rolemi, etnickým původem, náboženstvím nebo kulturou) a k aktivní účasti v životě společnosti.
2. *Učit se znát*: vzdělání by mělo žákům a studentům zprostředkovat nástroje umožňující získávat znalosti – základní dovednosti komunikace, ústního vyjadřování, čtení, psaní, počítání a řešení problémů, dále všeobecný přehled i hlubší znalosti v několika konkrétních oborech a znalost práv a povinností. Především by se však žáci a studenti měli naučit, jak se mají učit.
3. *Učit se jednat*: vzdělání by mělo žákům a studentům pomoci získat profesní dovednosti a sociální i psychologické kompetence, které jim umožní informovaně se rozhodovat v nejrůznějších životních situacích, navazovat fungující sociální a pracovní vztahy, zapojit se do místního i globálního trhu, využívat technologie, uspokojovat základní potřeby a zlepšovat kvalitu svého života i života jiných lidí.
4. *Učit se být*: vzdělání by mělo přispívat k rozvoji osobnosti a umožňovat lidem jednat s větší mírou nezávislosti, soudnosti, kritického myšlení a osobní zodpovědnosti. Mělo by se zaměřovat na rozvoj všech aspektů lidského potenciálu, zejména paměti, logického myšlení, smyslu pro krásu, duchovních hodnot, fyzické zdatnosti a komunikačních dovedností, mělo by podporovat zdravý životní styl a radost ze sportu a odpočinku, upevňovat pozitivní vztah k vlastní kultuře, vést k osvojení pevných morálních zásad a rozvíjet odolnost a schopnost vystupovat na svoji obranu.

Komplementární role formálního a neformálního vzdělávání

Evropská vzdělávací politika je založena na dvou klíčových koncepcích: na představě *celoživotního učení v učící se společnosti*. Ideálem je společnost, v níž jsou lidem po celý život nabízeny různé příležitosti k rozvoji jejich schopností. Přitom je stále více uznáván nejen význam formálního vzdělávání, ale také smysl příležitostí nabízených v rámci neformálního vzdělávání, tj. programů fungujících mimo formální vzdělávací systém. Tyto programy jsou zpravidla vedeny nevládními organizacemi, mimo jiné i organizacemi mládeže. Zaměřují se

„Pokud si myslíš, že vzdělání je drahé, zkus nevědomost.“

neznámý autor

na nejrůznější oblasti, využívají rozmanité metody práce a jejich přístup je flexibilní. Mohou například rozvíjet gramotnost či jiné dovednosti dětí i dospělých, kteří neměli možnost navštěvovat formální vzdělávací instituce nebo jsou funkčně negramotní.

? Znáte neformální vzdělávací programy pořádané v místě vašeho bydliště?

Ve 20. století se v Evropě staly veřejné či státní školy hlavními institucemi masového vzdělávání a formální školství je všeobecně uznáváno. V posledních desetiletích tento vývoj vyústil v přidělování větších finančních prostředků ze státních rozpočtů na základní školství, v uzákonění povinné školní docházky a ve větší zájem médií o problematiku

„... je jedním z nejdůležitějších dostupných prostředků podporujících hlubší a harmoničtější formu lidského rozvoje, a omezujících tak chudobu, sociální vyloučení, nevědomost, útlak a válku.“⁴⁷

Role evropských organizací mládeže

Některé mládežnické organizace našly způsoby, jak se na Evropské úrovni vyjadřovat k problematice vzdělávání. Totéž se podařilo i studentským organizacím, například Národním svazům studentů v Evropě (ESIB) či Úřadu evropské studentské unie (OBESSU), což je největší evropská platforma národních studentských organizací a odborů, která působí v oblasti středního všeobecného a odborného školství. Tyto organizace zprostředkovávají výměnu informací, zkušeností a znalostí mezi národními studentskými organizacemi a mají klíčový význam v diskusi o nových trendech v evropských formálních vzdělávacích systémech.

vzdělávání a rozvoje.

Odborníci na vzdělávání kladou důraz na „překračování hranice“ mezi formálním a neformálním vzděláváním a na podporu vzájemné komunikace a spolupráce, která umožní sladit vzdělávací aktivity a učební prostředí a poskytnout učícím se jedincům ucelený soubor vzdělávacích příležitostí.

? Do jaké míry dokáží vzdělávací systémy reagovat na výzvy současného světa?

S rostoucí složitostí světa se zvýšila velikost i složitost vzdělávacích systémů. Už jen počet dětí v těchto systémech vzrostl pravděpodobně rychlejším tempem než počet obyvatel: celkový podíl dětí v rozvojových zemích navštěvujících základní školu se zvýšil mezi lety 1970 a 1990 z 50 na 76 %, a v roce 1995 dosáhl dokonce 82 %. Většina vzdělávacích systémů se rozšířila a mnohem systematičtěji než dříve se otevírá také dětem předškolního věku, dospívajícím a dospělým.

Míra gramotnosti v rozvojových zemích také vzrostla: z 43 % v roce 1970 na 65 % v roce 1990 a na více než 70 % v roce 1995. Tento vývoj je z velké části důsledkem zlepšení kvality poskytovaného vzdělání, většího zájmu o školství ze strany vlád i mezinárodního společenství a významu, který vzdělání připisují rodiny. Vzdělání je považováno za hodnotu samo o sobě, ale také za všelék na každodenní problémy, s nimiž se rodiny potýkají.

V protikladu k tomu, co bylo napsáno výše, však některé údaje naznačují stagnaci počtu žáků v několika zemích. Odborníci upozorňují, že za posledních dvacet let

„bylo tempo růstu počtu dětí v primárním, sekundárním a terciárním (postsekundárním) vzdělávání pro většinu zemí pomalejší. Také tempo růstu veřejných výdajů na vzdělání vyjádřených v procentech hrubého domácího produktu se ve všech zemích zpomalilo.“⁴⁸

Tento vývoj má negativní dopady na výsledky vzdělávání (včetně míry gramotnosti) v zemích, kde za posledních dvacet let došlo k pomalejšímu růstu než v předchozích dvou desetiletích.

Globalizace

Klíčové prvky globalizace, jako selektivní liberalizace trhu, možnost podniků přesouvat svoji činnost po celé zeměkouli a daňové úniky, ohrožují dlouhodobé financování školství. Obtíže s vybíráním daní ovlivňují vládní výdaje na vzdělání. Například vláda Ghany je schopna na daních vybrat 12 % hrubého národního produktu (HDP). Pokud by přišla jen o 10 % daňových příjmů – tj. 1,2 % HDP – znamenalo by to přibližně polovinu rozpočtu základního školství. Ochrana daňových příjmů je proto nezbytným předpokladem pokroku na cestě k dosažení všeobecně dostupného základního vzdělání.⁴⁹

Mnohé země střední a východní Evropy ještě nedosáhly úplné ekonomické obnovy. Jaké to má důsledky pro vzdělání?

„Decentralizace sociálních výdajů měla značné dopady na dostupnost zdrojů v oblasti vzdělávání (Polsko 1999, Ruská federace 1999, Rumunsko 1999). Několik střeoevropských zemí zavedlo větší decentralizaci financování školství a kontroly nad vzdělávacím systémem již před rokem 1990, ve zbývající části regionu se objevují nové pokusy o předání zodpovědnosti z centrální vlády na orgány místní správy. Orgány místní správy tedy získaly větší zodpovědnost za poskytování vzdělání od předškolního až po středoškolský stupeň. V mnoha případech byla udělena značná autonomie samotným školám. Regiony jsou často zodpovědné za většinu výdajů na vzdělání a v některých zemích se zvyšují rozdíly mezi jednotlivými regiony z hlediska schopnosti financovat vzdělávací programy (Polsko 1999).

V některých případech nedisponují místní orgány, zejména ve venkovských oblastech, dostatkem finančních prostředků na to, aby mohly dostát svým novým povinnostem, a mají jen malé možnosti, jak získat další finance. Platy učitelů (které tvoří největší podíl rozpočtu na vzdělání) jsou často pevně stanoveny centrální vládou, což ponechává školám málo autonomie při rozhodování o vlastním rozpočtu.

Zdroje plynoucí do školství pocházejí z veřejných rozpočtů, které byly značně zkráceny. Reálné státní výdaje na vzdělání se v důsledku propadu národního důchodu a omezených daňových příjmů prudce snížily.

Navzdory problémům provázejícím transformační proces uskutečnily země mnoho konkrétních změn směřujících k reformě vzdělávacích systémů. Tyto reformy se zaměřovaly na legislativní změny, demokratizaci učebních osnov a decentralizaci kontroly a financování. V některých zemích je však praktické uplatňování těchto reform pomalé a často naráží na obtíže.⁵⁰

Dostupné indikátory o stavu vzdělání ve světě bohužel dokazují, že se do této oblasti investuje příliš málo zdrojů. V rychle se měnícím světě zpochybují rodiče i mladí lidé význam toho, co se učí ve školách. Pro mnoho škol na celém světě jsou kromě toho charakteristické vysoké absence učitelů, špatné využívání vyučovací doby a mizivý ohled na zájmy a schopnosti jednotlivých žáků a studentů. Proto nepřekvapuje, že v takových školách, kde žáci získávají jen málo užitečných znalostí a většinu času věnují memorování rutinního učiva, mnoho dětí odmítá vzdělání v podobě, v jaké jim ho nabízí formální vzdělávací systém. Ti, kteří ve školní docházce přesto pokračují, si neosvojí základní dovednosti analyzovat školní učivo a používat to, co se naučili, ve skutečném životě.

Odborníci z Rady Evropy vymezili tři hlavní skupiny mladých lidí, kteří jsou v rámci vzdělávacího systému zvláště zranitelní:

„Kořeny vzdělání jsou hořké, ale jeho plody sladké.“

Aristoteles

1. mladí lidé pocházející z ekonomicky znevýhodněných rodin;
2. mladí lidé, jejichž rodiče mají omezené vzdělávací zkušenosti;
3. příslušníci etnických menšin, přistěhovalci a mladí lidé žijící kočovným způsobem života.

? Napadají vás další skupiny, které jsou ve vaší společnosti zvláště zranitelné?

V mnoha částech světa roste nedůvěra vůči formálním, uniformním vzdělávacím systémům. Lidé vidí rostoucí nerovnosti a rozdíly – v nákladech, kvalitě, výsledcích i v diplomech. To vedlo v mnoha zemích ke „krizi důvěry“ ve veřejné školství.

Kdyby se všem dětem mladšího školního věku dostávalo kvalitního základního vzdělání alespoň po dobu čtyř let, vyřešil by se tím v průběhu života jedné generace problém negramotnosti. Dnešní situace však vypadá následovně:

- š 125 milionů dětí mladšího školního věku nechodí do školy; většinu z nich tvoří dívky;
- š dalších 150 milionů dětí do školy sice nastoupí, ale opustí ji před dokončením čtvrtého ročníku; naprostá většina z nich odejde ze školy dříve, než si osvojí základy čtení a psaní;
- š ve většině zemí subsaharské Afriky a jižní Asie chodí děti do školy v průměru čtyři až sedm let, zatímco v průmyslově vyspělých zemích patnáct až sedmnáct let;
- š 870 milionů lidí je negramotných; 70 % z nich tvoří ženy.

? Proč je podle vás mezi negramotnými lidmi tak vysoký podíl žen?

Před padesáti lety prohlásila Všeobecná deklarace lidských práv bezplatné a povinné vzdělání za základní lidské právo. V roce 1990 toto právo potvrdila Úmluva o právech dítěte, ratifikovaná všemi státy světa kromě dvou, a učinila z něho právně závaznou povinnost. Od té doby bylo ve prospěch tohoto základního lidského práva podepsáno mnoho mezinárodních závazků na vysoké úrovni.

Rozvinuté země se opakovaně zavázaly k větší rozvojové spolupráci zaměřené na dosahování cílů vytyčených na mezinárodních summitech v průběhu 90. let. V roce 1990 se zástupci vlád z celého světa setkali na Světové konferenci o vzdělání pro všechny konané v thajském Jomtieniu. Stanovili si za cíl, že během deseti let bude všem dětem na světě poskytnuta příležitost k plnému rozvoji jejich schopností. Součástí tohoto závazku bylo zajištění všeobecné dostupnosti kvalitního základního vzdělání a odstranění nerovností mezi dívkami a chlapci.

Nejnověji se hlavy států a vlád zavázaly, že všeobecné základní vzdělání zajistí do roku 2015. Z dnešního pohledu se však zdá, že ani tohoto méně ambiciózního cíle nebude dosaženo. Pokud vlády nezačnou okamžitě jednat, bude v roce 2015 základní vzdělání odepřeno 75 milionům dětí.

Poslední světový summit o vzdělání (Dakar, 2000) zdůraznil, že „vzdělání je základním lidským právem. Je klíčem k trvale udržitelnému rozvoji a k zachování míru a stability v rámci zemí i mezi zeměmi, a je proto nepostradatelným prostředkem pro zajištění efektivního zapojení do hospodářského a sociálního života v jednadvacátém století.“

Literatura

- Building Bridges for Learning, Fórum mládeže, Brusel, 1999.*
Education for All – country reports, 2000.
European Youth Trends 2000, Rada Evropy, 2001.
Kampaň Education Now, Oxfam, www.caa.org.au/oxfam/advocacy/education.
Learning: The treasure within, UNESCO, Paříž, 1996.
World Education Report, www.unesco.org.

„Rodíme se slabí a potřebujeme sílu, bezmocní a potřebujeme pomoc, hloupí a potřebujeme rozum. Za vše, co nám při narození chybí a co potřebujeme, když přijdeme do mužného věku, vděčíme výchově.“

Jean-Jacques Rousseau

„Vzdělání je lepší záruka svobody než stálá armáda.“

Edward Everett

Životní prostředí

„Jestliže se rozšiřuje poušť, mizí lesy, roste výskyt podvýživy a lidé v městských oblastech žijí ve velmi špatných podmínkách, pak to není kvůli nedostatku zdrojů, ale důsledkem politiky vedené našimi vedoucími představiteli, naší elitou. Nerespektování lidských práv a zájmů jednotlivců nás žene do situace, v níž existuje pouze chudoba, a ta má v Africe budoucnost jistou... Pouze svobodní lidé, nositelé práv, jsou zralými a zodpovědnými občany a mohou přispívat k rozvoji a ochraně životního prostředí.“

Mluvčí z pléna při veřejném slyšení Světové komise OSN pro životní prostředí a rozvoj, Nairobi, 23. září 1986

Související aktivity

- š Hra o dvou městech, str. 71
- š Makahové a lov velryb, str. 166
- š Naše možné budoucnosti, str. 182
- š Předivo života, str. 235
- š Titulní strana, str. 135
- š Zahrada přes noc, str. 139
- š Život v dokonalém světě, str. 160

Životní prostředí – pouště, lesy či živelný růst měst – nelze oddělit od lidí a lidských práv, zejména od práva na sociální spravedlnost a na rozvoj. To neplatí pouze pro Afriku, ale pro celý svět včetně Evropy. Mezi lidmi a životním prostředím panuje oboustranný vztah: veškerá lidská činnost ovlivňuje životní prostředí a životní prostředí naopak lidský život. Jedním z příkladů je „skleníkový efekt“. Spalování uhlí, ropy a zemního plynu – surovin využívaných v posledních třech letech jako hnací síla světového průmyslového rozvoje – přispělo významnou měrou ke globálnímu oteplování. Výsledkem jsou klimatické katastrofy, které ovlivňují životy lidí na celém světě. Ovšem obyvatelé bohatých zemí Severu, které mají na svědomí většinu emisí oxidu uhličitého, se před „přírodními katastrofami“ mohou chránit lépe než lidé žijící v rozvojových zemích Jihu. Je to otázka spravedlnosti, a tedy také otázka lidských práv.

K dalším příkladům vzájemných vazeb mezi životním prostředím a lidskými právy patří:

- š zamoření zemědělské půdy nášlapnými minami, takže tato půda ohrožuje bezpečnost lidí;
- š pěstování zemědělských plodin v málo úrodné půdě, k němuž jsou lidé nuceni chudobou a které vede k rozšiřování pouští, a tedy k dalšímu růstu chudoby;
- š havárie v Baia Mare, která zamořila kyanidem nejprve řeku Szamos, poté byla zasažena Tisa a nakonec Dunaj.

Přírodní prostředí jako zdroj živobytí

Přírodu využíváme jako zdroj surovin pro další rozvoj a také jako popelnici pro odpady, které produkujeme. Pro přežití však zároveň potřebujeme stabilní teploty, kyslík ve vzduchu a čistou vodu. Žijeme na konečné planetě, kde je všechno propojeno se vším, například prostřednictvím potravních řetězců, koloběhu vody nebo hornin. Příroda je do určité míry přizpůsobivá, ale vážné narušení těchto cyklů, například znečištěním, nevhodnými zemědělskými postupy, zavlažovacími projekty nebo nadměrným lovem ryb, způsobuje destabilizaci přírodní rovnováhy. Výbuch elektrárny v Černobylu na Ukrajině, vymírání lesů v německém

Schwarzwald, rozšiřování pouští v jižním Španělsku, nemoc šílených krav ve Velké Británii, vysychání Aralského jezera v Uzbekistánu nebo projekt přehrady Ilisu v Turecku – to všechno jsou příklady, jak lidé kvůli průmyslovému rozvoji poškozují přírodní prostředí, které potřebují pro veškerou hospodářskou činnost i pro holý život.

? Našli byste příklady ze svého okolí? Například jaký vliv má stavba dálnice, průmyslová těžba nebo jiné formy rozvoje na životní prostředí v blízkosti vašeho bydliště?

Myšlenka trvale udržitelného rozvoje

V roce 1989 podpořila Světová komise OSN pro životní prostředí a rozvoj, nazývaná též komise Brundtlandové, princip „trvale udržitelného rozvoje“. Ten je definován jako „rozvoj, který uspokojuje potřeby současné generace, aniž by ohrožoval možnost dalších generací uspokojit jejich potřeby“. Na tuto myšlenku navázala roku 1992 Deklarace z Rio de Janeira o životním prostředí a rozvoji, která uvádí: „V ohnisku snah o trvale udržitelný rozvoj stojí lidé. Mají právo na zdravý a produktivní život v harmonii s přírodou.“

Skutečně naléhavou otázkou je, jak vyřešit problém chudoby a globalizace a prakticky uskutečňovat právo na rozvoj a zároveň nenitit životní prostředí, které nás živí.

Jedním z přístupů je navázání mezinárodních dohod ke konkrétním tématům. Například v roce 1997 na konferenci OSN o změně klimatu v Kjóto se průmyslově vyspělé země zavázaly, že sníží emise skleníkových plynů. Dlouze se vyjednávalo o výjimkách pro rozvojové země a konečná podoba přijatého protokolu byla mnohými kritizována pro nízkou efektivitu a nespravedlnost.

Je však také možné podívat se na celou problematiku z hlediska lidských práv. Při uplatnění tohoto přístupu by všechny výsledné dohody byly postaveny na principech spravedlnosti a rovnosti. Někteří lidé se domnívají, že problematika životního prostředí je dostatečně pokryta stávajícími nástroji na ochranu lidských práv, například práva na vlastnictví, zdraví či na život. Jiní hovoří o nových či „rodících se“ právech na životní prostředí.

Podle jiného pojetí by mělo být k existujícím lidským právům přidáno lidské právo na ochranu životního prostředí. Například Deklarace principů o lidských právech a životním prostředí z roku 1994 prohlašuje: „Všichni lidé mají právo na bezpečné, zdravé a ekologicky nepoškozené životní prostředí. Toto právo a všechna práva další, včetně občanských, kulturních, ekonomických, politických a sociálních, jsou univerzální, vzájemně provázaná a nedělitelná.“

Jiní odborníci, zejména ekologové, však požadavek uznání práva na životní prostředí kritizují. Obávají se, že pokud by byla ochrana životního prostředí zdůvodňována zachováním lidského života a zdraví, pak by byla příroda chráněna pouze kvůli lidskému blahobytu a jen do té míry, do jaké by to bylo z tohoto důvodu zapotřebí. Namísto toho požadují celostnější přístup k lidským právům. Argumentují tím, že lidé jsou součástí biosféry (tj. celku všeho živého na Zemi), a proto k jejich povinnostem vůči lidstvu patří i ochrana životního prostředí. V širším významu by lidská práva měla vedle soupeřících zájmů států a národů zohledňovat také hodnoty a potřeby budoucích generací.

Někteří lidé dokonce tvrdí, že i jiné druhy by měly mít svá „zvířecí práva“, tak jako lidé mají práva lidská. Zvířata nemají žádná oficiálně uznaná práva, jsou však často chráněna zákonem. Ve většině evropských zemí platí například zákony vyžadující dodržování určitých podmínek chovu zemědělských zvířat.

Světové katastrofy⁵³

Katastrofické události	1996	2000
Hurikány	62	99
Záplavy	69	153
Sucha	9	46

„Ekologické hnutí může přežít pouze tehdy, stane-li se hnutím za spravedlnost. Jako čistě ekologické hnutí buďto zanikne, nebo přežije jako celospolečenská „zelená myčka“. Žádný skutečný ochránce přírody nemůže tuto roli připustit. Ale jako hnutí, které spojuje ekologii s bojem za spravedlnost, má neomezené možnosti.“

Vandana Šiva

Ekologická lidská práva

Ekologická lidská práva lze chápat jako reakci na globální ekologickou situaci. Jsou produktem naší doby, stejně jako byla politická a občanská práva důsledkem dřívějších historických událostí.

Jiný pohled nabízí koncepce ekologických lidských práv. Tento přístup se snaží sjednotit filozofii lidských práv s ekologickými principy. Lidská práva (například právo na lidskou důstojnost, svobodu, vlastnictví nebo rozvoj) musejí reagovat na to, že jednotlivci jednají nejen v politickém a sociálním prostředí, ale také v prostředí přírodním. Tak jako musí každý jednatel respektovat přirozenou hodnotu svých *lidských* bližních, tak by měl také respektovat přirozenou hodnotu *jiných* bližních (zvířat, rostlin a ekosystémů).

Jedním z největších úkolů, který stojí před učiteli a pracovníky s mládeží, je naučit lidi respektovat lidskou důstojnost i přirozenou hodnotu života a podle toho také jednat. Jinými slovy, lidé by se měli naučit „myslet globálně a jednat lokálně“ a hledat nové, trvale udržitelné životní styly.

Zapojení mladých lidí a mládežnických organizací

Školy, ekologické nevládní organizace a jiné instituce poskytují v každé zemi mladým lidem příležitost k aktivnímu zapojení do ochrany životního prostředí. Na místní úrovni mohou přispět k tomu, aby jejich domovy, školy a kluby mládeže byly ekologicky šetrnější, a mohou se také podílet na procesech rozhodování. Na regionální a celostátní úrovni lze ovlivnit veřejnou diskusi a postoje politických představitelů například psaním dopisů, uváděním divadelních her či (pokojnými) demonstracemi o znepokojivých problémech. Na mezinárodní a globální úrovni mohou mladí lidé dosáhnout vlivu prostřednictvím deklarácí, jako je například Charta Země, nebo mezinárodních kampaní, pořádaných například organizací Greenpeace.

Na všech úrovních mohou vyjadřovat své názory prostřednictvím internetu, pořádat kampaně a podílet se na oslavách Světového dne životního prostředí nebo Dne Země. Světový den životního prostředí, připadající na 5. června, byl ustanoven Valným shromážděním OSN v roce 1972. Jeho oslavy mohou mít mnoho podob, včetně pouličních manifestací, cyklistických akcí, koncertů na podporu životního prostředí, literárních a výtvarných soutěží ve školách, sázení stromů, aktivit na podporu recyklace odpadů, uklízení veřejných prostorů atd. Každý rok je vyhlášováno téma, na které se oslavy zaměřují. V minulosti to bylo například: „Pro život na Zemi – zachraňme naše moře“, „Chudoba a životní prostředí – přetrhneme bludný kruh“ nebo „Děti a životní prostředí“ (viz www.unep.org). Oslavy Dne Země, připadající

Goldmanova cena za životní prostředí

Goldmanova cena za životní prostředí je nejvýznamnější světová cena odměňující práci řadových ochránců přírody.

V roce 2000 ji získala Oral Atanijazova za práci s uzbekými obcemi postiženými vysycháním Aralského jezera. Její práce se zaměřovala na vzdělávání, zdravotní a sociální péči o postižené rodiny a ochranu lidských práv žen a dětí.

V roce 2001 byli oceněni Myrsini Malakou a Giorgios Catsadorakis za záchranu ohrožených mokřadů v Préspe na severozápadě Řecka. Jedním z jejich velkých úspěchů byl podpis smlouvy mezi Albánií, Makedonií a Řeckem o zřízení první přeshraniční chráněné oblasti na Balkáně, která představuje model mírové spolupráce mezi těmito zeměmi.

na 22. dubna, koordinuje organizace Earth Day Network ve spolupráci s dalšími nevládními organizacemi (například Sierra Club nebo Amnesty International). Cílem oslav je vzbudit zájem veřejnosti o poškozování životního prostředí a porušování lidských práv. Více informací najdete na www.earthday.net/events/events-europe.stm.

Práce Rady Evropy

Rada Evropy zahájila svůj ekologický program v roce 1961. Její aktivity v této oblasti se zaměřují na ochranu přírody a krajiny. Celý program nyní patří do kompetence odboru pro kulturu a kulturní a přírodní dědictví. Jeho součástí jsou tři hlavní směry: panevropská strategie zachování biologické a krajinné rozmanitosti, Úmluva o ochraně evropských planě rostoucích rostlin, volně žijících živočichů a přírodních stanovišť (tzv. Bernská úmluva, 1979) a zvyšování povědomí o biologické a krajinné rozmanitosti.

Informace o ochraně životního prostředí šíří Rada Evropy ve svých publikacích. K podpoře zachování biologické a krajinné rozmanitosti přispívá i síť jejích národních agentur.

Mezinárodní nástroje a deklaráce

Následující seznam obsahuje pouze některé z mnoha smluv a jiných nástrojů, které se dotýkají jak životního prostředí, tak lidských práv:

1. Evropská charta o životním prostředí a zdraví (1989)
2. Deklarace OSN o životním prostředí a rozvoji (1992)
3. Návrh Deklarace principů o lidských právech a životním prostředí (1994)
4. Biskajská deklaráce o právu na životní prostředí (1999)
5. Charta Země (2000)

Literatura

- Boyle, A., Anderson, M. R., *Human rights approaches to environmental protection: An overview*, Clarendon Press, Oxford, 1996.
- Bosselmann, K., *Human rights and the environment: redefining fundamental principles*, www.arbld.unimelb.edu.au.
- Caring for the Earth*, Světový svaz ochrany přírody (IUCN), Program OSN pro životní prostředí (UNEP), Celosvětový fond pro přírodu (WWF-UK), www.ciesin.org/IC/iucn/caringDS.html.
- Ekologický program Rady Evropy, www.nature.coe.int.
- Charta Země, www.earthcharter.org.
- Návrh Deklarace principů o lidských právech a životním prostředí, www1.umn.edu/humanrts/instrree/1994-dec.htm.
- Worldwatch, www.worldwatch.org.

Klíčová data

5. červen

Světový den životního prostředí

22. duben

Den Země

„Spása světa spočívá v lidském srdci, v lidské schopnosti reflexe, v lidské pokoře a v lidské zodpovědnosti. Stále jsme ovládáni destruktivní a marnou vírou, že člověk je vrcholem stvoření, a ne jeho součástí, a že je tedy vše dovoleno. Stále nevíme, jak dát přednost mravnosti před politikou, vědou a ekonomikou. Stále nedokážeme pochopit, že jedinou skutečnou páteří veškerého našeho jednání – má-li být mravné – je zodpovědnost. Zodpovědnost je něco vyššího než moje rodina, moje země, moje firma, můj úspěch. Zodpovědnost vůči řádu Bytí, v němž jedině může být naše jednání náležitě posouzeno.“

Václav Havel

Rovnost mužů a žen

Základní pojmy

„Mělo by to být krásné životní období: být mladý a mít před sebou život, který si můžete plánovat a o němž můžete snít. Mělo by to být stejně krásné období pro mladou ženu jako pro mladého muže. Ve skutečnosti je však mnohým mladým lidem odepřeno jejich právo plánovat a snít, stejně jako jejich právo na bezpečnost a lidskou důstojnost. Podstatnou roli má také to, zda se člověk narodí jako děvče nebo jako chlapec. U mladých žen je mnohem vyšší pravděpodobnost, že budou porušována jejich základní lidská práva.“²⁸

Zatímco v 70. a 80. letech 20. století mluvily ženské aktivistky o „začlenění žen do rozvoje“, v 90. letech byl důraz kladen na zapojení problematiky rovnosti mužů a žen do rozvojové politiky a plánování.

Dnes se používají oba pojmy: „ženská práva“ i „rovnost mužů a žen“. Co tyto pojmy znamenají a jaký je mezi nimi rozdíl? Výraz „lidská práva žen“ zdůrazňuje, že ženská práva jsou vlastně lidskými právy, tj. právy, na něž mají ženy nárok čistě proto, že jsou lidmi. Toto pojetí umožňuje vnímat ženskou otázku jako součást hnutí na podporu lidských práv a zároveň zasazuje principy lidských práv do ženského hnutí.

Rovnost mužů a žen znamená stejnou účast a viditelnost mužů a žen ve všech oblastech veřejného i soukromého života. Neměla by být chápána jako protiklad k rozdílnosti mužů a žen, ale jako protiklad k nerovnosti. Cílem je dosáhnout plné účasti žen i mužů ve společnosti. Za rovnost mužů a žen se – stejně jako za lidská práva – musí bojovat, musí se chránit a podporovat.

Pojem „gender“ se vztahuje na sociální role žen a mužů, které jsou jim připisovány na základě jejich pohlaví. Gender, neboli pohlavní role, proto závisejí na konkrétním socioekonomickém, politickém a kulturním kontextu a jsou ovlivněny dalšími faktory, včetně rasy, etnického původu, sociálního postavení, sexuální orientace a věku. Pohlavní role jsou naučené a liší se mezi kulturami i v rámci kultur. Na rozdíl od biologického pohlaví se mohou měnit.

„Diskuse o socializaci a stereotypch odhalila ‚staré‘ formy socializace a vytvořila prostor pro nové formy identity a individuality. ‚Nové‘ formy socializace se již uskutečňují, ale mohou opakovat podobná stereotypní očekávání a mít podobné důsledky jako předtím. Vliv rodiny, školy a pracoviště už nemusí být tak silný, ale vzniklou mezeru mohou zaplnit nové informační technologie a rozvíjející se kulturní praktiky (v hudbě, médiích a v televizi), které upevní sociální moc mužů a udrží podřízené postavení žen.“²⁹

? Jak se mužům daří přizpůsobovat se změnám, k nimž dochází v důsledku uznání ženských práv?

Související aktivity

- š Cesta do Země rovnosti, str. 185
- š Domácí záležitosti, str. 114
- š Hrdinky a hrdinové, str. 142
- š Kdo jsme já?, str. 257
- š Pojďme si promluvit o sexu, str. 156
- š Práce a děti, str. 260
- š Různé platy, str. 107

Příklady porušování ženských práv

Domácí násilí

Nejběžnější formou násilí na ženách je domácí násilí. Po mnoho let bylo považováno za soukromou záležitost, do níž nemají zasahovat stát ani soudnictví. Nyní je však domácí násilí vnímáno nejen jako narušení fyzické a psychické pohody postižené ženy, a tedy jako přímý útok na její lidská práva, ale je také trestným činem.

Statistiky dokazují, že žena bude s větší pravděpodobností zbita, napadena, nebo dokonce zabita svým partnerem či bývalým partnerem než jakoukoli jinou osobou.

- Š V evropských zemích se obětí domácího násilí stává 20 až 50 % žen.
- Š Domácí násilí se vyskytuje ve všech sociálních vrstvách i věkových kategoriích.
- Š Domácí násilí má mnoho forem: fyzickou, sexuální, psychologickou a strukturní.
- Š Každá pátá žena je během svého života znásilněna. Věk obětí se pohybuje od dvou měsíců do devadesáti let.
- Š Útočníky jsou v 98 % případů muži a 50 % z nich jsou manželé nebo dlouhodobí partneři.
- Š 70 % znásilnění je předem naplánováno a pouze 3 % jsou spáchána psychicky narušenými jedinci.
- Š Mnozí se případy vícenásobných znásilnění.
- Š Statistiky naznačují nárůst případů znásilnění velmi mladých dívek.

„Statistiky jsou neradostné, ať už se člověk podívá na kteroukoli část světa... Domácí násilí se nevyhýbá žádné zemi ani oblasti,“ uvádí zpráva UNICEF o domácím násilí na ženách a dívkách z roku 2000, která byla prvním pokusem o pohled na tento jev v globálním měřítku.

Obchod se ženami a dívkami

Každoročně jsou na celém světě prodány miliony mužů, žen a dětí za podmínek, které se dají přirovnat k otroctví. Mezi těmito lidmi je mnoho tisíc mladých žen a dívek, které byly nalákány, uneseny nebo prodány a nuceny k prostituci nebo k jiným formám sexuálního otroctví. Tyto nelegální postupy usnadnila globalizace a moderní technologie. Základními příčinami obchodu s lidmi jsou chudoba, nezaměstnanost a nízká úroveň vzdělání. Všechny zmíněné faktory nutí lidi brát na sebe značná rizika v touze po zlepšení kvality vlastního života. Znepokojivým trendem v průmyslových zemích je „využívání levné a nelegální pracovní síly a také zneužívání žen a dětí v prostituci a pornografickém průmyslu“.³⁰

Obchod s lidmi není novým jevem, ale prodávání naivních mladých žen v zoufalé situaci do sexuálního otroctví se stalo jednou z nejrychleji se rozvíjejících trestných činností v globální ekonomice. „Obchodní toky mezi určitými rozvojovými zeměmi (ze severní a střední Afriky, Latinské Ameriky a Asie) a cílovými západními zeměmi pokračují. Nejnápadnějším ukazatelem je však nárůst počtu žen a dětí prodaných do Evropské unie ze zemí střední a východní Evropy. Odhaduje se, že každoročně je do západní Evropy prodáno až 120 000 žen a dětí.“³¹ Obchod se ženami a dětmi – a s lidmi obecně – je již několik let prioritním tématem pracovního programu Rady Evropy.

Ženská obřízka

Podle odhadů postihuje ženská obřízka 130 milionů dívek a žen, převážně v Africe. Ženská obřízka je kulturní zvyklostí, která ženy poškozují a porušuje jejich právo na život, tělesnou

Klíčová data

8. březen

Mezinárodní den žen

25. listopad

Mezinárodní den za odstranění násilí na ženách

„Každý rok jsou na světě tímto způsobem obřezány dva miliony děvčátek, vedle 130 milionů již obřezaných žen.“³²

nedotknutelnost, zdraví a sexualitu. Jelikož je prováděna především u mladých dívek, klade ženská obřízka také závažné otázky týkající se dětských práv.

V konfliktních oblastech...

V posledních letech byly hlášeny případy násilí páchaného na ženách v Bosně, Kambodži, Čechensku, na Haiti, v Peru, Somálsku, Sierra Leone, ve východním i západním Timoru a v dalších konfliktních oblastech. V určitém okamžiku bude muset mezinárodní společenství najít alternativu k mezinárodním trestním tribunálům ustaveným *ad hoc* – jako je tribunál pro bývalou Jugoslávii a Rwandu. Jakkoli jsou tyto tribunály užitečné a nezbytné, je zřejmé, že pro ochranu ženských práv jsou nedostatečné.

Parlamentní shromáždění Rady Evropy

„Vyjadřuje politování nad tím, že ačkoli bylo znásilnění uznáno za válečný zločin, stále k němu dochází – rovněž v nedávných konfliktech (v Kosovu a Čechensku). Je využíváno jako válečná zbraň působící nejen psychologické trauma, ale také nucené těhotenství.“³³

? Co by se dalo udělat pro ukončení násilí páchaného na ženách a dívkách?

Mezinárodní nástroje na ochranu lidských práv

Od první světové konference OSN o ženách (Mexiko City, 1975) po dnešek se v případě rovnosti mužů a žen dosáhlo obrovského pokroku.

V roce 1976 byl založen Rozvojový fond OSN pro ženy (UNIFEM), který má finančně zabezpečovat inovace a změny v této oblasti. Za dobu své existence již podpořil mnoho projektů a iniciativ v rozvojovém světě, zaměřených na zlepšení politické, ekonomické a sociální situace žen.

Prvním právně závazným mezinárodním dokumentem, který zakazuje diskriminaci žen a nutí vlády zavádět opatření ve prospěch rovnosti žen s muži, je Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen. Byla přijata v roce 1979 a vstoupila v platnost roku 1981.

Úmluva usiluje o odstranění všech forem diskriminace žen. Ta je definována v článku 1 jako „jakékoli rozlišování, vylučování nebo omezování provedené na základě pohlaví, jehož důsledkem nebo cílem je narušit či zrušit uznání, užívání nebo uskutečňování lidských práv a základních svobod ze strany žen bez ohledu na jejich rodinný stav na základě rovnoprávnosti mužů a žen v politické, hospodářské, sociální, kulturní, občanské nebo jiné oblasti“. Státy, které jsou smluvními stranami Úmluvy, jsou povinny podávat pravidelné zprávy o jejím dodržování.

V průběhu posledního desetiletí se vytvořilo mezinárodní hnutí kritizující takové pojetí lidských práv, které považuje ženská práva za druhořadý problém, a tedy méně důležitý než jiné otázky lidských práv.

V roce 1999 doplnilo Valné shromáždění OSN Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen o opční protokol vypracovaný Výborem OSN pro odstranění diskriminace žen. Vstoupil v platnost roku 2000. Představuje důležitý krok v ochraně ženských práv, neboť jednotlivým ženám či skupinám žen dovoluje předkládat obvinění týkající se porušování lidských práv přímo Výboru pro odstranění diskriminace žen. Navíc Výboru umožňuje zahájit vyšetřování případů vážného či systematického porušování ženských práv kdekoli na světě. Působnost tohoto protokolu je však omezená, neboť státy, které jej ratifikují, mají možnost odmítnout žádost Výboru o vyšetřování porušování ženských práv na jejich území.

„Nerovnost a nepoměr mezi ženami a muži v oblasti lidských práv se neslučuje s principy skutečné demokracie.“

Parlamentní shromáždění Rady Evropy, Rezoluce 1216 (2000)

V rámci Rady Evropy je otázka rovnosti žen a mužů považována za základní lidské právo a spadá do pravomoci Výkonného výboru pro rovnost mezi ženami a muži (CDEG). Tento mezivládní orgán provádí analýzy, výzkumy a hodnocení, navrhuje strategie a politická opatření a v případě nutnosti rozhoduje o vhodných právních nástrojích.

Čtvrté světové konference OSN o ženách, konané roku 1995 v Pekingu, se zúčastnilo téměř 47 000 žen i mužů, a dodnes tak zůstává největším setkáním vlád a zástupců nevládních organizací ze všech konferencí pořádaných Organizací spojených národů. U příležitosti této historické události 189 zemí jednohlasně přijalo Pekingskou deklaraci a akční platformu. Vlády jednotlivých států se zavázaly, že budou podporovat rovnost mužů a žen při vytváření všech vládních politických opatření a programů. Bylo identifikováno dvanáct společných problémových oblastí: chudoba, vzdělání a profesní příprava, zdraví, násilí na ženách, ozbrojené konflikty, ekonomika, moc a rozhodování, institucionální mechanismy zajišťující rovnost mužů a žen, lidská práva, média, životní prostředí a mladé dívky.

Řešením je výchova

Velmi důležité by bylo přejít od uznání práv k jejich uskutečňování. Všichni, kdo pracují v oblasti výchovy k lidským právům, si musejí uvědomit citlivou povahu lidských práv a respektovat rozdíly mezi potřebami a reakcemi jednotlivých žen. Bez této citlivosti by se výchova k lidským právům mohla stát jen další formou manipulace či útlaku žen. Klíčem k rovnosti mužů a žen je *výchova*, neboť je jedním ze způsobů, jimiž se ve společnosti předávají normy, znalosti a dovednosti.

„Boj proti násilí na základě pohlaví a podpora rovnosti mužů a žen od počátku vyžadují výchovu a aktivní zapojení všech sociálních vrstev, zejména mladých žen a mužů a příslušníků menšinových skupin.“³⁵

? Zaměřujete se ve své práci s mladými lidmi na problematiku rovnosti mužů a žen?

Literatura

- Connell, R. W., *Gender and power*, Stanford University Press.
 Mertus, J., Flowers, N., Dutt, M., *Local action, global change, UNIFEM a Center for Women's Global Leadership*, 1999.
 Ramberg, I., *Violence against young women in Europe, zpráva ze semináře, Rada Evropy, 2001.*
 Williams, S. et al., *The Oxfam gender training manual*, Oxfam Publication, 1994.

Vybrané internetové stránky o ženských právech

- OECD-DAC Gender, www.oecd.org/dac/gender
 Organizace Spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO), www.unesco.org
 Statistická divize OSN – genderové statistiky, www.un.org/depts/unsd/gender
 Rozvojový fond OSN pro ženy (UNIFEM), www.undp.org/unifem
 Women Watch, www.un.org/womenwatch
 Evropské ženské lobby (European Women's Lobby – EWL), www.womenlobby.org
 Ženy proti násilí v Evropě (Women Against Violence in Europe – Wave Network), www.wave-network.org
 Muži proti násilí na ženách (Men Against Violence Against Women – MAVAW), <http://menagainstviolence.tripod.com>
 Young Women from Minorities (WFM), www.wfmonline.org

„Hlavním problémem je to, že používaná definice rovnosti ve smyslu rovnosti *de iure* (ze zákona) je velice úzká a neposkytuje vždy ochranu před diskriminací. Druhý problém spočívá v tom, že ženy se otázkami diskriminace žen musely zabývat mimo „hlavní proud“ společnosti. Třetí problém se pak týká toho, že ženy mají ve většině zemí slabou pozici v rozhodovacích strukturách.“³⁴

Globalizace

Svět se postupně stává jediným obrovským trhem. Někteří lidé říkají, že se svět stal globální vesnicí.

Všichni mluvíme o globalizaci, ale víme, co to přesně znamená?

Globalizace je proces charakterizovaný:

1. masovým rozšířením telekomunikačních a informačních technologií;
2. odbouráním státních bariér bránících volnému obchodu a investování;
3. růstem kapitálových toků a vzájemnou závislostí finančních trhů.

Přestože kontrola nad migrací je větší než kdykoli dříve, podporuje globalizace mobilitu lidí (například letecká doprava nebyla ve světových dějinách nikdy tak významná jako dnes). Stále běžnější jsou různá nadnárodní spojení firem (například v oblasti telekomunikací nebo potravinářského průmyslu), ale i rozmluva přes počítač s lidmi prakticky z jakékoli země na světě. Konečně nedávné finanční krachy v Asii a v Latinské Americe jasně prokázaly rostoucí finanční a ekonomickou závislost všech regionů.

Související aktivity

- š Ashikův příběh, str. 91
- š Dejte si pozor, sledujeme vás, str. 95
- š Dostupnost léků, str. 80
 - š Horoskop chudoby, str. 145
- š Jen minutku, str. 150
- š Každý jsme jiný – všichni rovnoprávní, str. 88
- š Makahové a lov velryb, str. 166
- š Předivo života, str. 235
 - š Rvačka o bohatství a moc, str. 231
- š Slovníček globalizace, str. 69
- š Titulní strana, str. 135
- š Vliv internetu, str. 222
- š Vzdělání pro všechny?, str. 122

Důsledky globalizace

O skutečných i možných důsledcích globalizace se vede rozsáhlá diskuse. Našli bychom mnoho sporných bodů, na něž většinou neexistují jednoznačné odpovědi. Jednotlivci z různých oborů, například aktivisté v oblasti lidských práv, badatelé, ekonomové, vědci či sociologové, znepokojení jejich negativními dopady, považují za hlavní problémy globalizace následující jevy:

1. **Omezení státní suverenity:** Na jedné straně mají vlády stále menší kontrolu nad důležitými rozhodnutími, která ovlivňují ekonomiku, a tedy i životní úroveň obyvatel. Na straně druhé získávají stále větší vliv silné nadnárodní společnosti, mezivládní struktury a soukromé finanční instituce se sklonem jednat stejně jako vlády. Tyto procesy výrazně omezují suverenitu států, které přestávají být schopny plnit své tradiční funkce.

2. **Důraz na ekonomiku:** Ekonomické ohledy převažují nad ohledy politickými a sociálními. Jelikož rozhodující vliv na státní a světové záležitosti získávají soukromé společnosti a mezivládní mezinárodní či regionální organizace, vzniká riziko, že se jediným předmětem zájmu

těchto institucí stanou ekonomické a finanční aspekty, zatímco základní sociální, zdravotní a ekologické problémy budou přehlíženy.

3. *Nedostatek transparentnosti a zodpovědnosti*: Vlády, veřejné instituce, národní finanční instituce apod., tradičně zodpovědné za rozhodování o budoucnosti země a jejích obyvatel, zjišťují, že tato zodpovědnost je jim v některých případech postupně odnímána. A zatímco jejich činy a rozhodnutí podléhají v rámci demokratického systému veřejné kontrole, na nadnárodní korporace a mezinárodní či regionální instituce se tato kontrola už nevztahuje a například v případě porušování lidských práv je téměř nemožné prověřovat jejich činnost a volat je k zodpovědnosti. Rovněž byly vyjádřeny obavy týkající se neprůhlednosti stávajících rozhodovacích mechanismů těchto nadnárodních institucí. Některá rozhodnutí Světové obchodní organizace jsou po složitých multilaterálních neformálních či formálních vyjednáváních přijímána za zavřenými dveřmi.

4. „*Snižování latky*“: Jedním ze znaků liberalizace obchodu je přesídlování nadnárodních společností do zemí, které jim nabízejí větší konkurenční výhody. Prakticky to znamená nižší mzdy pro zaměstnance, méně přísné pracovní právo, pružnější pracovní podmínky, neexistující nebo neuplatňované zákony na ochranu životního prostředí, nižší daně i odvody na sociální a zdravotní pojištění apod. Za těchto okolností snadno dojdeme k závěru, že zmíněná praxe zásadně ovlivňuje stav lidských práv, především (ale nejen) ekonomických a sociálních práv zaměstnanců v hostitelských zemích, jejichž hospodářství se nachází v obtížné situaci, a proto potřebují zahraniční investory, kteří by jim pomohli jejich slabé hospodářství oživit.

5. *Homogenizace*: Někteří kritici se obávají, že život v globalizovaném světě s jednotnými sociálními a kulturními vzorci chování povede k tomu, že bez ohledu k místu, kde žijeme, a k naší národnosti, budeme jíst stejná jídla, poslouchat stejnou hudbu nebo sledovat stejné filmy. To by ohrozilo specifčnost jednotlivých zemí a naše právo na uchování vlastní kultury.

K nápravě některých neetických a nezákonných obchodních postupů přispěly úspěšné spotřebitelské bojkoty. Kromě toho se některé firmy a organizace již snaží vyvinout obchodní strategie, které by mohly uvedené problémy globalizace překonat.

Liberalizaci obchodu podporují především tyto mezivládní mezinárodní a regionální instituce:

- š` Světová obchodní organizace;
- š` Mezinárodní měnový fond;
- š` Světová banka;
- š` Světové ekonomické fórum – soukromá organizace sdružující 2000 nejsilnějších firem z celého světa, které se každoročně setkávají ve švýcarském Davosu;
- š` regionální obchodní skupiny jako Evropská unie, Severoamerická zóna volného obchodu (NAFTA) nebo Rada pro hospodářskou spolupráci Asie a Tichomoří (APEC).

Víte, odkud pochází oblečení, které nosíte, nebo potraviny, které jíte?

Z mezinárodních a regionálních nástrojů na ochranu lidských práv se ke globalizaci vztahují především Všeobecná deklarace lidských práv, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech a revidovaná Evropská sociální charta, ale rovněž Charta Společenství o základních sociálních právech zaměstnanců a Listina základních práv Evropské unie (ačkoli ta není právně závazná). Také Subkomise OSN pro podporu a ochranu lidských práv (dříve Subkomise pro prevenci diskriminace a na ochranu menšin) přijala dvě rezoluce o lidských

Hnutí „Spravedlivý obchod“ (Fair Trade)

označuje zboží a výrobky vyrobené v souladu se sociálními standardy a lidskými právy. Tímto způsobem umožňuje spotřebitelům, jimž nejsou problémy lidských práv lhostejné, využít jejich kupní sílu ke zlepšení situace ve světě.

„Subkomise pro podporu a ochranu lidských práv... žádá všechny vlády a ekonomická fóra, aby při formulování mezinárodní hospodářské politiky plně zohledňovaly mezinárodní závazky a principy z oblasti lidských práv.“¹⁶

právech a globalizaci. První z nich je věnována liberalizaci obchodu a jejímu dopadu na lidská práva (Rezoluce 1999/30) a druhá lidským právům jako prvořadému cíli obchodu, investic a finanční politiky (Rezoluce 1998/12).

Předpokládané pozitivní aspekty globalizace

1. *Nové pojetí občanství:* V souvislosti s globalizací se rodí nová dimenze občanství, tzv. „globální občanství“. Připojuje se k tradičnímu pojetí občanství vázanému na výkon politických a zákonných práv a povinností, například volebního práva. Být globálním občanem dnes znamená být kritičtější k tomu, co kupujeme a v jakých podmínkách bylo toto zboží vyrobeno, a také mít povědomí o globálních problémech, jako je celosvětová chudoba, ekologické problémy nebo násilí. Někteří myslitelé kromě toho upozorňují, že sociální a kulturní globalizace nevede k homogenizaci. Naopak, v důsledku vzájemných interakcí vznikají nové vzorce chování a nové identity.

2. *Větší mobilita a rychlejší komunikace:* Navzdory nepřehlédnutelné a stále se prohlubující technologické propasti mezi bohatými a chudými, která je odvrácenou stránkou tohoto procesu, je jedním z pozitivních důsledků otevření hranic a rozvoj internetu i jiných technologií. Tedy stále snazší možnost cestovat z jedné země do druhé a možnost komunikovat s lidmi z celého světa. Sdílíme tak s ostatními informace a učíme se jeden od druhého i od jiných kultur. To nám dává naději, že se staneme tolerantnější a budeme se vzájemně více respektovat.

3. *Pozvolné otvírání hranic* by mělo usnadnit rozvoj a postupné zavádění nadnárodních a regionálních soudních systémů na ochranu lidských práv, které by umožňovaly stíhat jejich porušování. Příkladem poměrně efektivního regionálního systému na ochranu lidských práv je Evropský soud pro lidská práva.

Antiglobalizační hnutí

V reakci na finanční a ekonomickou globalizaci začaly některé skupiny občanské společnosti, znepokojené jejími negativními dopady, organizovat celosvětové hnutí na podporu toho, co nazývají humanizací globalizace. V tomto mezinárodním hnutí, běžně označovaném jako „antiglobalizační hnutí“, se sdružují odborové organizace, nevládní ekologické organizace, politici, aktivisté podporující lidská práva, vědci, ženské organizace atd. – zkrátka široké spektrum institucí a jednotlivců usilujících o vytvoření spravedlivějšího světa, který podle nich nemůže existovat, dokud budou hlavními motory ekonomické globalizace neoliberalismus, deregulace a privatizace. Požadují „globalizaci s lidskou tváří“. Některé skupiny z tohoto hnutí se rozhodly vyjádřit svůj nesouhlas účastí na rozsáhlých protestech během summitů G8 a jiných institucí, které tyto jevy podporují. Bohužel se však nejviditelnější stránkou zmíněných protestů staly násilné demonstrace, které způsobily četné materiální škody. Toto hnutí se také začíná organizovat. „Paralelně“ se setkáním Světového ekonomického fóra ve švýcarském Davosu se v brazilském Porto Alegre sešlo Světové sociální fórum, které poskytlo tisícům delegátů občanských iniciativ příležitost k rozboru problémů souvisejících s globalizací a s jejími důsledky a k uvažování o možných alternativách. Pod heslem „Jiný svět je možný“ se diskutovalo o mnoha důležitých otázkách, včetně reformy Světové obchodní organizace, obrany lidských práv (zvláště ekonomických, sociálních a kulturních práv) a odpuštění dluhů zemím Třetího světa.

Na závěr bychom mohli ocitovat Xaviera Godinota z ATD Quart Monde: „Globalizace je kolektivní výzvu i pozváním pro nás všechny k objevování nových způsobů, jak být občany tohoto světa.“

Některé nevládní organizace a instituce zabývající se globalizací:

Oxfam, www.oxfam.org

Mezinárodní federace lidských práv, www.fidh.org

Mezinárodní fórum o globalizaci, www.ifg.org

Third World Network, www.twinside.org.sg

L'Observatoire de la Mondialisation, <http://terresacree.org/obsmondi.htm>

ATTAC, www.attac.org

Světové sociální fórum, www.forumsocialmundial.org.br

? Které instituce nebo osoby z vaší země by mohly být přidány na tento seznam?

Literatura

Birzúa, C., *Education for democratic citizenship: A lifelong learning perspective*, Rada pro kulturní spolupráci, Štrasburk, červen 2000, pp. 8–11.

Leary, V., „Globalisation and human rights“, *Human Rights, New Dimensions and Challenges*, UNESCO, Paříž, 1998, pp. 265–276.

„Mondialisation et droits de l'homme“, *La Lettre*, No. 28, Mezinárodní federace lidských práv, Paříž, 1999.

„Mondialisation et pauvreté“, *Revue QUART MONDE*, No. 175, Éditions Quart Monde, Paříž, 2000.

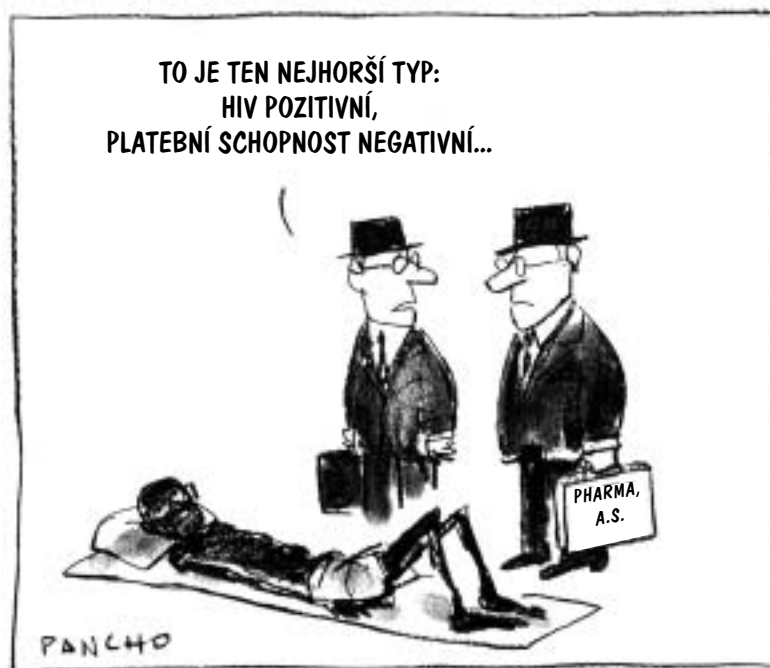
Oloka-Onyango, J., Udagama, D., „Human rights as the primary objective of international trade, investment and finance policy and practice. Working paper submitted in accordance with Sub-Commission resolution 1998/12“, *Spojené národy, E/CN.4/Sub.2/1999/11*, 1999.

„Solidarita je citlivost národů.“

Ernesto Cardenal

Zdraví

„Zdraví je stav úplné fyzické, psychické a sociální pohody, nikoli pouze nepřítomnost nemoci či tělesných neduhů.“

Heave

Zdraví je sociální, ekonomické a politické téma, které souvisí také s lidskými právy. Hlubší příčinou špatného zdraví i umírání chudých a marginalizovaných lidí jsou sociální nerovnosti a chudoba. Zpráva o světovém zdraví označuje nemoci a příčiny smrti číselnými kódy. Celosvětově nejčastější příčina smrti má podle této zprávy kód 259.5: extrémní chudoba. Je to bludný kruh: chudoba způsobuje nemoci a ty vedou k ještě větší chudobě.

Ekonomické změny, k nimž došlo v posledních desetiletích, výrazně ovlivnily lidské zdraví a dostupnost zdravotní i sociální péče. Světové zdroje se stále více soustřeďují do rukou několika ekonomických hráčů, kteří se snaží maximalizovat své soukromé zisky. Ekonomická a sociální politika je řízena malou skupinou vlád a mezinárodních institucí, jako je Světová banka, Mezinárodní měnový fond a Světová obchodní organizace. Politika těchto organizací má společně s aktivitami nadnárodních společností závažné dopady na život, živobytí, zdraví a pohodu lidí na severní i jižní polokouli.

Zdravotnické statistiky odrážejí nebývalou nespravedlnost a nerovnost: 75 % světové populace žije v rozvojových zemích, ale připadá na ně pouze 8 % světového farmaceutického trhu. Třetina světové populace nemá přístup k životně důležitým lékům.

Související aktivity

- š Domácí záležitosti, str. 114
- š Dostupnost léků, str. 80
- š Pojdme si promluvit o sexu, str. 156
- š Sport pro všechny, str. 214
- š Zahrada přes noc, str. 139
- š Život v dokonalém světě, str. 160

AIDS a lidská práva

Ukázkovým příkladem je AIDS. Zatímco v bohatých zemích mohou lidé nakažení virem HIV/AIDS žít lépe a déle díky antiretrovirálním lékům, jež některé státy poskytují zdarma nebo za rozumné ceny, v rozvojových zemích musejí zemřít, protože si léčbu nemohou dovolit. Ve většině případů činí roční výdaje na zdraví asi deset amerických dolarů na hlavu.

Komise OSN pro lidská práva ve své zprávě o AIDS a lidských právech uvádí, že rozšíření nemoci AIDS dopadá, mimo jiné, na tato lidská práva:⁵¹

- Š *Právo uzavřít sňatek a založit rodinu.* Zpráva Komise OSN pro lidská práva uvádí: „Je zřejmé, že toto právo osob žijících s onemocněním HIV/AIDS je porušováno povinným předmanželským testováním nebo požadavkem na předložení zdravotního osvědčení, které je podle zákonů některých států podmínkou pro získání povolení k sňatku. Dále nedobrovolné potraty či sterilizace HIV pozitivních žen porušují jejich právo na založení rodiny, jakož i právo na svobodu a osobní nedotknutelnost.“
- Š *Ohrožena mohou být také lidská práva dětí a mladých lidí.* „Mnohá z těchto práv, například právo na ochranu před obchodem s lidmi, prostitucí, sexuálním vykořisťováním a sexuálním zneužíváním, jsou důležitá pro prevenci a léčbu HIV/AIDS, neboť sexuální násilí páchané na dětech mimo jiné zvyšuje riziko jejich nakažení. Svoboda vyhledávat, přijímat a předávat informace a myšlenky všeho druhu a právo na vzdělání umožňují dětem získat veškeré informace o viru HIV, které potřebují k tomu, aby se vyhnuly nákaze a dokázaly se vypořádat se svou situací v případě, že budou nakaženy.“
- Š *Právo na soukromí* zahrnuje závazek respektovat fyzické soukromí, včetně povinnosti vyžadovat informovaný souhlas s testováním na HIV, a dále právo na ochranu osobních údajů, zahrnující též požadavek respektovat důvěrnost všech informací týkajících se případné nákazy virem HIV. Potřeba ochrany soukromí člověka nakaženého HIV/AIDS je zvláště naléhavá, jednak kvůli invazivnímu charakteru povinného HIV testu a jednak kvůli stigma a diskriminaci, kterým je takový člověk vystaven, pokud je porušeno jeho soukromí a důvěrnost informací a prozrazen jeho skutečný zdravotní stav. Zachování soukromí je ve veřejném zájmu, neboť jedině tak se lidé při využívání veřejných zdravotnických služeb mohou cítit bezpečně a dobře.“
- Š *Právo na vzdělání:* „Toto právo obsahuje tři složky vztahující se k HIV/AIDS. Za prvé mají děti i dospělí právo na získání informací o HIV, zejména těch, které se týkají prevence a léčby. Přístup k informacím o HIV/AIDS je nezbytnou, život zachraňující složkou účinných preventivních a léčebných programů. Je povinností států nalézt vhodné způsoby umožňující v každé kulturní i náboženské tradici zařazení užitečných informací o HIV/AIDS do školních i mimoškolních vzdělávacích programů. Za druhé by státy měly zajistit, aby děti a dospělí žijící s onemocněním HIV/AIDS nebyli diskriminováni ani odepřením přístupu ke vzdělávání (například přístupu do škol, univerzit, ke stipendiím a vzdělávání v zahraničí), ani kladením dalších omezení. Takováto opatření nelze zdůvodnit ochranou veřejného zdraví, neboť neexistuje riziko, že se ve vzdělávacím prostředí virus HIV nechtěně rozšíří. Za třetí by státy měly vzděláváním podporovat porozumění, respekt, toleranci a nediskriminaci ve vztahu k osobám žijícím s HIV/AIDS.“
- Š *„Právo na práci* znamená, že každý člověk by měl mít přístup k zaměstnání bez jakýchkoli předběžných podmínek s výjimkou nezbytných kvalifikačních předpokladů. Toto právo je porušeno, když se uchazeč nebo zaměstnanec musí podrobit povinnému HIV testu a v případě pozitivního výsledku je zamítnut, propuštěn nebo mu jsou odepřeny zaměstnanecké výhody.“

? Jak jsou ve vaší zemi porušována práva lidí s onemocněním HIV/AIDS? Jak by se tomu dalo zabránit?

Klíčová data

1. prosinec

Světový den boje proti AIDS

7. duben

Světový den zdraví

Zdraví a životní prostředí v Evropě

Některé zdravotní problémy souvisejí se stavem životního prostředí. V říjnu 2001 byla uspořádána konference analyzující důsledky klimatických změn a úbytku ozonové vrstvy na zdraví. Odborníci jsou přesvědčeni, že „potenciálně škodlivé důsledky interakce mezi změnou klimatu a úbytkem ozonové vrstvy jsou velmi závažné“ a že „je zapotřebí neodkladně jednat, aby se omezilo jak poškozování životního prostředí, tak jeho dopady na zdraví“.⁵²

Zdraví a mládež

V posledních letech působí v evropských zemích velké znepokojení rostoucí spotřeba alkoholu mezi mladými lidmi stále nižšího věku. Škody, které si tím mladí lidé působí, jsou značné. Srovnávací analýza rizik například prokázala, že v evropském regionu souvisí jedno ze čtyř úmrtí mužů ve věku patnáct až dvacet devět let s alkoholem. V důsledku toho se Světová zdravotnická organizace (WHO) rozhodla, že se problematika mladých lidí a alkoholu stane tématem její Ministerské konference (Stockholm, 19.–21. února 2001). Jejím obecným cílem bylo urychlit realizaci Evropského akčního plánu o alkoholu.

Konference přijala deklaraci obsahující tyto hlavní body:

1. alkohol byl označen za významný zdravotní problém mladých lidí;
2. byla potvrzena nutnost vést veřejnou zdravotní politiku, kterou nebudou ovlivňovat žádné obchodní nebo ekonomické zájmy;
3. mladí lidé by měli mít možnost zapojit se do procesu politického rozhodování;
4. na národní i místní úrovni je potřeba stanovit si cíle směřující k omezení vlivu alkoholu na zdraví mladých lidí.

Pro schválení evropským regionálním výborem Světové zdravotnické organizace bylo doporučeno několik konkrétních opatření, mezi nimi:

- š: posílení *mezinárodního partnerství*, zejména s Evropskou komisí, Radou Evropy, Dětským fondem OSN a Evropským fórem lékařských asociací;
- š: udržování kontaktů s *mladými lidmi* a mládežnickými organizacemi v celém regionu;
- š: zřízení systému pro *dohled nad reklamou na alkoholické nápoje* zaměřenou na mladé lidi.

? Dovedli byste navrhnout seznam konkrétních praktických opatření, která by přispěla k realizaci těchto doporučení ve vaší zemi?

Jak zdůraznila výše uvedená doporučení, mladí lidé by měli být strategickými partnery preventivních i léčebných aktivit a programů zaměřených na řešení zdravotních problémů. V oblasti zdravotnictví působí různé mládežnické organizace. Například Mezinárodní federace Červeného kříže a Červeného pŕlměsíce má na celém světě mládežnické sekce. Dalším příkladem je Evropská síť škol podporujících zdraví. Jedná se o třístranný projekt iniciovaný evropskou regionální kanceláří WHO, Evropskou komisí a Radou Evropy. Klade důraz na podporu zdraví v rámci vzdělávacího systému na bázi spolupráce mezi zdravotnickými a pedagogickými odborníky a místními obyvateli.

Právo na zdraví

Právo na zdraví je obsaženo v několika mezinárodních nástrojích na ochranu lidských práv, například v článku 12 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech nebo v článku 24 Úmluvy o právech dítěte. Článek 13 Evropské sociální charty se jím zabývá v celé šíři:

„S cílem zajistit účinné uplatnění práva na sociální a lékařskou pomoc se smluvní strany zavazují:

1. zajistit, že každé osobě, která je bez přiměřených prostředků a která není schopna si takové prostředky zajistit buď sama vlastním úsilím, nebo je získat z jiných zdrojů, zejména prostřednictvím dávek ze systému sociálního zabezpečení, bude poskytnuta přiměřená pomoc a v případě nemoci i péče nezbytná podle jejího stavu;
2. zajistit, že osoby, kterým je poskytována takováto pomoc, nebudou z tohoto důvodu zkráceny na svých politických a sociálních právech;
3. stanovit, že každému se může prostřednictvím kompetentních veřejných nebo soukromých služeb dostat takového poradenství a osobní pomoci nezbytné k zabránění, odstranění nebo ke zmírnění stavu potřebnosti jednotlivce nebo rodiny;
4. aplikovat ustanovení odstavců 1, 2 a 3 tohoto článku na základě principu rovného zacházení se svými státními příslušníky i na příslušníky ostatních smluvních stran Charty, kteří se nacházejí legálně na jejich území, v souladu s jejich závazky vyplývajícími z Evropské úmluvy o sociální a lékařské pomoci podepsané v Paříži 11. prosince 1953.“

Podle Zprávy o světovém zdraví z roku 1999 stojí národní vlády, mezinárodní společnosti a občanská společnost před těmito úkoly:

1. *Orientovat zdravotnické systémy na provádění minimálního množství zákroků. Hlavním důsledkem tohoto opatření by bylo snížení vysoké nemocnosti chudých lidí. Součástí tohoto bodu je obnovení závazku o kontrole malárie, větší kontrola tuberkulózy, důraz na zdraví a výživu dětí a matek, oživení a rozšíření imunizačních programů.*
2. *Umožnit zdravotnickým systémům proaktivně čelit potenciálním rizikům plynoucím z ekonomických krizí, nezdravého životního prostředí nebo rizikového chování. Jedním z nejdůležitějších rizik je závislost na nikotinu. Globální příslib kontroly tabáku by mohl zabránit milionům předčasných úmrtí. K dalším prioritám patří boj proti rostoucí odolnosti vůči antibiotikům a příprava účinné odpovědi na ohrožení novými chorobami. Klíčovým úkolem je rovněž celosvětové vymýcení dětské obrny a podpora zdravého životního stylu (včetně čistší vody a vzduchu, náležité hygieny, zdravé výživy a bezpečné dopravy).*
3. *Vytvořit zdravotnické systémy, které budou poskytovat všeobecný přístup k lékařské péči zcela zdarma (nebo pouze za malé poplatky). To bude vyžadovat veřejné financování, vládou nařízené sociální pojištění, nebo obojí. Na druhou stranu je zřejmé, že pokud má být lékařská péče dostupná všem, nemohou být poskytovány všechny služby. Přednost mají ty, které jsou z hlediska nákladů nejefektivnější. Ani nejbohatší země si nemohou dovolit nabízet všem obyvatelům všechny zákroky, u nichž léčebná hodnota převáží nad riziky.*

4. Podporovat zdravotnické systémy, aby investovaly do rozvoje znalostní báze, která umožnila zdravotnickou revoluci ve 20. století a poskytne nástroje pro další pokrok v 21. století. Nejvíce zapotřebí je výzkum a vývoj v oblasti infekčních chorob, postihujících nepoměrně více chudé lidi, a zřízení informační základny, která zemím pomůže při tvorbě vlastních zdravotnických systémů.

Literatura

Zpráva o světovém zdraví, Světová zdravotnická organizace, www.who.int/whr.

Bezpečnost

Téma lidské bezpečnosti se na světové scéně objevilo až na konci 20. století. Předtím se – po více než tři sta let – pojem bezpečnosti vztahoval pouze na státy. Státy měly právo na obranu své územní celistvosti před vnějšími hrozbami. Dokonce se od nich očekávalo, že ji budou bránit, a k tomuto účelu mohly použít i výjimečná opatření. Na hranicích států však pojem bezpečnosti končil, alespoň z pohledu mezinárodního společenství.

V 90. letech 20. století se představy o bezpečnosti změnily. Mezinárodní společenství začalo připouštět, že zvláštní opatření mohou být použita nejen na obranu států, ale také na obranu lidí před jevy ohrožujícími jejich bezpečnost, a to dokonce i v případě, že by se tato opatření stavěla proti přání příslušné vlády. Samozřejmě, že v běžném smyslu se výraz „bezpečnost“ vztahoval na lidi už předtím. K radikální změně však došlo na mezinárodní úrovni: *obrana lidí*, která byla dříve považována za suverénní záležitost států, se poprvé stala fenoménem, do něhož může v případě potřeby zasáhnout mezinárodní společenství.

Se změnou pojetí se změnily i činy

Kolektivní bezpečnostní akce, kterých se pod vedením OSN zúčastňují koalice různých národů, nemusejí být nutně zaměřeny na zvýšení bezpečnosti států. Naopak. Jsou vedeny především ve jméno zvýšení bezpečnosti lidí. Tyto mezinárodní donucovací akce umožnil teprve nový pohled na události dříve označované za *humanitární katastrofy*, které jsou nyní nově vnímány v pojmech míru a bezpečnosti. Jednou z prvních akcí tohoto druhu byl donucovací program v Somálsku (1992–1993), kdy Rada bezpečnosti OSN prohlásila:

„Velikost lidské tragédie... představuje hrozbu pro mezinárodní mír a bezpečnost.“

„Lidská bezpečnost je totéž co bezpečnost lidí... Jejím cílem je zajistit bezpečí a přežití lidí.“

Sverre Lodgaard

Související aktivity

- Š Až přijde zítřek, str. 250
- Š Bingo lidských práv, str. 206
- Š Jazyková bariéra, str. 228
- Š Mohu vstoupit?, str. 98
- Š Násilí v mém životě, str. 248
- Š Rodinný rozpočet, str. 177
- Š Rvačka o bohatství a moc, str. 231

Cílem operace OSN v Somálsku (UNOSOM) zahájené roku 1992 bylo dohlížet na příměří v Mogadišu a doprovázet konvoje s dodávkami humanitární pomoci do distribučních center ve městě. Mandát a velikost mise byly později rozšířeny tak, aby operace ochránila humanitární konvoje a distribuční centra v celém Somálsku.

„Rada bezpečnosti,

má na zřeteli cíle a zásady Charty Organizace Spojených národů a přejímá prvořadou zodpovědnost za udržování mezinárodního míru a bezpečnosti,

je odhodlána vyřešit vážnou humanitární situaci v Kosovu ve Svazové republice Jugoslávie a zajistit bezpečný a svobodný návrat všech uprchlíků a vysídlených osob do jejich domovů,

zjišťuje, že situace v oblasti nadále představuje hrozbu pro mezinárodní mír a bezpečnost... a jedná za tímto účelem podle kapitoly VII Charty Organizace Spojených národů,

... rozhodla, že mezinárodní bezpečnostní přítomnost, která bude rozmístěna v Kosovu a bude zde operovat, dostane následující úkoly:

1. zabránit novým násilnostem...;
2. odzbrojit kosovskou osvobozenou armádu...;
3. vytvořit bezpečné prostředí, umožňující bezpečný návrat uprchlíků a vysídlených osob domů... a dopravu humanitární pomoci;
4. zajistit veřejnou bezpečnost a pořádek...“

Úryvky z Rezoluce 1244 (1999) přijaté Radou bezpečnosti OSN na jejím 4011. zasedání 10. června 1999.

Dva aspekty změny

Výše uvedené úryvky z rezoluce OSN o Kosovu ilustrují dvě zásadní změny v posuzování, zda určitý problém představuje riziko pro mezinárodní bezpečnost:

1. za bezpečnostní hrozbu jsou považovány nové typy událostí;
2. za bezpečnostní hrozbu jsou považovány nejen konflikty mezi národními státy, ale i vnitrostátní události.

Co k této změně vedlo?

Ke změně definice bezpečnosti od přístupu vztahujícího se především na státy k pojetí, v jehož centru stojí jednotlivci, přispělo několik vlivů. Jedním z nich byl bezpochyby konec studené války. Díky němu vyšly na povrch dříve potlačované zájmy vlád a národů. Jedním z důsledků bylo vzplanutí složitých konfliktů doprovázených nenávisí, často vnitrostátních, které přinesly tolik civilních obětí, že si vyžádaly odpovědi nového druhu.

Byl tu však i významnější vliv než jen uvědomění si, že obrana bezpečnosti národů někdy vyžaduje mezinárodní odpověď. To lidé věděli už dlouho, ale „zasahování“ do domácích záležitostí nebylo považováno za možný nebo přijatelný postup. Rostoucí zájem o problémy lidských práv ve světě však přinesl zdůvodnění, které je široce, ne-li všeobecně, přijímané: lidská práva se týkají lidí, a nikoli států. Všechny země světa vyjádřily alespoň v principu svůj souhlas s normami na jejich ochranu.

? Do jaké míry by měla být domácí politika států podrobena kontrole mezinárodního společenství?

Zájmy jednotlivců nebo států?

Základní myšlenkou v pozadí lidských práv je vědomí, že existuje určitá míra lidské důstojnosti, která nesmí být narušena žádným jednotlivcem ani vládou. Pokud stát představu lidských práv přijme, musí se nevyhnutelně zříci části své suverenity ve starém významu tohoto pojmu. Svým podpisem pod mezinárodně schválenými dokumenty o lidských právech vyjadřují státy souhlas s tím, že do popředí všech svých činů postaví jednotlivce, a že se tedy vzdají možnosti dělat ve jménu státního zájmu absolutně *cokoli*.

Právě tato myšlenka se v posledních deseti letech prosadila v mezinárodních vztazích. To mělo za následek nejen zvýšení počtu misí OSN s mnohem širším mandátem než dříve, ale také posílení tlaku na zřízení stálého mezinárodního trestního soudu oprávněného soudit osoby porušující lidská práva bez ohledu na to, v jakém státě k takovému porušování dochází.

„Bezpečnost je stav, který umožňuje dělat jiné věci.“

Emma Rothschild

Mezinárodní trestní soud

Mezinárodní společenství se mezi 15. červnem a 17. červencem 1998 setkalo v Římě, kde dokončilo práci na statutu zřizujícím Mezinárodní trestní soud. Tento soud začal fungovat v roce 2002 poté, co jeho statut ratifikoval minimálně nutný počet šedesáti států. Jedná se o stálý soudní dvůr, který soudí jednotlivce obviněné ze spáchání genocidy, válečných zločinů a zločinů proti lidskosti.

Otevřené téma k diskusi: osvobození od nouze

Obnovení zájmu o bezpečnost lidí je často spojováno se zveřejněním Mírového programu tehdejšího generálního tajemníka OSN Butruse Butruse-Ghálího v roce 1992. Tento dokument naznačil, že globální bezpečnost není ohrožována jen ozbrojenými konflikty:

„Ozonová díra může pro obyvatelstvo vystavené jejímu vlivu představovat větší hrozbu než nepřátelská armáda. Sucho a nemoci mohou lidi decimovat stejně nemilosrdně jako válečné zbraně.“

Mírový program poukázal na to, že ekologická nestabilita, chudoba, hlad a útlak nejenže samy o sobě představují významné bezpečnostní problémy, ale jsou často příčinami i důsledky ozbrojených konfliktů.

Na tuto širší interpretaci bezpečnosti navázala Zpráva o lidském rozvoji z roku 1994 vypracovaná Rozvojovým programem OSN. Navrhla rozložit pojem bezpečnosti na dvě složky:

1. „bezpečí před náhlým a škodlivým narušením vzorců našeho každodenního života“ (tzv. *osvobození od strachu*) a
2. „bezpečí před stálým ohrožením hladem, nemocemi, kriminalitou a represemi“ (tzv. *osvobození od nouze*).

Při podrobnějším rozpracování této myšlenky identifikovala zpráva sedm samostatných složek lidské bezpečnosti:

- š *ekonomickou bezpečnost* (zajištění základního příjmu);
- š *potravinovou bezpečnost* (fyzický a ekonomický přístup k potravinám);
- š *zdravotní bezpečnost* (relativní ochrana před nemocemi a nákazou);
- š *ekologickou bezpečnost* (přístup k dodávkám pitné vody, čistému vzduchu a nezašlehané půdě);
- š *osobní bezpečnost* (bezpečí před fyzickým násilím a ohrožením);
- š *sociální bezpečnost* (zabezpečení kulturní identity);
- š *politickou bezpečnost* (ochrana základních lidských práv a svobod).

Mládež a bezpečnost

Všechny mládežnické organizace, které se podílejí na programech a aktivitách podporujících mír, výchovu k lidským právům, ochranu životního prostředí, vymýcení hladu aj., lze považovat za organizace usilující o zvýšení bezpečnosti: snaží se přispět k vytvoření podmínek, které lidem umožňují osvobodit se od nouze nebo od strachu.

Toto široké pojetí bezpečnosti však bylo mnohými kritizováno. Kritici argumentovali tím, že pokud do bezpečnosti zahrneme velký počet složek, ztratí tento pojem svůj význam jako politicky účinný nástroj. Kanadské ministerstvo zahraničních věcí a mezinárodního obchodu, které je jedním ze zakládajících členů mezinárodního „Partnerství pro lidskou bezpečnost“, navrhlo mnohem užší definici: „Bezpečnost znamená ochranu lidí před násilnými i nenásilnými hrozbami. Je to stav charakterizovaný osvobozením od přímého ohrožení lidských práv, bezpečí lidí, nebo dokonce jejich životů... Lakmusovým testem, na jehož základě lze rozhodnout, zda má smysl určitý problém považovat za problém lidské bezpečnosti, je míra ohrožení bezpečí lidí.“

? Jaké jsou výhody a nevýhody pojetí bezpečnosti zahrnujícího nejen osvobození od strachu, ale také osvobození od nouze?

Agenda o lidské bezpečnosti

Bez ohledu na rozdílné interpretace, definice a důrazy mají různé koncepty bezpečnosti několik společných bodů. Za podstatné znaky bezpečnostní agendy lze považovat následující prvky:

- š: Přesun důrazu od bezpečnosti států směrem k bezpečnosti lidí. Tento aspekt je považován za jeden z nejdůležitějších prvků současného pojetí bezpečnosti. Jak bylo napsáno výše, po několik století byla bezpečnost vnímána primárně jako bezpečnost států nebo národů, kdežto nyní se tématem mezinárodních diskusí stala bezpečnost jednotlivců.
- š: Posílení státních závazků týkajících se zajištění bezpečnosti občanů. V souvislosti s přesunem důrazu na bezpečnost jednotlivců jsou na státy kladeny vyšší nároky, pokud jde o zaopatření a ochranu obyvatelstva.
- š: Uznání vzájemné provázanosti lidských osudů, a tedy toho, že mnohé problémy překračují státní i jiné hranice. Současné pojetí bezpečnosti staví do popředí vzájemnou závislost lidí v dnešním světě a připomíná nám, že mnoho problémů „nemá pas“ a nelze je zastavit na politicky vymezených hranicích. Například chudoba v rozvojových zemích se dotýká i mužů a žen žijících v průmyslových zemích, neboť i na ně se vztahuje migrace a choroby, které nerespektují státní hranice. V protikladu k tomu lidé v rozvojových zemích jsou ohrožováni znečištěním životního prostředí produkovaným továrnami v zemích rozvinutého Severu.
- š: Uznání významu nevládních aktérů. Často citovaným příkladem úspěšné iniciativy vedené nevládními organizacemi je kampaň proti násilným minám. „Organizace občanské společnosti hledají nové příležitosti a usilují o větší zodpovědnost za ochranu lidské bezpečnosti. V mnoha případech nevládní organizace prokázaly, že jsou mimořádně účinnými partnery při obhajobě bezpečnosti lidí.“¹
- š: Požadavek, aby jednotlivci, kteří mají na svědomí porušování lidských práv a práva humanitárního, byli pohnáni k zodpovědnosti. V tomto ohledu je vytvoření Mezinárodního trestního soudu a Mezinárodních tribunálů pro bývalou Jugoslávii a Rwandu významným pokrokem ve snaze o posílení bezpečnosti.
- š: Důraz na složitost bezpečnostních problémů, které vyžadují mnohostranné odpovědi. Jednotlivá pojetí bezpečnosti se shodují v tom, že se jedná o mnoho-
vrstevný koncept, vyžadující koordinaci a spolupráci nejrůznějších aktérů. Jednou z odpovědí na bezpečnostní problémy, které je přikládána stále větší důležitost, je rostoucí důvěra v „měkkou moc“ přesvědčování namísto výlučného spoléhání na vojenskou moc a výzbroj („mocné myšlenky namísto mocných zbraní“).²

„... slušní lidé nemohou nečinně sedět a přihlížet systematickému, státem řízenému masakrování jiných lidí. Slušní lidé to prostě nemohou tolerovat a musejí pomoci, pokud je poskytnutí pomoci v jejich silách.“

Václav Havel

Osobní bezpečnost a Evropská úmluva o lidských právech

Právo na svobodu a osobní bezpečnost je chráněno článkem 5 Evropské úmluvy o lidských právech. Význam tohoto článku se ukázal již v několika prvních případech posuzovaných ve Štrasburku. Z prvních 10 000 stížností byla téměř jedna třetina podána jednotlivci, kteří byli zbaveni svobody.

Článek 5 se týká ochrany fyzické svobody, zejména ochrany před svévolným zatčením nebo zadržením. Zajišťuje určitá základní procesní práva, například právo být neprodleně seznámen s důvody zatčení, právo být ihned předveden před soudce nebo jinou úřední osobu zmocněnou k výkonu soudní pravomoci a právo podat návrh na řízení, ve kterém by soud urychleně rozhodl o zákonnosti zbavení svobody.

K případům vztahujícím se k článku 5, které byly posuzovány Evropským soudem pro lidská práva, patří například:

1. *Bozano versus Francie, 1986*

Soud dospěl k závěru, že okolnosti zatčení a deportace navrhovatele z Francie do Švýcarska nebyly zákonné ani se neslučovaly s právem na osobní bezpečnost.

2. *Brogan a další versus Velká Británie, 1988*

Soud dospěl k závěru, že zadržování navrhovatelů podle protiteroristického zákona po dobu delší než čtyři dny bez rozhodnutí o zákonnosti zadržení porušilo jejich právo být ihned předvedeni před soudce nebo jinou úřední osobu zmocněnou k výkonu soudní pravomoci.

3. *De Wilde, Ooms a Versyp versus Belgie, 1970/71*

Soud rozhodl, že v průběhu procesu, který navrhovatelům umožňoval zpochybnit zákonnost jejich zadržení podle zákona o potulce, jim nebyl poskytnut přístup k opravným prostředkům s nezbytnými zárukami k protestování proti dlouhému odnětí svobody trvajícím od sedmi měsíců do jednoho roku a devíti měsíců.

Literatura

Annan, K., „Two concepts of sovereignty“, *The Economist*, 18. září 1999.

www.humansecuritynetwork.org.

Charta OSN, www.un.org/peace, české znění www.osn.cz.

Lodgaard, S., „Human security: concept and operationalization“, Norský institut mezinárodních vztahů, nepublikováno, 2000.

Kanadské ministerstvo zahraničních věcí a mezinárodního obchodu, www.humansecurity.gc.ca.

Rothschild, E., „What is security?“, *DAEDALUS, the Journal of the American Academy of Arts and Sciences*, Vol. 124, No. 3, léto 1995.

Zpráva o lidském rozvoji 1994, Rozvojový program OSN (UNDP), www.undp.org.

Média

V autobiografii líčí Nelson Mandela svůj pobyt v Goose Bay severně od polárního kruhu, kde k němu přišla skupinka mladých Inuitů:

„... při rozhovoru s těmito inteligentními mladými lidmi jsem se dozvěděl, že sledovali mé propuštění v televizi a byli dobře seznámeni s událostmi v Jižní Africe. ‚Ať žije ANCI!‘ řekl jeden z nich. Inuité jsou původní obyvatelé severu, kteří byli v minulosti utlačováni bílými osadníky. Situace černých Jihoafričanů se v mnohém podobala postavení Inuitů. Zarazilo mě však, jak se během těch desetiletí, která jsem strávil ve vězení, planeta zmenšila. Bylo ohromující, že dospívající Inuit žijící na střeše světa mohl sledovat propuštění politického vězně v jižním cípu Afriky. Televize zmenšila svět a v průběhu času se stala mocnou zbraní v boji za vymýcení nevědomosti a podporu demokracie.“¹⁹

Tímto jediným obrazem Nelson Mandela výstižně popsal proces exponenciálního zrychlení šíření zpráv různými médii. Zhruba před sto lety, v roce 1895, poslal Marconi první bezdrátovou zprávu. O dvě desetiletí dříve vynalezl Edison fonograf. V posledních desetiletích můžeme sledovat, jak se po vynálezu rozhlasu a televize technický pokrok zrychluje a současně se oběma těmito médii šíří do celého světa. V říjnu 1957, kdy sovětská vědecká družice Sputnik, šlo současnou podobu mediálního vysílání jen těžko předvídat. Sputnik měl tvar kovové koule o průměru asi šedesát centimetrů a byl určen k měření hustoty vrchní vrstvy zemské atmosféry. Vypuštění Sputniku bylo přenášeno rozhlasem a tento satelit obíhal Zemi pouhé tři měsíce. O dvanáct let později vysílala americká televize pohled na planetu Zemi jako jeden celek a záběry prvního člověka, který vstoupil na Měsíc.

Představa „jednoho světa“ a satelitní komunikace mají dnes výsadní postavení při hledání odpovědí na globální i lokální otázky. První mezinárodní satelitní systém, Intelsat, byl uveden do chodu v roce 1965. Od té doby se telekomunikace kosmického věku, informační technologie a optická elektronika spojily s tradičními masmédií a daly lidstvu do rukou řadu dříve nepředstavitelných nástrojů – od jednoduchého mobilního telefonu až po internet –, které zpestřují naše vjemy a umožňují nám vyjadřovat názory, komunikovat s druhými, rozumět změnám a reagovat na ně.

Související aktivity

- š Až přijde zítřek, str. 250
- š Bojovníci za lidská práva, str. 130
- š Hra na kreslení slov, str. 120
- š Hry s obrázky, str. 188
- š Titulní strana, str. 135
- š Vliv internetu, str. 222

V mediální sféře prochází už samo vnímání změny radikální proměnou. Rozhlas potřeboval třicet osm let, než získal 50 milionů uživatelů, televize třináct let, osobní počítače šestnáct, zatímco internet pouhé čtyři roky!

Výzvy mediálního světa

Světová komise pro kulturu a rozvoj (UNESCO), která analyzuje soudobý vývoj v oblasti komunikací a úlohu západní kultury v procesu globalizace, se domnívá, že nové technologie nabízejí médiím dosud neslýchané možnosti. Provádění klasické cenzury je stále obtížnější, média mohou posílit smysl pro globální solidaritu a multimediální technologie vytvářejí nové umělecké i intelektuální výzvy. Při dnešní snadnosti rozmnožování a šíření je pro vlády mnohem obtížnější kontrolovat – natož cenzurovat – přijímané a vysílané informace. Média tak přispívají k podpoře občanských hnutí a k lepší informovanosti občanů. Posilují rovněž smysl pro globální solidaritu, bez níž by nemohla vznikat globální etika. „Mediální obrazy lidského utrpení motivovaly lidi k vyjádření znepokojení a solidarity s lidmi ze vzdálených míst, k podpoře záchranných akcí a k vyslovení žádostí o vysvětlení a nápravu.“

Je však třeba poukázat i na stinné stránky. Podle optimistických odhadů je v současnosti zadržováno přes sto novinářů ve vězení ve více než dvaceti zemích za to, že uplatňovali své oficiálně uznané právo na svobodu projevu. Mnozí další zaplatili za výkon svého povolání životem.

Dalším problémem je *dostupnost zdrojů*. Jak může telekomunikační revoluce zasáhnout miliardy lidí, když ve stovkách tisíc lidských sídel v rozvojových zemích není zavedena elektřina? Stále existují lidé vyloučení z informační revoluce. Ti, kteří se těší z jejích výhod, jsou ve skutečnosti v menšině. Možnost připojení k satelitní televizi a k mezinárodním informačním sítím mají především občané rozvinutých zemí a obyvatelé měst v jiných částech světa.

Víte, že...

V rozvojových zemích je často nejslabším článkem infrastruktury „poslední míle“ od místní přípojky do domácnosti.

V některých afrických zemích je telekomunikační síť tak řídká, že na tisíc obyvatel připadá méně než jedna telefonní linka. Máme-li to formulovat ještě ostřeji, v Tokiu nebo na Manhattanu je více telefonů než v celé Africe. Zevrubné porovnání dostupnosti telefonních linek, televizorů, faxů, osobních počítačů a internetu na celém světě nabízí Zpráva o lidském rozvoji z roku 1999. Podle ní mají rozvinuté země v průměru 502 telefonních linek, 595 televizorů, 45 faxů, 204 osobních počítačů a 35 počítačů připojených k internetu na tisíc obyvatel, kdežto chudší země mají na tisíc obyvatel v průměru 4 telefonní linky, 36 televizorů, 0,2 faxů a žádný významný počet osobních počítačů ani počítačů připojených k internetu. Jediným médiem dostatečně rozšířeným na celém světě je rozhlas, který zároveň odpovídá potřebám orálních kultur.

Jaký dopad mají změny v mediální oblasti na naše vnímání světových událostí?

Je třeba zdůraznit především tři klíčové aspekty změny charakteru médií:²⁰

1. Prudký rozvoj telekomunikačních a mediálních technologií změnil samotnou podstatu médií. Prostorově i časově se média stala nedílnou součástí událostí, o nichž referují. Přímé přenosy se proměnily v novou událost. Příkladem této proměny je přímý přenos vylodění amerického námořnictva v Somálsku a na Haiti nebo útoku na moskevský Bílý dům a televizní stanici Ostankino.

Klíčová data

21. listopad

Světový den televize

17. květen

Světový den telekomunikací

„Každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro své přesvědčení, a zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmkoli prostředky a bez ohledu na hranice.“

Všeobecná deklarace lidských práv, článek 19

2. V nedemokratických režimech a neustálených demokraciích mají na média silný a rozhodující vliv politici. V demokratických zemích využívají politici k ovlivňování médií své mediální poradce. Na druhé straně však média stále více ovlivňují chování a rozhodování politiků.
3. Komerčializace omezuje programovou pestrost i vysílání programů se vztahem k menšinám, alternativní kultuře a subkulturám. Honba za větší sledovaností se odráží i ve zpravodajství. Prezentace zpráv a vysílané reportáže ze skutečného života jsou často banální, netypické a skandální a závažným zprávám je v médiích věnováno mnohem méně prostoru. Komerčnímu tlaku podléhají i veřejnoprávní média, protože vlády nejsou ochotné hradit náklady na jejich provoz. V tomto procesu může veřejnost přijít o hodně – o spolehlivé zdroje informací.

Článek 11 Evropské charty regionálních nebo menšinových jazyků (1992) o médiích

Smluvní strany se zavazují uživatelům regionálních nebo menšinových jazyků na územích, kde jsou tyto jazyky užívány, s ohledem na situaci každého jazyka, v rozsahu, v němž mají veřejné orgány, přímo či nepřímo, v této oblasti oprávnění, pravomoc nebo vliv, a při zohlednění principu nezávislosti a autonomie médií:

- A. v rozsahu, v němž rozhlas a televize plní úlohu veřejné služby:
- i. zajistit vytvoření alespoň jedné rozhlasové a jedné televizní stanice v regionálních nebo menšinových jazycích; nebo
 - ii. podpořit, respektive usnadnit založení alespoň jedné rozhlasové a jedné televizní stanice v regionálních nebo menšinových jazycích; nebo
 - iii. přijmout vhodná opatření, aby provozovatelé vysílacích stanic nabízeli programy v regionálních nebo menšinových jazycích.

Hledání alternativ

Zejména v dobách napětí a násilných konfliktů, k jakým dochází například na Balkáně, „by k pluralismu, ekonomickému a sociálnímu růstu, demokracii a míru mohly a měly přispět nové kanály umožňující svobodný tok informací... Bylo by třeba, aby školicí programy o novinářské etice zvýšily citlivost novinářů k předsudkům a diskriminaci.“²¹

Jeden z nejvýznamnějších internetových portálů o lidských právech, One World (www.oneworld.net), shrnul čtyři hlavní výzvy současnosti týkající se demokracie v médiích takto:

1. *Svoboda projevu*: Diskuse o mediální demokracii se tradičně zaměřovaly na právo na svobodu projevu. Zejména v době studené války sloužila kritika státní cenzury v sovětském bloku vládám západních zemí jako užitečný protiklad k údajné svobodě jejich vlastního tisku. Právo na svobodu projevu je sice mnohde nadále porušováno, ale zaměření pozornosti výlučně na tento aspekt zakrývá problémy, které jsou dnes pro mediální demokracii daleko podstatnější.
2. *Být slyšet*: Mediální demokracie je víc než jen to, že si každý „může říkat, co chce“. Důležité je, aby byl váš hlas slyšet. A zatímco je dnes díky novým technologiím mnohem snazší vydávat vlastní časopis (nebo nahrávat vlastní zprávy na video), je zároveň mnohem obtížnější oslovit tímto materiálem třeba i velmi malé publikum. Dokonce i když si najdete distributora, který vaše materiály roznese do těch několika málo nezávislých obchodů, které budou ochotny je prodávat, nemůžete utratit každý rok miliony za reklamu, takže o ně bude mít zájem jen nepatrný počet „otrlých“ jedinců.

3. *Koncentrace vlastnictví:* Rafinovanější formy cenzury nejsou prováděny státními institucemi, ale vyplývají z vlastnických vztahů. Vlastníci sdělovacích prostředků se spojují, aby udrželi dominantní postavení vlastních názorů. Kontrola nad nejlivnějšími novými médii je soustředěna v rukou několika málo (národních či nadnárodních) subjektů v soukromém vlastnictví nebo ve vlastnictví státních monopolů. To znamená, že většinu médií vlastní malý počet průmyslových gigantů. Tyto kartely efektivně kontrolují obrazy a příběhy, jejichž prostřednictvím rozumíme světu, a to nejen v rámci jednotlivých zemí, ale stále více také v globálním měřítku. Namísto skutečné demokratické pestrosti je nám nabízeno nekonečné množství různých verzí téhož produktu (s drobnými změnami na obalu).
4. *Dokonalé utajení:* Tato malá pestrost má závažné důsledky, neboť je stále obtížnější přijít s pohledem, který neodpovídá hlavnímu proudu mediální ortodoxie. Kolik prostoru bylo dáno stovkám tisíc lidí ze Severní Ameriky a západní Evropy, kteří protestovali proti účasti svých zemí ve válce v Perském zálivu? Omezená mediální demokracie vede k omezené politické demokracii, protože alternativní myšlenky jsou záměrně skrývány před zraky veřejnosti (zvláště pokud by mohly urazit inzerenty).

Svoboda projevu – zbývá ještě mnoho práce

„Na celém světě včetně Evropy jsou novináři stále ještě ohrožováni, pronásledováni, a někdy dokonce i zabíjeni, když se pokusí podat zprávu o záležitostech, na jejichž zveřejnění stát nemá zájem,“ uvedl Generální tajemník Rady Evropy Walter Schwimmer v projevu u příležitosti Světového dne svobody tisku (3. května 2001).²²

Koncentrace vlastnictví

„Dva provozovatelé jaderných elektráren vlastní dvě z amerických celostátních televizních stanic – General Electric vlastní NBC a Westinghouse vlastní CBS. Majitelem další stanice, ABC, je společnost vyrábějící kreslené filmy: Disney,“ varoval kandidát na amerického prezidenta Ralph Nader. Jedna reklamní skupina může dnes ovládnout 40 % trhu. Koncentrace moci, jejímiž svědky jsme se stali po fúzi American On Line (AOL), Time Warner a Turner group má znaky kulturní nadvlády.

? **Myslíte si, že neustálá reklamní propaganda, které nás vystavují masmédiá, snižuje naši schopnost svobodné volby?**

? **Myslíte si, že nevhodné pořady v televizi, například s násilným nebo rasistickým obsahem, ovlivňují myšlení a postoje mladých lidí?**

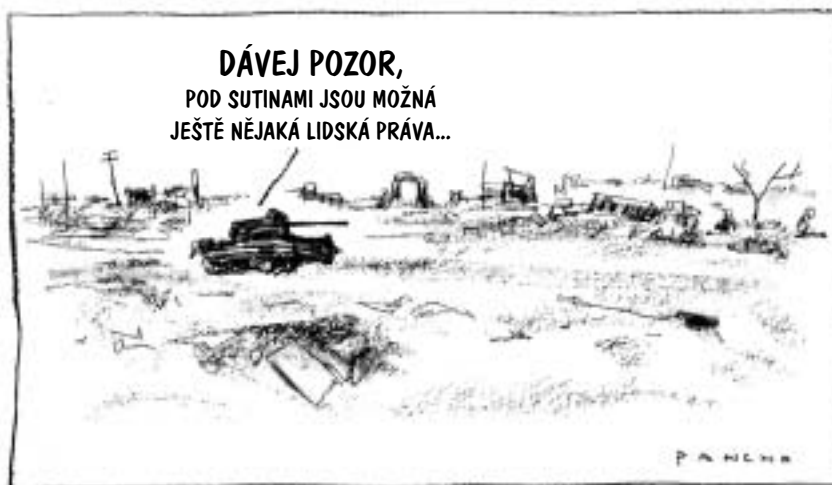
Média a nevládní organizace

1. *Baltic Media Centre* je nezávislá, nezisková nadace podporující demokracii, sociální rozvoj a mírovou mezinárodní spolupráci prostřednictvím aktivní účasti médií, www.bmc.dk.
2. *AIM (Alternativa Informativna Mreža – Alternativní informační síť)* je síť nezávislých novinářů v bývalé Jugoslávii a jižním Balkáně, která poskytuje podrobné informace v místních jazycích a v angličtině, www.aimpress.ch.
3. *Reporters sans Frontières (Reportéři bez hranic)* je organizace podávající informace o svobodně píšících novinářích z celého světa, kteří jsou v ohrožení života. Na obranu ohrožených novinářů organizuje petice a dopisové kampaně. www.rsf.org.

Literatura

Our creative diversity, zpráva Světové komise pro kulturu a rozvoj, UNESCO, 1995.
World Communication and Information Report, UNESCO publishing, 1999.
www.coe.int/media.
Zpráva o lidském rozvoji 1999, Rozvojový program OSN (UNDP), www.undp.org.
Zpráva o lidském rozvoji 2001, Rozvojový program OSN (UNDP), www.undp.org.

Mír a násilí

„Chleba v době míru je lepší než koláč v době války.“

slovenské přísloví

Jaký je vztah mezi mírem a lidskými právy? Je mír lidským právem?

Masivní porušování lidských práv za druhé světové války a touha po míru stály u zrodu Rady Evropy.

V každé zemi je předpokladem míru kultura lidských práv. Právo na mír patří k lidským právům třetí generace, k tzv. právům solidarity.

Čelní institucí podporující právo na mír je UNESCO, Organizace Spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu. V roce 1994 vznesl tehdejší generální tajemník UNESCO Federico Mayor mezinárodní výzvu, v níž požadoval uznání práva na mír. V roce 1997 byl na Generální konferenci UNESCO předložen návrh deklarace prohlašující mír za lidské právo. Návrh byl sice odmítnut, ale právo na mír zůstalo na programu Organizace spojených národů. Komise OSN pro lidská práva přijala na počátku roku 2001 Rezoluci o podpoře práva národů na mír.

? Mělo by být uznáno samostatné právo na mír, nebo je již obsaženo ve stávajících lidských právech?

Co je to mír?

Do představ o míru se promítají kulturní tradice. Zatímco v tradici východních kultur byl mír vnímán spíše jako mír vnitřní (mír v duši nebo v srdci), v západním světě byl považován za stav ležící vně jednotlivce (nepřítomnost války nebo násilného konfliktu). Například indické slovo pro mír „šánti“ vyjadřuje naprostý řád duše nebo pokoj v duši. Gándhí založil svoji filozofii a strategii na pojmu „Ahimsa“, který – obecně řečeno – znamená upuštění od veškerého škodlivého jednání. Řekl: „Ahimsa doslova znamená nenásilí. Ale pro mne má mnohem vyšší, nekonečně vyšší význam. Znamená, že nesmíte nikomu ublížit a nesmíte v sobě chovat kruté myšlenky. A to dokonce ani vůči těm, které považujete za své nepřátele. Kdo žije podle tohoto učení, žádné nepřátele nemá.“ V mayské tradici odkazuje mír k blaženosti a souvisí s myšlenkou dokonalé rovnováhy mezi různými oblastmi našeho života.

Související aktivity

- š Až přijde zítřek, str. 250
- š Dáme si partičku, str. 194
- š Domácí záležitosti, str. 114
- š Elektrárna, str. 198
- š Máme na výběr?, str. 111
- š Mohu vstoupit?, str. 98
- š Násilí v mém životě, str. 248
- š Rodinný rozpočet, str. 177
- š Život v dokonalém světě, str. 160

Našli bychom různé definice míru. Velký vliv měla definice mezinárodně uznávaného norského vědce Johana Galtunga, rozlišující pozitivní a negativní mír.

Negativní mír znamená nepřítomnost války nebo mezistátních či vnitrostátních násilných konfliktů (jaké probíhaly například na Balkáně).

Pozitivní mír znamená nejen nepřítomnost války, ale také stav sociální spravedlnosti a rozvoje. Charakterizuje jej tedy vysoká úroveň sociální spravedlnosti a minimální úroveň násilí.

Tato definice míru zdůrazňuje, že ukončením války nejsou zdaleka vyřešeny všechny problémy. Skutečného míru lze dosáhnout teprve po celkové rekonstrukci země a po vybudování struktur, které všem lidem žijícím v postižených oblastech zajistí větší sociální spravedlnost a rozvoj.

Lze tedy říci, že mír není jen otázkou odzbrojení, ale také kvality lidského života.

? **Kdo by měl být ve vaší obci zodpovědný za praktickou realizaci strategií zabráňujících vzniku násilí jakéhokoli druhu?**

Mírová konference

V květnu 1999 se v nizozemském Haagu setkala 10 000 mírových aktivistů všech věkových kategorií ke společné diskusi o nových strategiích pro mírové 21. století. Mezi účastníky historické haagské konference bylo 1500 mladých lidí ze stovky různých zemí. V jejím závěru byl generálnímu tajemníku OSN Kofi Annanovi představen Program míru a spravedlnosti pro 21. století, který se později stal oficiálním dokumentem OSN. Obsahuje padesátibodový plán globálního jednání vlád i občanských iniciativ.

Můžeme však mluvit o míru bez zmínky o násilí?

Jedna z mnoha různých definic vymezuje násilí jako otevřené či skryté používání síly s cílem získat od určité osoby nebo skupiny něco, co ona nechce dobrovolně poskytnout.

Existují různé formy násilí. Lze například rozlišit násilí přímé a nepřímé (strukturální):

Š *přímé násilí* = fyzické násilí;

Š *nepřímé či strukturální násilí* = chudoba, vykořisťování, sociální nespravedlnost, nedemokratická vláda atd.

Mír je tedy stav charakterizovaný nepřítomností přímého, *ale i nepřímého* násilí.

Jaká je cena násilí?

V situacích, kdy namísto míru vládne násilí, jsou porušována ekonomická a sociální práva všech stran zapojených do konfliktu (rozvrácené hospodářství země, černý trh, ztráta zaměstnání nebo domova atd.), ale i jejich občanská a politická práva (je ohroženo právo na život, právo nebyť mučen, právo na tělesnou nedotknutelnost atd.). Pokud jde o porušování lidských práv, mají násilné konflikty bezprostředně i v dlouhodobém pohledu ničivé důsledky a zanechávají ve společnostech hluboké jizvy.

Následující údaje a statistiky ilustrují, jak vysoká je cena násilí vyjádřená penězi i lidskými životy.

Klíčové datum

třetí úterý v září
Mezinárodní den míru

Přímé násilí

1. Navzdory všeobecné rámcové mírové dohodě z roku 1995 je 850 tisíc až 1,2 milionu obyvatel Bosny a Hercegoviny stále vnitřními či klasickými uprchlíky; přibližně 17 tisíc osob je stále považováno za zmizelé.
2. Během války ve Rwandě v roce 1994 zemřelo za tři měsíce 800 tisíc lidí.
3. V první světové válce zemřelo celkem 8 538 315 lidí.
4. V 90. letech 20. století zemřelo na celém světě 5 milionů lidí v občanských válkách.
5. Na světě je v oběhu 500 milionů malorážních zbraní.
6. V 90. letech 20. století muselo 50 milionů lidí opustit své domovy kvůli válkám nebo vnitrostátním konfliktům.
7. Každý měsíc zemře v průměru osm set lidí na následky zranění způsobených nášlapnými minami.
8. V roce 1995 přišlo o domov 53 milionů lidí – každý stopatnáctý člověk na Zemi. Museli se buď vystěhovat na jiné místo ve své zemi, nebo se stali uprchlíky.

Nepřímé násilí

1. Každoročně zemře přibližně 17 milionů lidí kvůli nedostatku léků.
2. Následkem hladu zemře denně asi 24 tisíc lidí, což je přibližně jeden člověk každé 3,5 sekundy.
3. Denně zemře více než 30 tisíc dětí na nemoci, kterým by se většinou dalo předejít.

Násilí zpravidla zanechává v každém člověku, který je přímo či nepřímo vtažen do válečných konfliktů nebo do situací interpersonálního (např. domácího) násilí, nejen fyzické, ale i psychické šrámy. Ty mohou vyvolat dlouhodobá, na první pohled většinou neviditelná, traumata. Jejich dopad nelze vyjádřit v penězích, hluboce se však obtisknou do života postižených lidí.

? Měla by existovat pravidla omezující násilí v televizních pořadech?

Mezinárodní kampaň za zákaz nášlapných min získala v roce 1997 Nobelovu cenu míru. Více informací na www.icbl.org.

Priority států z hlediska veřejných výdajů (v % HDP)²³

Země	Veřejné výdaje na vzdělání 1995–1997	Veřejné výdaje na zdravotnictví 1998	Výdaje na zbrojení 1999
Angola	6,2 (1985–1987)	5,8	23,5
Eritrea	5,4	5,2	...
Etiopie	4,0	1,7	9,0
Kostarika	5,4	5,2	...
Norsko	7,7	7,4	2,2
Ruská federace	3,5	2,5 (1990)	3,8
Saudská Arábie	7,5	12,8	13,2
Turecko	2,2	2,2 (1990)	5,0
Ukrajina	5,6	3,6	3,1
Velká Británie	5,3	5,9	2,5

Šest států s nejvyššími výdaji na zbrojení v roce 2000²⁴ (v miliardách US dolarů)

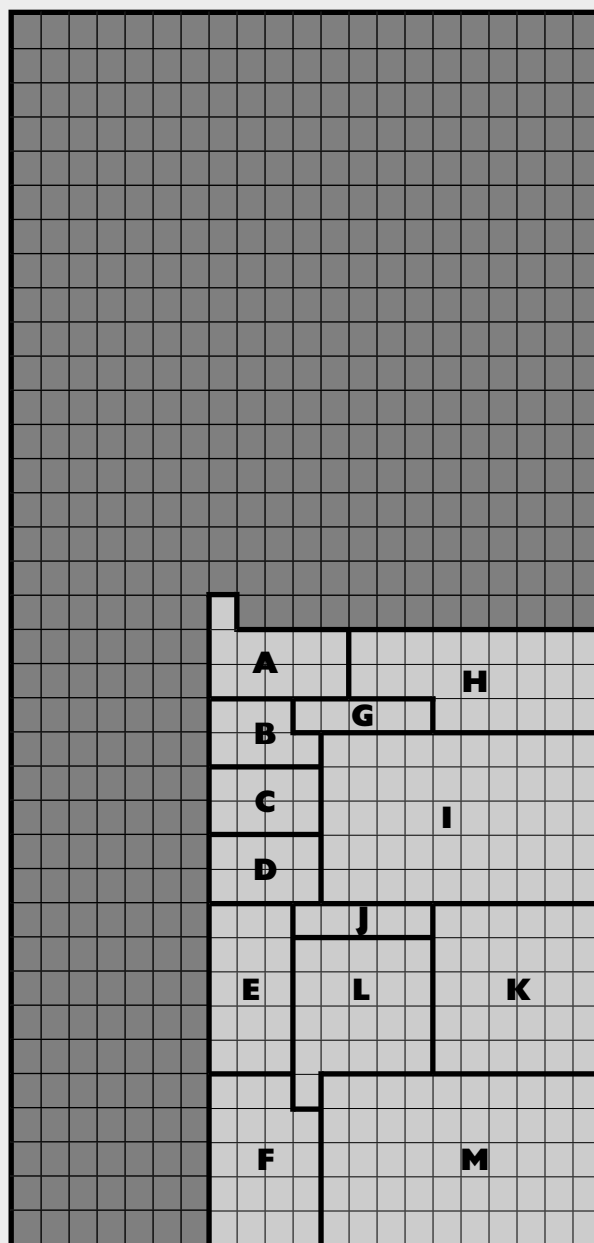
Pořadí v roce 2000 (1999)	Země	Výdaje (2000)	Podíl na světových výdajích na zbrojení (v %)
1 (1)	USA	280,6	37
2 (7)	Rusko	43,9	6
3 (3)	Francie	40,4	5
4 (2)	Japonsko	37,8	5
5 (5)	Velká Británie	36,3	5
6 (4)	Německo	33,0	4

Světové výdaje na zbrojení a možné alternativy²⁵

Celková plocha diagramu = celosvětové roční výdaje na zbrojení v roce 2001 (756 miliard US dolarů) □ = 1 miliarda US dolarů

Částka nutná na...

- A) ZASTAVENÍ POPULAČNÍHO RŮSTU
10,5 miliard
- B) ZASTAVENÍ ODLESŇOVÁNÍ
7 miliard
- C) ZAMEZENÍ GLOBÁLNÍMU OTEPLOVÁNÍ
8 miliard
- D) ZAMEZENÍ KYSELÝM DEŠŤŮM
8 miliard
- E) ZAJIŠTĚNÍ ZDRAVOTNÍ PÉČE
15 miliard
- F) VYMÝCENÍ HLADU A PODVÝŽIVY
19 miliard
- G) ZASTAVENÍ ZTENČOVÁNÍ OZONOVÉ
VRSTVY
5 miliard
- H) ZAMEZENÍ PŮDNÍ EROZI
24 miliard
- I) ZAJIŠTĚNÍ ČISTÉ A BEZPEČNÉ ENERGIE
Energie z obnovitelných zdrojů: 17 miliard
Energetická účinnost: 33 miliard
- J) VYMÝCENÍ NEGRAMOTNOSTI
5 miliard
- K) ODPUŠTĚNÍ DLUHŮ ROZVOJOVÝCH ZEMÍ
30 miliard
- L) ZAJIŠTĚNÍ BYDLENÍ
21 miliard
- M) ZAJIŠTĚNÍ PITNÉ VODY
58 miliard

Klíčové datum

25. listopad
Mezinárodní den za
odstranění násilí na
ženách

Je násilí přirozené?

Mnoho lidí je přesvědčeno, že člověk je od přírody zlý, a proto nelze zabránit válkám, konfliktům a násilí v životě a ve společnosti obecně. Odborníci zabývající se touto problematikou naproti tomu tvrdí, že násilnému myšlení, cítění a jednání je možné zabránit. To potvrzuje i Sevillské prohlášení o násilí, vypracované v roce 1986 skupinou vědců z mnoha zemí ze Severu, Jihu, Východu i Západu, které uvádí:

1. „Je vědecky nesprávné tvrdit, že sklony k válčení člověk zdědil po svých živočišných předcích... Vedení válek je pouze lidským jevem, který se u jiných živočišných druhů nevyskytuje...“
2. Existují kultury, které nevedly války po několik století, i kultury, jež v některých dobách válčily často, ale v jiných vůbec ne...“
3. Je vědecky nesprávné tvrdit, že válka a jiné formy násilného chování jsou do lidské povahy geneticky naprogramované...“
4. Je vědecky nesprávné tvrdit, že člověk má ‚agresivní mozek‘..., neboť lidské chování je formováno zkušenostmi a socializací...“

U většiny z nás je agresivní a násilné chování podmíněno prostředím. V reakci na prostředí se naučíme myslet, cítit a jednat agresivně a v některých případech i násilně. Ať už žijeme kdekoli, jsme vystaveni sociálnímu a kulturnímu tlaku, který nás nutí téměř neustále číst o násilí, poslouchat o násilí a sledovat násilí. K této situaci do značné míry přispívají televizní pořady, reklamy, noviny, počítačové hry, filmový a hudební průmysl. Než dítě dospěje, uvidí v televizi tisíce vražd a násilných činů. Naše moderní společnost kromě toho násilí – vědomě či nevědomě – obhajuje. Násilí je vnímáno jako pozitivní hodnota. Ve většině kultur je jeho odmítání nebo vyhýbání se tělesnému násilí či konfrontaci vnímáno jako známka slabosti, zvláště u mužů, kteří jsou od útlého věku vystaveni silnému tlaku svých vrstevníků.

? Souhlasíte s názorem, že násilí nelze ničím ospravedlnit, a to ani násilí použité proti lidem, kteří se sami chovají násilně?

Jednou z forem interpersonálního násilí rozšířenou mezi mladými lidmi je šikanování. Šikanování je příkladem toho, že ubližování slabším může být používáno jako prostředku k posílení pocitu vlastní moci. Ve výzkumu provedeném roku 2001 mezi studenty španělských středních škol téměř polovina dotázaných uvedla, že se setkala s případy zastrašování spolužáků jinými spolužáky.

Interpersonální násilí má i mnoho dalších forem. Násilí spojené s užíváním alkoholu a drog, násilí páchané pouličními gangy, nucená prostituce, otroctví, násilí ve školách nebo rasistické násilí – to vše jsou projevy interpersonálního násilí ovlivňující naše životy nebo životy mnoha jiných lidí. Některé z uvedených projevů násilí postihují především mladé lidi – například násilí páchané pouličními gangy, násilí ve školách či rasistické násilí.

? Souhlasíte s tím, že „opravdový muž“ by se neměl bát násilí?

Dalšími běžnými jevy v našich společnostech je sexuální zneužívání a sexuální násilí namířené proti dětem a ženám (a dokonce i proti mužům). Na rozdíl od všeobecně rozšířených představ dochází k takovému násilí většinou v domácnostech a jiných soukromých prostorech, a nikoli na ulicích. Útočníci se zpravidla se svými oběťmi dobře znají a zneužívají jejich důvěry. Většina obětí spáchaný trestný čin neohlásí nebo jej oznámí až po mnoha letech. K tomu je vedou různé, často vzájemně provázané důvody, které souvisejí s danou situací,

„Stejně jako války také mír se rodí v myslích lidí. Tentýž druh, který vymyslel válku, je schopen vymyslet mír. Odpovědnost leží na každém z nás.“

Sevillské prohlášení o násilí

s osobou útočnicka, se způsobem zneužívání (jeho trváním a četností) i s osobou oběti atd. Oběť je například příliš mladá na to, aby chápala, co se vlastně děje, nebo potřebuje pomoc a nemá se na koho obrátit či svůj příběh poví někomu, kdo jí nevěří (to se stává poměrně často u dětí), nebo se příliš stydí, cítí se vinna a oklamána nebo jí útočník vyhrožuje. V naprosté většině případů je útočníkem rodinný příslušník.

Literatura

- Deklarace o právech národů na mír, A/RES/39/11, Valné shromáždění OSN, 12. listopadu 1984.*
Fisas, V., Introducción al estudio de la paz y del conflicto, Lerna, Barcelona, 1987.
Komise OSN pro lidská práva, Rezoluce o podpoře práva národů na mír, E/CN.4/RES/2001/69, 25. dubna 2001.
Report 2000, Amnesty International, Amnesty International Publications, Velká Británie, 2000.
Sevillské prohlášení o násilí, www.unesco.org/human_rights/hrfv.htm, Španělsko, 1986.
Tyler, J., Berry A. (Comp.), Time to abolish war, a youth agenda for peace and justice, Hague Appeal for Peace, European Youth Foundation, 2001.
Voices of youth explore children and war, www.unicef.org/voy/meeting/war/war-exp2.html, UICEF.
World Report 2001, Human Rights Watch, USA, 2000.
Zpráva o lidském rozvoji 2000, Rozvojový program OSN (UNDP).

Chudoba

„Nesmíme budoucím generacím zanechat sobeckou Evropu, která je slepá a hluchá k potřebám druhých.“

Václav Havel

Chudoba je celosvětový problém, který se stále prohlubuje. Obvykle si ji spojujeme se subsaharskou Afrikou, Asií a Latinskou Amerikou, ale také v Evropě postihuje miliony lidí. Ve starých členských zemích Evropské unie (před rozšířením v roce 2004) žije z celkového počtu 400 milionů obyvatel 60 milionů pod hranicí chudoby (definovanou jako polovina průměrného příjmu v dané zemi) a 2,7 milionu lidí je bez domova. Ve Španělsku žije pod hranicí chudoby 20 % populace a 4,5 % populace žije v extrémní chudobě. Ve Velké Británii vyrůstá v chudobě třetina dětí.

Chudoba v období transformace

... téměř ve všech bývalých socialistických zemích došlo v období transformace k výraznému nárůstu chudoby. Přesto zde chudoba není zcela novým jevem a nelze ji přičíst na vrub pouze transformačnímu procesu. V Sovětském svazu i v celém regionu existovala chudoba také předtím, i když se o ní z politických a ideologických důvodů nehovořilo. Sociální skupinou, kterou dříve chudoba nepostihovala, byli zaměstnanci ve veřejném sektoru, jejichž platy a životní úroveň během transformace dramaticky poklesly. Jednou z hlavních příčin chudoby v regionu je nezaměstnanost.“ UNDP, 2001

Chudoba ve světě

„V bohatých zemích se svých pátých narozenin nedožije méně než jedno dítě ze sta. V protikladu k tomu v nejchudších zemích je to pětina dětí. A zatímco v bohatých zemích trpí podvýživou méně než 5 % dětí do pěti let, v chudých zemích je jich celá polovina.“ Světová banka, 2000

Související aktivity

- š Horoskop chudoby, str. 145
- š Kde stojíš?, str. 254
- š Krok vpřed, str. 217
- š Rvačka o bohatství a moc, str. 231

Definice chudoby

Definice *absolutní chudoby* je založena na tom, co je považováno za minimum nutné k přežití. Podle této definice jsou chudí ti lidé, kteří spadají pod určitou minimální úroveň. Jedním z nejběžněji používaných kritérií je výše příjmu: pokud je příjem osoby nebo rodiny nižší než určitá částka považovaná za minimum potřebné k přiměřené životní úrovni, pak se tato osoba nebo rodina považuje za chudou.

Při *relativní chudobě* se postavení určité osoby definuje a měří ve vztahu k jiným lidem ve stejném prostředí, obci nebo zemi. Proto někdo, kdo je považován za chudého v rozvinutém světě, může mít ve skutečnosti vyšší příjem než ten, kdo je v méně rozvinuté zemi považován za bohatého. Způsob chápání chudoby se odvíjí i od zvyků, norm a hodnot každé země či regionu. Ve vnímání chudoby je tedy přítomna i kulturní dimenze.

Mnoho lidí dnes připouští, že ekonomický růst ještě nemusí vést ke snížení chudoby. V zemích, které prošly obdobím ekonomického růstu, chudoba nezmizela. Například Polsko dosáhlo v ekonomické oblasti velkých úspěchů, ale chudoba přesto vzrostla. Všeobecně se uznává, že chudoba je mnohorozměrný jev obsahující společně s materiálním rozměrem (vyjadřovaným zpravidla hodnotou peněz) také mentální, politické, komunální a jiné aspekty. Může být posilována ekonomickými, sociálními, politickými nebo ekologickými faktory. Má mnoho tváří: existuje například venkovská nebo městská chudoba a trvalá nebo dočasná chudoba. Někteří lidé mohou být chudí po celý svůj život, zatímco jiní se mohou do chudoby propadnout a opět se z ní dostat ven. Není to neměnný jev.

Další důležitou dimenzí chudoby je tzv. „feminizace chudoby“. Jedná se o to, že mezi chudými lidmi převažují ženy. Z toho mimo jiné plyne, že důsledky chudoby jsou více postiženy ženy než muži.

Chudoba a lidská práva

Vídeňská deklarace a Akční program přijaté na Světové konferenci o lidských právech ve Vídni v červnu 1993 uvádějí, že „existence široce rozšířené extrémní chudoby brání faktickému užívání lidských práv..., zejména ekonomických, sociálních a kulturních“ (článek 14).

Je třeba si uvědomit, že nedostupnost přiměřené zdravotní péče, vzdělání, rovnosti, bydlení atd., což jsou některé z důsledků chudoby a sociálního vyloučení, omezuje přístup k občanským a politickým právům, a to chudým lidem zase znemožňuje vymáhat svá ekonomická, sociální a kulturní práva. Na tomto příkladu se zřetelně ukazuje nedělitelnost a vzájemná provázanost lidských práv.

Amnesty International a ekonomická, sociální a kulturní práva

Zasedání Mezinárodní rady organizace Amnesty International, konané v srpnu 2001, schválilo rozšíření mandátu organizace na široké spektrum lidských práv. Od té doby se organizace nezabývá pouze bojem proti mučení a podporou vězňů svědomí, ale vystupuje rovněž proti všem formám diskriminace, ať již ve vztahu k občanským a politickým právům nebo k právům ekonomickým, sociálním a kulturním.

Deklarace o právu na rozvoj, přijatá Valným shromážděním OSN 4. prosince 1986, je prvním mezinárodním nástrojem vztahujícím se výlučně k právu na rozvoj. Je úzce spjata s druhou generací lidských práv popsaných v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Rozvoj je v preambuli definován jako „komplexní ekonomický, sociální, kulturní a politický proces, který usiluje o stálé zlepšování blaha všeho obyvatelstva a všech jednotlivců na základě jejich aktivní, svobodné a významné účasti na rozvoji a o spravedlivé rozdělování z toho vyplývajícího užitku“. Článek 2 téže deklarace zdůrazňuje, že „lidská bytost je hlavním subjektem rozvoje a měla by být aktivním účastníkem práva na rozvoj a osobou mající z něj užitek“.

„Ekonomický růst rozšiřuje materiální základnu pro uspokojování lidských potřeb, ale to, do jaké míry budou uspokojeny, závisí na rozdělení zdrojů mezi lidmi a na využívání a rozdělení příležitostí, zejména pracovních míst.“

Moreira

Hnutí Fourth World Youth Movement

je součástí hnutí Fourth World Movement, organizace bojující proti chudobě.
www.atd-fourthworld.org

Klíčová data**17. říjen**

Mezinárodní den za vymýcení chudoby

5. prosinec

Mezinárodní den dobrovolníků pro hospodářský a sociální rozvoj

? Myslíte si, že dokumenty schválené vládami mohou skutečně něčím přispět k boji proti celosvětové chudobě?

Na Světovém summitu o sociálním rozvoji konaném v roce 1995, který je znám rovněž pod názvem Kodaňský summit, se sto osmdesát pět zemí prostřednictvím svých zástupců zavázalo k vymýcení absolutní chudoby a za tímto účelem přijalo i konkrétní plány a návrhy. Hlavy vlád a států schválily deklaraci a akční plán „Kodaň + 6“, ale do září 2001 nebylo dosaženo žádného ze stanovených cílů.

Existující mezinárodní a regionální nástroje mají na boj proti chudobě jen omezený vliv. Jedním z důvodů je, že tyto nástroje většinou neobsahují žádný mechanismus na prosazování vyhlášených práv. Jiným důvodem je to, že dosud nebyla výslovně uznána souvislost mezi lidskými právy a chudobou, a to i přesto, že Všeobecná deklarace lidských práv i oba Mezinárodní pakty o lidských právech ve svých preambulích zmiňují osvobození od nouze a některé další smlouvy o lidských právech uvádějí právo na přiměřenou životní úroveň, včetně přiměřené stravy, oblečení a bydlení.

Evropská sociální charta

S cílem zajistit účinné uplatnění práva na ochranu před chudobou a proti sociálnímu vyloučení se smluvní strany zavazují:

- (a) přijmout v rámci celkové a koordinované politiky opatření na podporu účinného přístupu osob, jakož i jejich rodin, které se nacházejí v situaci sociálního vyloučení nebo chudoby, především v zaměstnání, bydlení, výcviku, vzdělání, kultuře a sociální a lékařské pomoci, nebo jim tato situace hrozí;
- (b) revidovat podle potřeby tato opatření a přizpůsobit je konkrétním okolnostem.

Revidovaná Evropská sociální charta, článek 30

Závěrečné úvahy

Jedním z nejběžnějších předsudků o chudých lidech je představa, že se ve své situaci nacházejí následkem malé pracovitosti, lenosti a nezodpovědnosti. Tímto způsobem je veškerá vina za jejich situaci svalována na ně samotné, což zároveň znamená, že se společnost o chudé lidi nemusí nijak starat. Tento přístup stojí v protikladu ke kultuře lidských práv, neboť lidem vyloučeným ze společnosti upírá možnost žít v důstojnosti a užívat svých práv. Kromě toho směřuje důsledky chudoby (změněné vzorce chování, konzumace alkoholu a drog, odmítání práce apod.) a její složitě hlubší příčiny.

K vymýcení chudoby je třeba se zabývat jejími skutečnými příčinami, nikoli pouze bezprostředními potřebami. To vyžaduje velké politické úsilí, zejména ze strany států a mezinárodních organizací. Z tohoto hlediska má chudoba i významný politický rozměr.

„Boj proti chudobě je hluboce politickou záležitostí. V mnoha společnostech vypovídá chudoba o nerovném rozdělení moci, bohatství a příležitostí.“ *UNDP, 2001*

? Souhlasíte s tímto tvrzením?

V Deklaraci tisíciletí ze září 2000 se světové společenství zavázalo vymýtit chudobu s cílem snížit do roku 2015 počet lidí s příjmem nižším než jeden americký dolar na polovinu.

Příklad sociálního indikátoru chudoby: nezaměstnanost mladých lidí ve východní Evropě

Stejně jako na Západě i zde existuje u mladých lidí vyšší míra nezaměstnanosti než u zbývající části populace. V roce 1999 bylo v zemích střední a východní Evropy a ve Společenství nezávislých států (27 zemí) 65 milionů mladých lidí ve věku patnácti až čtyřicet let. Z tohoto počtu mladých lidí se 27 % (18 milionů) nenacházelo ani ve vzdělávacích institucích, ani v zaměstnaneckém poměru. Průměrná míra nezaměstnanosti mládeže pro 18 zemí činila 30 %, neboli dvojnásobek celkové míry nezaměstnanosti. Zvláště vysoká je nezaměstnanost mládeže v jihovýchodní Evropě (71 % v bývalé jugoslávské republice Makedonie, 61 % v bývalé Jugoslávii, 35 % v Bulharsku), na Kavkaze (46 % v Ázerbájdžánu, 27 % v Gruzii) a ve střední Asii (37 % v Kyrgyzstánu, 33 % v Tádžikistánu).¹⁷

Příklad národního plánu boje proti chudobě

Situace dětí v Moldavsku je znepokojivá; v mnoha rodinách je hlavním zdrojem příjmu skromný přídavek na dítě. V posledních letech se zhoršila výživa dětí z chudých rodin, což má nepříznivé důsledky na jejich zdravý a duševní vývoj. Vláda se proto rozhodla vytvořit speciální program boje proti dětské chudobě, který se stal součástí státního Krátkodobého programu na zmírnění chudoby. Tento program nabízí široký rozsah nejrůznějších opatření, jejichž cílem je zřídit systém sociální péče pro osiřelé děti, děti s postižením i děti z chudých rodin.¹⁸

Literatura

Bilan économique et social 2000, le Monde, Francie, Édition 2001.

Choices for the poor, Rozvojový program OSN (UNDP), New York, 2001.

Moreira, C., *Eradication of poverty in the world: an assessment on the threshold of the year 2000, Social Watch, www.socwatch.org.uy, Uruguay, 2000.*

Pettiti, L., Meyer-Bisch, P., „Human rights and extreme poverty“, *Human Rights, New Dimensions and Challenges, Ed. J. Symonides, UNESCO, Paříž, 1998, pp. 157–176.*

The dimensions of poverty, Social Watch, www.socwatch.org.uy, Uruguay, 1997.

„Young people in changing societies“, *Regional Monitoring Reports, No 7., UNICEF Innocenti Research Center, Florencie, 2000.*

Zpráva o lidském rozvoji 2001, Rozvojový program OSN (UNDP), New York, 2001.

Zpráva z expertního semináře o lidských právech a extrémní chudobě, 7–10. února 2001, E/CN.4/2001/54/Add.1, Komise OSN pro lidská práva, Ženeva, březen 2001.

Sociální práva

Letmý pohled na Evropskou sociální chartu

„Práce pro mě znamená mít kontrolu nad svým osudem, což je protikladem toho být vydán na milost okolnímu světu.“

Gary Sinise

Zatímco Evropská úmluva o lidských právech chrání občanská a politická práva, Evropská sociální charta pečuje o ekonomická a sociální práva občanů ve státech, které jsou jejími smluvními stranami.

Sociální charta byla přijata Radou Evropy roku 1961 a v letech 1988, 1991 a 1995 k ní byly přidány tři dodatkové protokoly. Charta a její dodatkový protokol z roku 1988 zajišťují řadu práv, která lze zařadit do dvou hlavních kategorií:

- š: *pracovní podmínky*, kam patří zákaz nucené práce, zákaz diskriminace na pracovišti, práva odborů, zákaz dětské práce do patnácti let věku a ochrana patnácti až osmnáctiletých pracovníků, rovné zacházení s migrujícími pracovníky atd.;
- š: *sociální jistoty*, kam patří právo na zdravotní péči, sociální zabezpečení, lékařskou pomoc, právo starších osob na ochranu atd.

V roce 1996 byla přijata revidovaná Sociální charta. Vstoupila v platnost 1. července 1999 a postupně nahradí Chartu z roku 1961. Tento nový dokument zajišťuje rovnost mužů a žen, ochranu v případě propuštění ze zaměstnání, důstojnost pracovníků na pracovišti, ochranu před chudobou a sociálním vyloučením, právo na bydlení, rozšíření práva nebyť diskriminován atd.

Charta obsahuje kontrolní mechanismus založený na předkládání národních zpráv státy, jež jsou jejími smluvními stranami (dodatkový protokol z roku 1991), a systém podávání kolektivních stížností (dodatkový protokol z roku 1995), umožňující předkládat kolektivní stížnosti mimo jiné odborům a nevládním organizacím.

? Měly by být systémy sociální péče soukromé nebo veřejné (státní)?

Právo na práci

Právo na práci je jako jedno ze sociálních a ekonomických práv garantováno různými mezinárodními nástroji, včetně Všeobecné deklarace lidských práv (článek 23), Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (článek 6) a revidované Evropské sociální charty.

Související aktivity

- š Ashikův příběh, str. 91
- š Dejte si pozor, sledujeme vás!, str. 95
- š Dívej se na to, co dovedu, str. 209
- š Horoskop chudoby, str. 145
- š Hra o dvou městech, str. 71
- š Jednání s odbory, str. 244
- š Práce a děti, str. 260
- š Různé platy, str. 107
- š Slovníček globalizace, str. 69

Pokud stát uzná právo na práci, nezavazuje se k tomu, že *zajistí práci každému, kdo chce pracovat*. Takovýto závazek by nebyl prakticky realizovatelný. Spíše to znamená, že se stát zavazuje zajistit takové ekonomické a sociální podmínky, v nichž mohou být vytvořeny pracovní příležitosti.

Právo na práci je důležité samo o sobě, ale také proto, že práce je základním předpokladem lidské důstojnosti. Pokud není zajištěno právo na práci, není možné ani praktické uplatňování některých dalších práv.

Logickým důsledkem práva na práci je právo na spravedlivé pracovní podmínky. Toto právo zaměstnancům poskytuje záruku, že nebudou diskriminováni, že obdrží spravedlivou odměnu, že budou mít nárok na placenou dovolenou a na rozumnou pracovní dobu a že budou pracovat v bezpečném a zdravém prostředí, které neohrožuje fyzickou ani psychickou pohodu zaměstnance. Tyto záruky jsou poskytnuty proto, aby lidé do svého pracovního života vstupovali ve slušných podmínkách, které by jim neměly být upírány ani později. Práce by se neměla stát nesnesitelnou zátěží ani samoučelem. Měla by být prostředkem k uspokojení alespoň těch nejzákladnějších potřeb – jídla, oblečení, bydlení a vzdělání.

? Měli by nezaměstnaní lidé dostávat podporu od státu?

Pracovní příležitosti z hlediska mladých lidí

Práce je ovšem více než jen prostředkem k zajištění vlastní obživy. Je také příležitostí k získání životních zkušeností. Práce lidem (a především mladým lidem) nabízí prostor k rozvoji řady dovedností, od základních technických dovedností až po osobnostní vlastnosti.

Nezaměstnanost a špatné pracovní podmínky patří do komplexu problémů, které zneumožňují plný rozvoj lidského potenciálu a zachování přirozené lidské důstojnosti. Důsledkem nezaměstnanosti je mimo jiné to, že nezaměstnaní sobě a své rodině nejsou schopni zajistit přiměřené životní podmínky, dále potenciální rozvoj práce „na černo“, která pracovníkům neposkytuje dostatečnou jistotu a ochranu jejich práv, ale také potřeba rozsáhlých sociálních programů pro nezaměstnané.

Přechod ze školy do práce je pro mladé lidi rozhodující životní fází v jejich osobním a profesním vývoji. Proto mívá nezaměstnanost v mladém věku závažné důsledky. Často se pojí se sociálními problémy, jako je násilí, kriminalita, sebevraždy nebo užívání alkoholu a drog.

Míra nezaměstnanosti u mladých lidí je často vyšší než u dospělých. Rozdíly mezi mírou nezaměstnanosti mladých lidí a dospělých jsou v jednotlivých zemích různě velké.

Míra nezaměstnanosti ve vybraných evropských zemích³⁶

Země	Nezaměstnanost mladých lidí (%)	Celková nezaměstnanost (%)
Chorvatsko	31,4	9,9
Lotyšsko	25,5	13,8
Německo	10,7	9,9
Nizozemsko	5,1	3,8
Rusko	26,8	13,3
Slovensko	20,4	11,1
Španělsko	39,2	20,9
Švédsko	11,2	5,3
Velká Británie	13,6	7,1

„Dělníci nemají co ztratit, jen své okovy. A získat mohou celý svět.“

Karl Marx

„Samotné nadání k úspěchu nestačí. Bůh nadání rozdává a práce je přetváří v génia.“

Anna Pavlova

Na vyšší nezaměstnanosti mladých lidí se podílí několik faktorů: segmentace trhu práce, technické a organizační změny, které vytvořily poptávku po vyšší kvalifikaci, a krize trhu práce, jež nezaměstnaným přinesla tvrdší podmínky.

Odbory a jejich práce pro zaměstnance

Odbory mají dlouhou historii. Práva zaměstnanců se bezpochyby – třebaže jen pozvolna – zlepšují, a odbory v tomto procesu měly klíčový význam.

Svátek práce: 1. květen

Mezinárodní den práce, který připadá na 1. května, připomíná historický boj dělníků z celého světa.

Svátek práce se zrodil z boje za osmihodinový pracovní den. Mezi dělníky, nucenými pracovat deset, dvanáct i čtrnáct hodin denně, si hnutí za osmihodinový pracovní den rychle získalo podporu. V prvních květnových dnech roku 1886 došlo ve Spojených státech ke stávkám a demonstracím. Demonstrací konaných 1. května po celé zemi se zúčastnilo na půl milionu dělníků. Například v Chicagu přišlo na manifestační pochod 90 000 lidí.

1. květen se brzy stal každoroční událostí. Dělníci ze stále většího počtu zemí slavili v tento den svátek práce. Poprvé roku 1891 v Rusku, Brazílii a Irsku.

Odbory jsou sdružení zaměstnanců, jejichž hlavním cílem je reprezentovat zájmy zaměstnanců před zaměstnavateli (také zaměstnavatelé mají svá sdružení). Právo na založení odborů a na členství v odborech patří k základním lidským právům. Fungující a uznávané odborové hnutí bývá dobrým indikátorem demokracie a uspokojivého stavu lidských práv.

Kromě úsilí za lepší pracovní podmínky měly odbory (a stále mají) klíčový význam při vzniku sociálních hnutí a při provádění sociálních změn. V Evropě zaujímaly různé role. V zemích, kde vládly fašistické nebo komunistické režimy, byly převzaty nebo přímo vytvořeny státní mocí a politickou elitou a staly se nástrojem utlačovatelských režimů. V důsledku této historické skutečnosti jsou lidé z těchto zemí vůči odborům skeptičtí a zaměstnanci si jejich pozitivní roli při ochraně svých práv začali uvědomovat teprve nedávno. Odbory se v rámci Evropy liší i v jiných ohledech, zejména v tom, čím se zabývají a jak jsou organizovány. Ve většině zemí se sdružují do konfederací.

Solidarita byla nové celonárodní odborové hnutí, které se rozšířilo v 80. letech v Polsku. Oficiální počátek tohoto hnutí se datuje podpisem gdaňských dohod z 31. srpna 1980, které mimo jiné požadovaly právo na založení nezávislých odborů a právo na stávku. Ve skutečnosti se však zformovalo už 14. prosince 1970, kdy dělníci z loděnic uspořádali protestní pochod od loděnic do centra Gdaňsku, brutálně potlačený policií. Četné stávky konané v létě roku 1980 prokázaly, že hnutí Solidarita zapustilo kořeny jako hnací síla sociálních a demokratických změn. Počet členů Solidarity vzrostl na více než devět milionů. Represivní politika komunistické vlády se projevila zákazem Solidarity, která byla několik let nucena pracovat v ilegalitě.

Mladí lidé a členství v odborech

V posledních letech dochází v mnoha zemích ke snižování počtu mladých lidí v odborech. Mnohé odborové organizace nebyly schopny patřičně rychle zareagovat na změny v jejich životě a nedokázaly formulovat program, který by zaujal dostatečný počet mladých lidí. Proto nyní mnohé odbory vytvářejí pracovní programy s ohledem na potřeby a životní realitu mladých zaměstnanců, a vyvíjejí vhodné struktury pro jednání s mládeží, aby tak nahradily ztra-

cenou tradiční členskou základnu. Některé odborové organizace, včetně Konfederace evropských odborových svazů (ETUC) a Mezinárodní organizace svobodných odborů (ICFTU), založily výbory určené pro práci s mládeží.

„Práce tě naučí, jak to máš dělat.“

estonské přísloví

? Jste členem/kou odborů? Byl/a jste jím/jí v minulosti?

- Š Mezi lety 1988 a 1997 přišly odborové organizace sdružené v Německém odborovém svazu (DGB) o 609 407, tj. 55,2 % členů z řad mladých lidí.
- Š Mezi lety 1987 a 1999 se ve Švédsku snížil podíl mladých lidí ve věku 16 až 24 let, kteří byli členy odborů, z 62,7 % na 46,7 %.
- Š V Řecku vyjádřilo 70,1 % mladých lidí nedůvěru odborům, zatímco armádě nedůvěřovalo jen 22,9 % a justici 40,6 % mladých lidí.³⁷

Dětská práce

Problematice dětské práce je dnes věnována velká pozornost. Děti jsou využívány k nejrůznějším druhům práce od domácích prací po výrobu v těžkém průmyslu. Počty zaměstnaných dětí jsou alarmující.

Statistiky o dětské práci se sbírají obtížně, protože je ve většině případů nelegální. Podle odhadů pracuje 250 milionů dětí ve věku od pěti do čtrnácti let, z toho 120 milionů na plný a 130 milionů na částečný úvazek.

Z těchto dětí žije 61 % (téměř 153 milionů) v Asii, 32 % (80 milionů) v Africe a 7 % (17,5 milionů) v Latinské Americe.

Dětská práce existuje také v mnoha průmyslově vyspělých zemích a objevuje se i ve východní Evropě.

Revidovaná Evropská sociální charta posílila ve srovnání s původní chartou z roku 1961 záruky na ochranu dětí a mladých lidí v pracovním prostředí. Článek 7, odstavec 1 uvádí: „S cílem zajistit účinný výkon práva dětí a mladých osob na ochranu se smluvní strany zavazují stanovit minimální věk pro přijetí do zaměstnání na patnáct let, s výjimkou dětí zaměstnaných lehkými pracemi, které neškodí jejich zdraví, morálce nebo vzdělávání.“

Mezinárodní organizace práce (ILO), což je hlavní organizace stanovující pracovní normy, se na vymýcení dětské práce zaměřuje již dlouho. K tomuto účelu přijala několik doporučení a úmluv. Dětskou práci se zabývají především tyto dvě úmluvy:

1. Úmluva o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce (1999) vstoupila v platnost roku 2000. Předchozí pokusy o ukončení dětské práce ztroskotaly a situace pracujících dětí se stále zhoršuje. Proto se mezinárodní společenství rozhodlo postupovat pozvolna a ukončit nejprve nejhorší formy dětské práce. K listopadu 2001 tuto úmluvu ratifikovalo 108 zemí.
2. Úmluva o minimálním věku (1973) je dalším příkladem. Článek 1 uvádí: „Každý člen ... se zavazuje prosazovat národní politiku zaměřenou na účinné zrušení dětské práce a postupné zvyšování minimálního věku pro přijetí do zaměstnání nebo práce na úroveň, která je v souladu s plným tělesným a duševním vývojem mladých osob.“

Mezinárodní organizace práce

měla významnou roli v boji za ochranu práv zaměstnanců a přispěla k výskolení a podpoře vhodných struktur podporujících zaměstnanecká práva. www.ilo.org

Z celkového počtu dětí ve věku deset až čtrnáct let pracuje v Bangladéši 30,1 %, v Číně 11,6 %, v Indii 14,4 %, v Pákistánu 17,7 %, v Turecku 24 %, na Pobřeží slonoviny 20,5 %, v Egyptě 11,2 %, v Keni 41,3 %, v Nigérii 25,8 %, v Senegalu 31,4 %, v Argentině 4,5 %, v Brazílii 16,1 %, v Mexiku 6,7 %, v Itálii 0,4 % a v Portugalsku 1,8 %.

Jeden z nejvýznamnějších programů Mezinárodní organizace práce zaměřených na vymýcení dětské práce se jmenuje Mezinárodní program za odstranění dětské práce. Úmluva o právech dítěte v článku 32, odstavci 1 uvádí: „Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, uznávají právo dítěte na ochranu před hospodářským vykořisťováním a před vykonáváním jakékoli práce, která může být pro něho nebezpečná nebo bránit jeho vzdělávání, nebo která by škodila zdraví dítěte nebo jeho tělesnému, duševnímu, duchovnímu, mravnímu nebo sociálnímu rozvoji.“

V posledních letech ovlivňuje sociální práva globalizace.³⁸ Tento proces podporuje praktiky, které zpochybňují všeobecně uznávané minimální záruky základních pracovních podmínek. Po zavedení volného tržního hospodářství považuje mnoho firem nízkou sociální ochranu za „atraktivní“ výhodu pro své investice a nízkonákladovou výrobu zboží. Přesun průmyslové výroby ze zemí s povinnou ochranou zaměstnanců do zemí, které takovou ochranu neposkytují, je vnímáno jako schůdná cesta k dosažení lukrativních cílů.

V tomto kontextu, kdy je prioritou většiny firem zvyšování zisků, a to i za cenu porušování sociálních a pracovních práv zaměstnanců, jsou mezinárodní a regionální nástroje zajišťující ochranu sociálních a ekonomických práv nezbytné.

Literatura

La Charte, ses protocoles, la Charte révisée, Editions du Conseil de l'Europe, 1998.

Conditions of employment in the European Social Charter, studie sestavená na základě precedenčního práva Evropského výboru pro sociální práva, Rada Evropy, 2000.

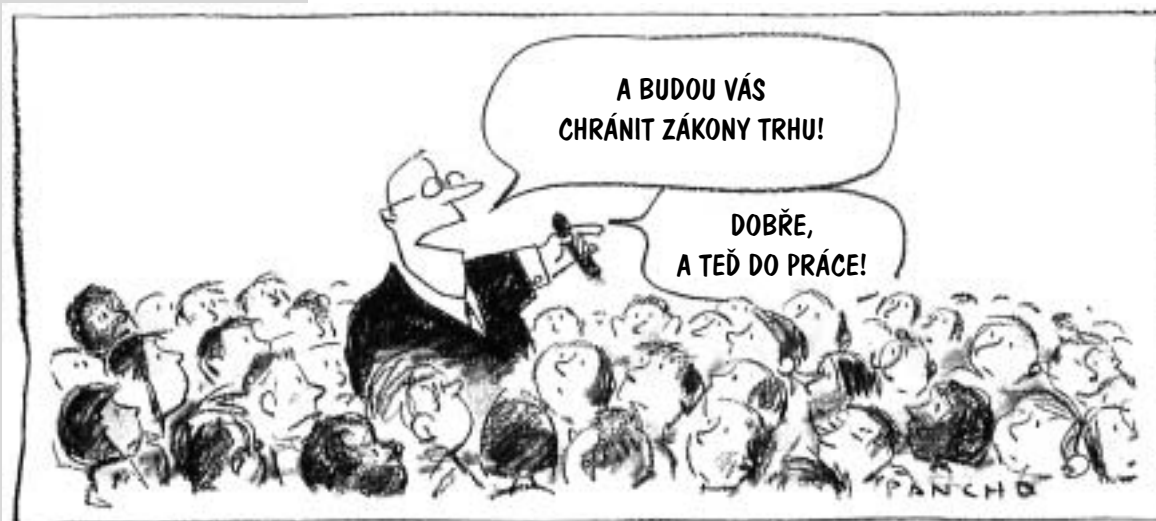
Pascual, S., Waddington, J., Young people: the labour market and trade unions, zpráva zpracovaná pro Výbor pro mládež Konfederace evropských odborových svazů, Konfederace evropských odborových svazů, květen 2000.

Solidarita, www.solidarnosc.org.pl.

Taking steps; young people and social protection in the European Union, Evropské fórum mládeže.

United Nations, World Bank, ILO Policy, A global alliance for youth employment: recommendations of the High Level Panel of the United Nations Secretary-General's Youth Employment Network, www.un.org/esa/socdev/youthemployment/index.html.

„Young people in changing societies“, Regional Monitoring Reports, No 7., UNICEF Innocenti Research Center, Florencie, 2000.

Sport

Je sport lidským právem? Přísně vzato není. Žádná deklarace, úmluva ani pakt na ochranu lidských práv neobsahuje zvláštní záruky týkající se provozování sportu nebo jeho dostupnosti. Sport však lze považovat za podstatnou součást práva na vzdělání i práva na kulturu.

Právo na vzdělání je zakotveno v článku 26 Všeobecné deklarace lidských práv a v článku 13 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, který uvádí, že „vzdělání bude směřovat k plnému rozvoji lidské osobnosti a smyslu pro její důstojnost a posílení úcty k lidským právům a základním svobodám“. Prostřednictvím sportu se lidé rozvíjejí tě-

„Provozování sportu je lidským právem. Každý jednotlivec musí mít možnost provozovat sport bez jakékoli diskriminace.“

Olympijská charta, princip 4

Paralympijské hry

Paralympijské hry jsou závody v atletice pro lidi s postižením, včetně osob po amputaci, zrakově postižených, paraplegiků a osob s mozkovou obrnou. „Paralympijské hry vznikly roku 1948 v nemocnici Stoke Mandeville Hospital v anglickém Aylesbury. ... Od roku 1952 byly pořádány ve stejných letech jako olympijské hry. První zimní paralympiáda se konala v roce 1976. Letní paralympiády v Barceloně roku 1992 se zúčastnilo 3500 atletů z dvaosmdesáti zemí. První skutečná paralela k olympijským hrám se konala roku 1988 v jihokorejském Soulu. Atleti zde měli paralympijskou vesnici a soutěžili na olympijských sportovištích. ... Paralympijské hry jsou uznávány a podporovány Mezinárodním olympijským výborem a organizovány Mezinárodním paralympijským výborem.“³⁹

lesně i duševně. Sportování zvyšuje sebeúctu a nabízí příležitost k seberealizaci a možnost získat uznání jiných lidí. To platí zvláště pro lidi s postižením účastníci se takových událostí, jako jsou paralympijské hry.

Úmluva o právech dítěte stanoví že, „výchova dítěte má směřovat k rozvoji osobnosti dítěte, jeho nadání a rozumových i fyzických schopností v co nejširším objemu“, článek 31 se pak týká práva na odpočinek a volný čas, účasti ve hře a oddechové činnosti odpovídající věku dítěte.

Související aktivity

- š Dáme si partičku, str. 194
- š Dívej se na to, co dovedu, str. 209
- š Jen minutku, str. 150
- š Sport pro všechny, str. 214

Právo všech lidí účastnit se kulturního života je uvedeno v článku 27 Všeobecné deklarace lidských práv a v článku 15 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Sporty všech druhů se provozují na celém světě – fotbal, plavání, šipky, šachy, házení kládou, zápasy sumo, americký fotbal – a mnohé další. Sport je bezesporu důležitou součástí kulturního života ve všech zemích, a proto lze říci, že každý má právo účastnit se sportu jako divák, závodník nebo hráč.

Ačkoli sport není obecně uznávaným lidským právem, má provozování a podpora sportu k lidským právům velmi blízko. Podle okolností může být sport prostředkem k podpoře lidských práv, ale také příležitostí k jejich porušování.

Sport a podpora lidských práv

Sportování vytváří společné zájmy a hodnoty a rozvíjí sociální dovednosti nezbytné pro demokratické občanství. Sport obohacuje sociální a kulturní život tím, že spojuje jednotlivce i celou společnost. Místní a národní sportovní týmy jsou často složeny z hráčů různých národností či odlišného náboženského vyznání, a také diváci pocházejí z rozdílných prostředí. Tímto způsobem sport překonává rozdíly, podporuje dialog a pomáhá odbourávat předsudky, stereotypy, kulturní odlišnosti, neznalost, nesnášenlivost a diskriminaci.

Open Fun Football Schools

Open Fun Football Schools je humanitární neziskové sdružení založené dvěma dánskými nevládními organizacemi: Cross Cultures Project Association a Danish Refugee Council. Sdružení působí v oblasti veřejné sportovní kultury a jeho hlavními znaky jsou silné lokální zaměření, demokratické principy, dobrovolná činnost, podpora rodičů a základní principy hnutí „Sport pro všechny“. Všem fotbalovým klubům, které jsou do tohoto projektu zapojeny, poskytuje sportovní vybavení. Zároveň motivuje školy, aby své kluby otevřely všem dětem a mladým lidem bez ohledu na jejich schopnosti, pohlaví a etnický či sociální původ.

Za poslední dva roky sdružení realizovalo patnáct „otevřených pouličních akcí“ (Open Street Events). Jedná se o malé festivaly sportovních her otevřené všem dětem. Trvají tři až pět hodin a jejich smyslem je získat nebo nalákat děti v problematických oblastech. Například v rámci pouličního sportovního programu v Kosovu konaného v roce 1999 byla založena síť sto čtyřiceti tzv. streetmasterů – mladých lidí ve věku čtrnáct až osmnáct let, kteří organizovali sportovní aktivity pro děti z okolí. Do programu se podle odhadů zapojilo přibližně 6000 dětí všech věkových kategorií, většina z nich docházela každodenně.⁴⁰

Sport také pomáhá odbourávat stereotypní představy o ženských rolích a rozdílech mezi muži a ženami. Význam má už to, že ženy provozují tzv. „mužské“ sporty jako fotbal nebo vzpírání.

Popularita osobností ze světa sportu je často využívána k tomu, že slavní sportovci působí jako „velvyslanci dobré vůle“, jejichž úkolem je podpora humanitární práce prostřednictvím informálního vzdělávání. Například brazilská fotbalová hvězda Ronaldo je zvláštním vyslancem kampaně „Síla pro změnu: Světová kampaň proti AIDS zaměřená na mladé lidi“.

Porušování lidských práv ve sportu

Pravděpodobně nejznámější formou porušování lidské důstojnosti a práva na zdraví ve sportu je užívání drog na zvýšení výkonnosti. Další kontroverzní otázky dotýkající se respektu, lidské důstojnosti a práva na soukromí jsou spojeny s hormonálním dopingem a testováním pohlaví atletek.

Sportovci jsou často ovládáni svými sponzory a ambiciózní rodiče požadují po sportovně nadaných dětech nepřiměřené výkony. Intenzivní trénink a tlak na sportovce, aby se v závodech dobře umístili, může vést ke zraněním a ohrožovat psychickou pohodu. Každý má právo znát nejen půvaby, ale i možná rizika vrcholového sportu.

Gymnastika: sport nebo týrání dětí?

Donedávna byla dvanáctiletá Alexandra Huci jen jednou z mnoha talentovaných mladých dívek, které tráví svůj život na trénincích a sní o tom, že až vyroste, stane se mistryní světa. Jednoho dne se však při tréninku náhle zhroutila, upadla do kómatu a pět dní nato zemřela. Její útlé tělo prostě už nemohlo.

Diety a fyzická námaha přinášejí mladým gymnastkám často více utrpení než radosti. „Bolest je součástí mého života od té doby, co jsem začala trénovat,“ řekla desetiletá Wang Šuo v nedávném rozhovoru pro CNN na tréninkovém táboře v Pekingu, kde děti svoji sportovní „kariéru“ začínají ve třech letech. Španělská gymnastka Maria Pardo vážila při výšce 170 cm 43 kg.⁴¹

Příležitosti ke sportování nejsou vždy stejně dostupné všem, v přístupu do sportovních zařízení mohou být například diskriminováni příslušníci náboženských nebo kulturních menšin. Lidská práva porušují také komerční tlaky a zájmy tím, jak podrývají lidskou důstojnost a respekt vůči druhým. Někteří hráči například přijímají úplatky za to, že se při fotbale dopustí „profesionálních faulů“ nebo že ovlivní výsledky kriketových zápasů. Další případy porušování lidských práv jsou spojeny s globalizací a s výrobou sportovního zboží. V mnoha zemích používají národní i místní sportovní kluby jen takové vybavení a oblečení, při jehož výrobě byly dodrženy určité pracovní normy. Existují i kampaně, v Evropě například Kampaň za čisté oblečení (Clean Clothes Campaign), které se snaží přimět výrobce sportovního zboží k respektování lidských práv svých zaměstnanců. Severoamerická Kampaň za sportovní obuv (Sport Shoes Campaign) se snaží přesvědčit slavné sportovce, jako je Tiger Woods nebo André Agassi, aby přestali podporovat zboží vyrobené v nevyhovujících pracovních podmínkách.⁴²

Sport a politika

Sport je již řadu let využíván jako mírový prostředek politického boje proti nespravedlnosti. Na olympijských hrách v Mexiko City v roce 1968 ukázali John Carlos a Tommie Smith při slavnostním vyhlášení vítězů pozdrav Černých panterů na protest proti diskriminaci černochů ve Spojených státech. V období apartheidu mnoho zemí odmítlo navazovat sportovní vztahy s Jihoafrickou republikou, což mělo významný vliv na politické změny v této zemi.

„Capoeira“

V 16. století udržovali angolští otroci v Brazílii své tradiční tance a rituály a rozvinuli je do umění sebeobranu nazývaného „capoeira“. Otrokáři zakazovali všechny formy bojového umění, ale otroci přesto trénovali pod rouškou nevinně vyhlížejícího zábavného tance. V 17. století byla „capoeira“ zdokonalena a poté použita v deset let trvajícím boji za svobodu na koloniálních utlačovatelích.

Sport však může být také zneužit pro nacionalistické či politické cíle. Například na olympijských hrách v Mnichově v roce 1972 napadlo osm arabských teroristů čtvrt izraelského týmu a zabilo dvě osoby. Dalšíh devět rukojmí bylo zavražděno po neúspěšném pokusu německé policie o jejich záchranu.

Olympijské hry byly rovněž využívány jako fórum pro různá politická prohlášení. Například Spojené státy americké společně s dalšími pětadesáti nekomunistickými zeměmi bojkotovaly olympijské hry v Moskvě v roce 1980 kvůli sovětské invazi do Afghánistánu. Sovětský svaz a patnáct jeho spojenců poté z bezpečnostních důvodů a ze strachu, že by členové národních týmů mohli požádat o azyl, bojkotovali následující olympijské hry v Los Angeles.

? Měla by se do sportu plést politika?

Je sporné, zda bylo správné vybrat Čínu za pořadatele olympijských her v roce 2008. Čína je již dlouho kritizována za nedemokratičnost a za porušování lidských práv. Ve prospěch žádosti Pekingů bylo mimo jiné argumentováno tím, že zacházení Číny s disidenty a další případy porušování lidských práv budou bez ohledu na olympijské hry nadále projednávány při různých příležitostech, například na každoročních setkáních Komise OSN pro lidská práva. Naopak povolení žádosti o pořádání olympiády by mohlo vést k tomu, že Peking bude brát na kritiku větší ohledy.

Sport a rasismus

Rasismus ve sportu se neomezuje jen na fotbalové stadiony ani se netýká pouze hráčů jiné barvy pleti. Je přítomen ve všech sportech a projevuje se na různých úrovních – v amatérském sportu, na institucionální rovině, na mezinárodní úrovni, ale také v médiích. Nejníže se projevuje zejména – třebaže ne výlučně – v interakcích mezi hráči, týmy, trenéry, diváky, a také v útocích na rozhodčí. Důvodem je skutečná nebo údajná odlišnost barvy pleti, náboženství, národnosti či etnického původu. Rasismus se může zaměřovat proti týmům, ale také proti celým skupinám.

Zodpovědnost za boj proti rasismu ve sportu nesou všichni – veřejné orgány (soudy, policie, vládní úřady zodpovědné za sport a orgány místní správy) i nevládní organizace (profesionální i amatérské sportovní asociace, kluby, místní sportovní sdružení, kluby fanoušků, organizace hráčů, organizace bojující proti rasismu a další).

? Co můžete udělat ve své škole nebo klubu pro to, aby byl sport, který provozujete, přístupný příslušníkům všech sociálních skupin a aby podporoval lidská práva?

Skutečný případ

21. září 2001. Útočník SK Rapid Vídeň Gaston Taument musel během včerejšího zápasu poháru UEFA proti FK Partizan Bělehrad snášet nepřetržitě rasistické skandování. Gaston Taument, který pro nizozemskou reprezentaci získal patnáct pohárů a pochází ze Surinamu, řekl už dříve v jednom rozhovoru: „Když dojde k rasistickým útokům... je špatné o rasismu mlčet.“⁴³

Rasistické chování během fotbalových zápasů je vynikajícím tématem pro diskusi o dilematech souvisejících s uskutečňováním lidských práv.

? Mělo by se podezřelým hooligans zabránit vycestovat do jiné země na fotbalový zápas? Nebo by to bylo porušování jejich práva na svobodu pohybu?

Sport a mládež

Jeden z příkladů práce mladých lidí ve prospěch lidských práv nabízí organizace Football against Racism in Europe (FARE). FARE bojuje *fbtalem* proti všem formám diskriminace ve *fbtale*: na stadionech, na hřištích, v šatnách, v kancelářích a ve třídách. Zaměřuje se na rasistické chování fanoušků, hráčů, manažerů, trenérů, správců i pedagogů.

Výše popsanou kampaní Sports Shoes Campaign staví skupiny studentů v celých Spojených státech sportovní sponzoring na hlavu, když firmám, které se neřídí etickým kodexem, hrozí vypovězením smlouvy o poskytování vybavení univerzitním atletickým týmům.

Práce Rady Evropy

Ředitelství pro mládež a sport je součástí Generálního ředitelství pro vzdělávání, kulturu, mládež, sport a životní prostředí. Vypracovává směrnice, programy a právní nástroje, umožňující rozvoj soudržné a efektivní politiky v oblasti mládeže na místní, národní a evropské úrovni. Finančně i pedagogicky podporuje mezinárodní iniciativy mládeže zaměřené na podporu občanství, mobility mládeže, lidských práv, demokracie a kulturního pluralismu.

Výbor Rady Evropy pro rozvoj sportu (CDDS) inicioval řadu aktivit na podporu zdravého životního stylu a sportovní činnosti, například EUROFIT (individuální testy tělesné zdatnosti pro děti i dospělé). Existuje Evropská antidopingová úmluva z roku 1989 a vzdělávací a informační manuál pro školy a sportovní organizace „Clean Sports Guide“, vypracovaný ve spolupráci s Evropskou unií⁴⁴. V roce 1986 byla přijata Evropská úmluva o diváckém násilí a neslušném chování při sportovních událostech.

Mezinárodní nástroje týkající se sportu

1. Evropská charta sportu pro všechny (1975). Článek 1 vyhláší právo každého na provozování sportu.
2. Evropská charta sportu a Kodex sportovní etiky (1975) garantují rovný přístup do sportovních zařízení a ke sportovním aktivitám bez jakékoli diskriminace.
3. Mezinárodní charta tělesné výchovy a sportu (1978). Článek 1 uvádí: „Každá lidská bytost má základní právo na přístup k tělesné výchově a sportu, které jsou podstatné pro plný rozvoj osobnosti.“
4. Úmluva OSN o odstranění všech forem diskriminace žen (1979) výslovně zdůrazňuje význam nediskriminace ve sportu. Státy jsou povinny zajistit ženám právo na rekreaci, sport a účast ve všech formách kulturního života.
5. Mezinárodní úmluva proti apartheidu ve sportu (1985).

Literatura

- How to play the game: the contribution of sport to the promotion of human rights, konference v Sydney konaná 1.–3. září 1999, http://members.ozemail.com.au/~hrca/Sport_and_human_rights.htm.*
- Rada Evropy, Ředitelství pro mládež a sport, www.coe.int/youth.
- Sports Shoes Campaign, www.heartland-cafe.com/aup/aup.html.
- Symonides, J., *Sport in the service of human rights, Světová konference o vzdělání a sportu pro kulturu míru, UNESCO, Paříž, 5.–7. července 1999.*

Klíčová data

3. prosinec

Mezinárodní den osob s postižením

31. květen

Světový den bez tabáku

7. duben

Světový den zdraví

Poznámky

- 1 Kanadské ministerstvo zahraničních věcí a mezinárodního obchodu, www.humansecurity.gc.ca.
- 2 Hay, R., *Peace building during peace support operations: a survey and analysis of recent missions*, 1999.
- 3 Annan, K., *První konference ministrů zodpovědných za mládež*, Lisabon, Portugalsko, 1998.
- 4 Doporučení č. 8 Výboru ministrů Rady Evropy členským státům přijaté 18. září 1998.
- 5 Údaje za staré členské země EU (před rozšířením v roce 2004) se zpravidla vztahují k počátku 90. let. Uvedené hodnoty jsou procenta dětí žijících v domácnostech s příjmem menším než 50 % národního mediánu. Zdroj: Bradbury a Jäntti (1999, tabulka 3.3), in Micklewright, J., Stewart, K., *Child Well-Being in the EU and Enlargement to the East*, pracovní listy UNICEF, Innocenti Centre, 2000.
- 6 Implementace Doporučení č. R (91) 11 o sexuálním zneužívání dětí, dětské pornografii, prostituci a obchodování s dětmi a mladými dospělými, Štrasburk, 8. dubna 1998.
- 7 Bilson, A., *Child Safety in the Internet, a Child Rights Approach*, Centre for Europe's Child, <http://eurochild.gla.ac.uk>.
- 8 Evropská unie, Směrnice Rady 2000/43/EC z 29. června 2000 zavádějící princip rovného zacházení bez ohledu na rasový či etnický původ.
- 9 El País digital, 5. listopadu 2000.
- 10 Webster's Third New International Dictionary.
- 11 Rada Evropy, Generální ředitelství pro sociální otázky.
- 12 Zpráva z výzkumu Eurobarometr (54.2/2001) konaného mezi 2. lednem a 6. únorem 2001, kterého se zúčastnilo více než 16 000 dotazovaných osob.
- 13 www.disrights.org.
- 14 Biedron, R., *Situation of sexual minorities in Poland, Campaign against homophobia*, Riga, srpen 2001.
- 15 Amnesty International, *Crimes of hate, conspiracy of silence*, 2001.
- 16 Rezoluce Subkomise pro podporu a ochranu lidských práv (Komise OSN pro lidská práva) E/CN.4/SUB.2/RES/1999/30.
- 17 „Young people in changing societies“, *Regional Monitoring Reports, No 7.*, UNICEF Innocenti Research Center, Florencie, 2000.
- 18 *Choices for the poor, Rozvojový program OSN (UNDP)*, New York, 2001.
- 19 Mandela, N. *Long Walk to Freedom*, Little Brown and Company, Londýn, 1994.
- 20 Veran, Matic, předseda Asociace nezávislých elektronických médií (ANEM).
- 21 Citát ze Sofijské deklarace z 13. září 1997 (později přijaté Generální konferencí UNESCO na jejím XXIX. zasedání v listopadu 1997 jako Rezoluce 35).
- 22 Více informací na www.coe.int/media.
- 23 Zpráva o lidském rozvoji 2001, UNDP.
- 24 Stockholmský mezinárodní institut pro výzkum míru (SIPRI), www.sipri.se.
- 25 Instituto del Tercer Mundo (1992), *Third World Guide*, Uruguay.
- 26 Pracovní schůzka programu Rady Evropy *Výchova k demokratickému občanství*, 1996.
- 27 Marina Kovinena, *Centrum pro občanskou a právní výchovu, Rostov na Donu, Ruská federace, Fórum mládeže o výchově k lidským právům*, Budapešť, 2000.
- 28 Ramberg, Ingrid, *Violence against young women in Europe*, Rada Evropy, 2001.
- 29 Radicova, I., „Human rights of girls and young women in Europe: questions and challenges for the 21st century“, *General Conclusions*, Rada Evropy, Štrasburk, 1994.
- 30 Citováno z textu „Trafficking in women, a comprehensive European strategy“, *informační listy*, Evropská komise.
- 31 Tamtéž
- 32 Lari, H., German, A., Pitanguy, J., *Violence against women: the hidden health burden*, Světová banka, Washington, DC, 1994.
- 33 Rezoluce 1212 (2000), *Parlamentní shromáždění*, Rada Evropy.
- 34 *Gender mainstreaming conceptual framework, methodology and presentation of good practices*, závěrečná zpráva aktivit skupiny odborníků na mainstreaming (EG-S-MS), Štrasburk, květen 1998.
- 35 Prohlášení účastníků semináře „Násilí na ženách v Evropě“, *Evropské centrum mládeže*, Budapešť, 2001.
- 36 Převzato z Pascual, S., Waddington, J., *Young people: the labour market and trade unions*, zpráva zpracovaná pro Výbor pro mládež Konfederace evropských odborových svazů, květen 2000 a „Young people in changing societies“, *Regional Monitoring Reports, No 7.*, UNICEF Innocenti Research Center, Florencie, 2000.
- 37 Převzato z *Young people: the labour market and trade unions*, zpráva zpracovaná pro Výbor pro mládež Konfederace evropských odborových svazů, květen 2000.

- 38 Viz kapitulu o globalizaci v této části manuálu.
- 39 Převzato z www.encyclopedia.msn.com. Další informace najdete na webových stránkách Mezinárodního paralympijského výboru www.paralympic.org.
- 40 www.openfunfootbalschools.org.mk/status.htm.
- 41 Převzato z Tomek, L., Lidové noviny, 23. srpna 2001.
- 42 Další informace najdete v *New Internationalist* 330, prosinec 2000, www.oneworld.org/ni/issues330/factfile.htm. Viz též kapitulu o globalizaci (str. 358).
- 43 Football against Racism in Europe, www.farenet.org.
- 44 Více informací najdete na <http://culture.coe.fr/sp/splists.html>.
- 45 Belgický jazykový případ týkající se určitých aspektů zákonů o používání jazyků v belgickém školství, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva, 23. července 1968, *Publications of the Court, Series A*, vol. 6, p. 31.
- 46 Právo na vzdělání (čl. 13), 08/12/99. E/C. 12/1999/10, CESCR.
- 47 *Learning: the treasure within*, UNESCO, Paříž, 1996.
- 48 Weisbrot, M., Baker, D., Kraev, E., a Chen, J., *The scorecard on globalisation 1980–2000: twenty years of diminished progress*, Centre for Economic and Policy Research, www.cepr.net.
- 49 Watkins, K., *Education now – Break the cycle of poverty*, Oxfam International, 2000.
- 50 Motivans, A., *Education for all, central and eastern Europe – Synthesis report*, UNESCO Institute for Statistics, UNICEF Innocenti Research Centre, únor 2000.
- 51 *Second international consultation on HIV/AIDS and human rights*, E/CN.4/1997/37, Komise OSN pro lidská práva, 20/01/97.
- 52 Konference pořádaná Evropským centrem WHO pro životní prostředí a zdraví ve spolupráci s italským ministerstvem životního prostředí a Evropskou agenturou pro ochranu přírody, Orvieto, Itálie, 5.–6. října 2001, tisková zpráva EURO 12/2001. www.who.dk/cpa/backgrounders_2001/pback_2001.htm.
- 53 *World Disasters Report 2001*, Mezinárodní federace Červeného kříže a Červeného půlměsíce.